

**ЎЗБЕКИСТОН МУСУЛМОНЛАРИ ИДОРАСИ
МИЛЛИЙ ҒОЯ ВА МАФКУРА
ИЛМИЙ-АМАЛИЙ МАРКАЗИ**

ТИНЧЛИК ВА ОСОЙИШТАЛИК – ОЛИЙ НЕЪМАТ

Тошкент 2013

УЎК: 323(575.1)

КБК: 66.4(0)

T-51

Дунёнинг турли бурчакларида юз бераётган хунрезликларнинг кети кўринмайди. Бу чиндан ҳам, шоирлар ташбеҳ қилганидек, маҳаллий халқ «оҳ»идан кўтарилаётган алангами ёки жаҳон миқёсида аниқ мақсадларни кўзлаб шундай оловларга ўтин қалаб, гугурт чақиб берувчи манфаатдор кучлар борми?

Уламолар ҳамда Миллий ғоя ва мафкура илмий-амалий маркази ходимларининг мақолаларидан ташиқил топган ушбу тўпламда тинч-осойишта ҳаёт кечириб келаётган араб мамлакатларида кейинги пайтларда бўлиб ўтаётган давомли фожеий воқеалар мисолида таҳлилий хулосалар чиқаришига ҳаракат қилинади, юртимиздаги тинчлик ва ўзаро ҳамжиҳатлик қадрига етишига даъват этилади.

Тинчлик ва осойишталик – олий неъмат / масъул муҳаррир Шайх Абдулазиз Мансур; Ўзбекистон мусулмонлари идораси; Миллий ғоя ва мафкура илмий-амалий маркази. – Тошкент: “Movarounnahr”, 2013. – 144 б.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Дин ишлари бўйича қўмитанинг 615-рақамли тавсияси билан чоп этилди.

УЎК: 323(575.1)

КБК: 66.4(0)

ISBN 978-9943-12-207-9

© «Movarounnahr» нашриёти, 2013

Усмонхон АЛИМОВ,
*Ўзбекистон муслмонлари идораси
раиси, муфтий*

ТИНЧЛИК ВА ОСОЙИШТАЛИК – ОЛИЙ НЕЪМАТ

Юртбошимизнинг 2012 йилнинг 31 август кунги Шаҳидлар хотираси майдонида бугунги кунда имом-хатибларга, уламоларга бўлган муносабат тубдан ўзгаргани ҳақида билдирган фикрлари барчамизга ғурур ва ифтихор бағишлади. Ҳақиқатан, биз, дин вакиллари ҳозирги пайтда юрт тақдирига дахлдорлик ҳисси билан яшаб, ён-атрофимизда бўлаётган ҳодисалардан огоҳ бўлиб, аҳоли ўртасида тинчлик ва барқарорликнинг қадрига етиш, дунёнинг турли мамлакатларида, хусусан, айрим араб давлатларида давом этаётган “араб баҳори” бухронлари хусусида, уларнинг асл сабабларини тушунтиришда янада фаол бўлмоғимиз лозим.

Бугунги воқелик бизларни хотиржамлик, бепарволик ва лоқайдликка берилмасликка ундайди. Бугунги кунда тинчлик ва осойишталик тепасида раҳбарларимиз бор, кучимиз, салоҳиятимиз бор, хавотир қилишимиз керак эмас, деган фикрларга бормасдан, тинчлик – бу улуғ неъмат экани ва унинг қадрига етиш, унга шукрона айтиш ва ҳаммани шунга чорлаш лозим бўлади. Яқин атрофимизда, хусусан, Афғонистонда юз бераётган воқеалар ва у ерда бўлаётган ўзгаришлар бизга қандай таъсир кўрсатиши мумкин, деган саволга барчамиз жавоб топишимиз

керак. Эҳтимол тутилган ҳар қандай хавф-хатар олдини олиш, зарур чораларни кўриш ҳар бир инсоннинг муқаддас бурчи эканлигини кенг жамоатчиликка, хусусан, ёшларимизга англатишимиз лозим.

Зеро, ислом дини кишиларни тинчликни асраш ва барқарорликни таъминлаш йўлида имон, инсоф, адолат, ҳамжиҳатлик ва бирдамлик билан ҳаракат қилишга, фитна ва ўзаро адоватга барҳам беришга чақиради.

Тарихан қисқа давр, мустақиллик йилларида ўз кучимиз ва салоҳиятимизга таянган ҳолда муқаддас қадриятларимиз, тилимиз ва динимизни қайта тиклаб, бугунги кунда мустақил тараққиёт йўлидан барқарор суръатлар билан ривожланиб бораётган ҳур ва эркин юртга айландик.

Ҳар йили Мустақиллик байрами арафасида янги-янги иншоотлар фойдаланишга топширилиши одат тусига киргани барчамизни жуда ҳам қувонтиради. Бир йил илгари мамлакатимиз аҳолиси тезюрар поездига эришган бўлса, ўтган йили “Бунёдкор” спорт мажмуаси ва “Юрак хасталикларини даволаш маркази”нинг янги биноси халқимизга туҳфа бўлди.

Айниқса, нафақат аҳолимиз, балки дунёдаги кўзга кўринган олим ва мутахассислар, нуфузли халқаро ташкилотларнинг мамлакатимизда мустақиллик йилларида илм-фан, тиббиёт, таълим-тарбия, шаҳарсозлик, қурилиш, маданият, санъат, спорт ва бошқа соҳаларда қўлга киритилган улкан ютуқлар тўғрисидаги эътирофлари касб-кори ва ёшидан қатъи назар, ҳар бир ватандошимизни чексиз ғурурлантирмоқда.

Албатта, мамлакатимизда рўй бераётган ривожланиш ва тараққиёт юртимизда ҳукм сураётган тинч-

лик ва хотиржамлик эвазига бўлаётганини, тинчлик эса ўз-ўзидан, осонликча келиб чиқмаслигини унутмаслик керак.

Кези келганда таъкидлаш жоизки, бу ютуқлар қандай қўлга киритилгани, халқимизга хос бўлган сабр-бардош, мамлакат келажагига қатъий ишонч, ҳамжихат-ҳамфикр бўлиб яшаш, тинчлик-тотувликни асраш, бағрикенг бўлиш, ўзаро меҳр-оқибат кўрсатиш каби улуғ фазилатлар ҳақида аҳолига, хусусан, ўсиб келаётган ёш авлодга сўзлаб беришимиз лозим. Токи бугунги мураккаб шароитда тинчликни асраш учун огоҳлик, сезгирлик, ҳушёрлик ҳар қачонгидан кўра муҳимлигини тўлиқ тушуниб етсинлар.

Бинобарин, маънавий-маърифий ишларни замон талаблари асосида ташкил этиш, ёшларимизни турли мафкуравий хуружлардан ҳимоя қилиш, юртдошларимизнинг ҳаётга онгли муносабатини шакллантириш, ён-атрофда юз бераётган воқеаларга дахлдорлик ҳиссини ошириш, мамлакатимиз мустақиллигига, тинч ва осойишта ҳаётимизга хавф туғдириши мумкин бўлган кучларга қарши изчил кураш олиб бориш вазифаси ҳеч қачон ўз долзарблигини йўқотмайди.

Атрофга назар ташлайдиган бўлсак, юртимизда бўлаётган бунёдкорлик, ободончиликни ва кундан-кунга гўзаллашиб бораётган гўшаларни кўриб, кишининг кўзи қувонади, дили яйрайди. Шуларни ҳис этарканмиз, мухтарам азизлар, фарзандларимиз, набираларимиз бахти учун суюниб яшайлик, уларнинг ёшлик йиллари саодатли, шукуҳли замонга тўғри келганини уларга англатайлик, буларнинг барчасига шукр қилайлик. Ёшларимиз ҳамманинг ҳавасини келтирадиган даражада билимли, истеъдодли бўлиб вояга етишяпти. Буларнинг бари тинч-

лик-осойишталик, фаровон ҳаёт маҳсули, ёш авлоднинг илмли ва билимли бўлиши учун яратилган шарт-шароитлар натижасидир. Шуларни аввало, ўзимиз тўлиқ ҳис этиб, сўнгра фарзандларимизга тўғри тушунтирайлик.

Токи улар Худо берган бутун куч-ғайратим, ақл-заковатим ва истеъдодим, олган билим-тарбиямни мана шу юрт учун, ота-онам обрўси учун, дину диёнатим, эл кори учун сарф қиламан, деб ғурур ва ифтихор билан яшашга ўргансин, гўзал диёримиз ривожига ҳар куни муносиб ҳиссасини қўшадиган бўлиб ўсиб-улғайсин.

Маълумки, тинчлик Аллоҳ таоло томонидан бутун инсониятга инъом этилган улуғ неъматдир. Ислом дини тинчлик тушунчасини ўзининг бош ғояси ва муҳим шиорига айлантиргани ҳам бежиз эмас, албатта. Аллоҳ таоло Қуръони каримда баён қиладики: **“Эй имон келтирганлар! Барчангиз ёппасига тинчлик ишига киришингиз”** (*Бақара, 208*).

Пайғамбаримиз Муҳаммад (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) тинчлик ва хотиржамлик ҳақида шундай деганлар: “Тинчлик ва хотиржамлик икки улуғ неъматдирки, бундан кўп одамлар бебаҳрадир” (*Имом Бухорий ривояти*).

Ҳақиқатан ҳам, Аллоҳ таолонинг бу улуғ неъматидан ҳамма ҳам баробар баҳраманд эмаслигини кўриб турибмиз. Чунки дунёнинг турли бурчакларида террорчилар томонидан ноҳақ қон тўкишлар содир этилмоқда. Шундай мудҳиш воқеаларни қабих ниятли бузғунчи гуруҳлар юзага келтираётгани бутун дунё тинчликсевар халқлари қатори Ўзбекистон халқининг қалбини ҳам қаттиқ ларзага солади.

Шунинг учун ҳам биз доимо тинчлик ва меҳроқибатни ўзида мужассам этган муқаддас Ислом

динимизни пок сақлаш, турли хил ғаразли хуруж ва ҳамлалардан, тухмат ва бўҳтонлардан ҳимоя қилишни, унинг асл моҳиятини униб-ўсиб келаётган ёш авлодимизга тўғри тушунтириш, Ислом маданиятининг эзгу ғояларини кенг тарғиб этишни долзарб вазифа сифатида биламиз. Шунингдек, Ислом динини ниқоб қилиб, ўзларининг ғаразли мақсадларига эришишга уринаётган ҳаракат ва кучларга қарши доимо сергак ва ҳушёр туриш зарурлигини таъкидлаймиз.

Зеро, Қуръони каримнинг Моида сураси 2-оятида **“Эзгулик ва тақво (йўли)да ҳамкорлик қилингиз, гуноҳ ва адоват (йўли)да ҳамкорлик қилмангиз”**, дейилган. Бу ояти каримадан маълум бўладики, эзгу ният йўлида ҳамкорлик қилиш ер юзида тинчлик барқарор бўлишига бош омилдир.

Халқ орасида фитна қўзғатиш, тухмат ва иғво тарқатиш йўлидаги уринишлар тинчлик ва хотиржамликни издан чиқарувчи ҳодисалардан ҳисобланади. Шунинг учун ҳам, бундай ҳаракатлар Исломнинг моҳиятига мутлақо зид экани Қуръони каримнинг Бақара сураси 191-оятидаги **“...Фитна қотилликдан ҳам ашаддийроқдир...”** деган кўрсатма ҳамда Нур сурасининг 11–21-оятларида миш-миш тарқатганлар учун бу дунё ва охирада тайинланган жазолар ҳақида хабар берилиб, унга ишонганлар ҳам қаттиқ маломат қилингани тўғрисида қайдлар келгани юқоридаги фикрларнинг нақадар тўғри эканини тасдиқлайди.

Огоҳ ва ҳушёр бўлиб яшаш тинчликни таъминлаш, турли хил кўнгилсизликлар ва хавфу хатарлар олдини олишнинг зарурий шарти ҳисобланади. Зеро, ғофиллик ва бепарволик турли нохушликларга замин яратади. Шунинг учун ҳам Аллоҳ таоло тафаккур қилмайдиган, ўзининг ким эканини англаб етмайдиган, бугуннинг ҳузур-ҳаловати билан яшаб,

эртаси ҳақида қайғурмайдиган, бепарво ва беғам кимсаларни Аъроф сурасининг 179-оятида бундай таърифлайди:

“Жаҳаннам учун жинлар ва инсонларнинг кўпчилигини яратганмиз. Уларда қалблар бор, (лекин) улар билан «англамайдилар». Уларда кўзлар бор, (лекин) улар билан «кўрмайдилар». Уларда қулоқлар бор, (лекин) улар билан «эшитмайдилар». Ана ўшалар ҳайвонлар кабидирлар. Балки, улар (янада) адашганроқдирлар. Айнан ўшалар ғофиллардир”.

Ислом оламининг эътиборли уламолари мўътабар манбалар асосида бераётган раддияларни тан олмаётган турли йўналиш ва фирқаларнинг аъзоларини ҳам юқоридаги оятда зикр этилган кимсаларга қиёслаш мумкин. Тинчликни улуғ неъмат деб эълон қилган динимизда бу йўлда нафақат амал билан, балки сўз билан ҳам зарар келтиришдан қайтарилган. Пайғамбаримиз (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) марҳамат қилганлар: “Тили ва қўлидан мусулмон омонда (саломат) бўлган инсон ҳақиқий мусулмондир”.

Дарҳақиқат, мусулмон киши жамият учун фақат яхшиликни раво кўрмоғи, ёмонликлардан тийилмоғи ва бошқаларга азият беришдан йироқ бўлмоғи зарур. Бу бежиз эмас, албатта. Зеро, сўз, яъни тилдан етадиган озор қўлдан етадиган зарардан аввал зикр этилишининг боиси шундаки, қўл билан бошқаларнинг фақат бу дунёси – саломатлиги, оиласи, мулкига зарар етказиш мумкин бўлса, тил билан эса, инсонларни турли бузғунчи ғояларга тарғиб қилиб, тўғри йўлдан чалғитиш орқали уларнинг икки дунёсини барбод этиш хавфи бор.

Хулоса қилиб айтадиган бўлсак, бугунги замоннинг ўзи воқеликка очик кўз билан, теран ва чуқур

мушоҳада юритган ҳолда назар ташлашни, ҳушёр қарашни, жаҳонда ва ён-атрофимизда тобора кучайиб бораётган маънавий таҳдид ва хатарларни тўғри баҳолаб, улардан тегишли сабоқлар чиқариб яшашни талаб этмоқда. Шу боис юртдошларимиз, айниқса, ёш авлод онгида мураккаб ва таҳликали дунё ва минтақамизда, хусусан, давлатимизда рўй бераётган турли воқеа-ҳодисалар, ижтимоий ва сиёсий ўзгаришлар ҳақида бирёқлама ва сохта тасаввур пайдо бўлишига йўл қўймаслик масаласи долзарб саналади.

Шунингдек, тарихимизни, миллий қадриятларимиз ва Ислом дини моҳиятини сохталаштиришга, маънавий қадриятлардан йироқлаштиришга бўлган уринишлар олди олиними зарур.

Шунинг учун халқимизни турли ғоявий таҳдидлардан асраш, айниқса, ёшларда мафкуравий иммунитетни ҳосил қилиш ва янада мустаҳкамлаш, турли воситалар орқали қадриятларимиз, миллий-диний анъаналаримиз, менталитетимизга ёт тушунча ва ғоялар кириб келиши, тарқалишига тўсқинлик қилиш барчанинг бурчи ва вазифаси ҳисобланади.

Биринчи навбатда, ёшлар тарбиясига алоҳида аҳамият беришимиз лозим. Чунки, кўпинча, ҳаётий тажрибаси ва билими кам, дунё воқеаларидан беҳабар ёки нотўғри, ишончсиз маълумотларга эга, шахсий нуқтаи назари ва қараши шаклланиб улгурмаган ёшлар ахборот ва мафкуравий курашлар таъсирига тушиб қоладилар. Шунинг учун ҳам ҳар бир ўғил-қиз онгига, аввало, Ватани ва оиласи олдидаги масъулият ҳиссини сингдиришга, уларни инсонпарварлик ва она юртга садоқат руҳида тарбиялашга устувор вазифа сифатида қараш керак.

Жамиятимизда яшаётган кишиларга динимизни мусаффо ҳолда етказиш, ёшлар ўртасида соғлом

турмуш тарзини қарор топтириш, уларни биз учун ёт бўлган мафкура ва ғоялар таъсиридан ҳимоя қилиш, ўз қатъий қарашлари ва эътиқодига эга, маънавий баркамол этиб тарбиялаш вазифаси доимо долзарб эканини унутмаслик лозим.

Шайх Абдулазиз МАНСУР,
*Ўзбекистон мусулмонлари идораси
раиси ўринбосари*

БУЗҒУНЧИ ОҚИМЛАРНИНГ СОХТА ДАЪВОЛАРИГА РАДДИЯЛАР

Истиқлол шарофати билан юртимизда диний ва миллий қадриятларимиз қайта тикланди. Диёримиз мусулмонларининг асрий орзу-умидлари рўёбга чиқа бошлади. Муборак ҳаж ва умра сафарини ихтиёр этганлар учун кенг имкониятлар яратилди. Масжид ва мадрасалар эҳтиёжга яраша кўпайтирилди. Диний адабиётлар нашри йўлга қўйилди. Натижада, маънавиятимиз тобора юксалиб борапти. Мамлакатимиз моддий ва маънавий жиҳатдан кун сайин тараққий этаётир. Лекин, афсус, бу неъматлардан фойдаланиб, шукр ўрнига ношукрлик қиладиган, ғанимларимиз ноғорасига ўйнайдиган, ўз юртига тош отадиган нобакорлар ҳам йўқ эмас. Айниқса, чет элларда бўлгани каби, бизнинг мамлакатимизда ҳам турли экстремистик, бузғунчи ақидапараст ва мутаассиб оқимларнинг ботил ақидаларига эргашиб залолатга кетган гумроҳлар ҳам борлиги кишини ранжитади.

Эрта баҳорда ердан бодраб чиқадиган қўзиқориндек пайдо бўлиб, сўнг саробдек сўниб йўқ бўлиб кетаётган янги-янги оқимларга бир назар ташласангиз, уларнинг илдизлари, асослари ва ғоялари узоқ тарихдаги хорижийлар, муржийлар, рофизийлар, жаҳмийлар, қадарийлар, шиа ва мўътазила каби бузғунчи тоифалар билан ҳамоҳанг эканини тушунасиз.

Юртимизда диний билими ўта саёз, турли фитнес-фасод қўзғайдиган фикрлар ва ғояларни содда халқ онгига сингдиришга уринадиган чаласавод кимсаларга эргашиб кетмасликлари учун ёшларни тўғри йўлга солиш ва ҳушёрликка чорлаш, айниқса, биз уламолар, имом-хатибларнинг асосий бурчимиздир.

Жаноб Пайғамбаримиз Муҳаммад (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) умрларининг охирида ўзларидан кейин залолат йўлидан борадиган етмиш иккита фирқа пайдо бўлишидан огоҳлантирган эдилар. Бу сўзлар ўтган ўн тўрт аср давомида тасдиғини топди.

Юқорида санаб ўтилган тескарича фирқа ва оқимлар Исломнинг илк асрларида юзага келган бўлса, XX ва XXI асрларда ҳизбут-тахрир, нурчилар, салафийлар, жиҳодчилар, такфирчилар ва ҳижратчилар каби ўнлаб адашган оқимлар пайдо бўлиб, дунё мусулмонлари ўртасида бузғунчилик қилиш-япти. Турли жанжаллар, низолар чиқишига сабаб бўлмоқдалар.

Ҳижрат масаласида. Ҳижрат икки хил бўлади. Биринчиси: дин ва ҳаёт муҳофазаси йўлида амалга ошириладиган маконий ҳижрат, унга тааллуқли бир қатор оят ва ҳадислар ворид бўлган. Аллоҳ таоло бундай дейди:

“Зулму қийноқларга дучор бўлганларидан сўнг Аллоҳ йўлида ҳижрат қилган зотларни, албатта, бу дунёда ҳам гўзал (гўшаларга) жойлаштирурмиз. Энди охират ажр-мукофоти янада каттароқ эканини (одамлар) билсалар эди!” (Наҳл, 41).

Шу мазмундаги оятлар Нисо (100-оят), Анфол (74-оят), Наҳл (110-оят) сураларида ҳам келган.

Иккинчиси: гуноҳ-маъсиятларни тарк этиш. Шу маънодаги ҳижрат тўғрисида Пайғамбаримиз Муҳаммад (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) бир қатор

кўрсатмаларни баён қилганлар. Жумладан, Имом Бухорий ривоят қилган ҳадисда у зот: “Тили ва қўлидан мусулмонлар саломат бўлган инсон ҳақиқий мусулмондир. Аллоҳ таоло қайтарган нарсаларни тарк қилган инсон ҳақиқий муҳожирдир”, дейдилар. Имом Байҳақий Ибн Умардан (розияллоҳу анҳу) ривоят қилган ҳадисда: “Ҳижратнинг энг афзали – Раббинг ёмон кўрган нарсани тарк этмоғингдир”, дейилади. Ақидапараст гуруҳлар эса ҳижрат тушунчасини ўз мафкуравий қарашларига мос равишда нотўғри талқин қилмоқдалар.

Бу кучлар таассубга берилган шахсларни дунёнинг нотинчлик ҳукм сураётган ва ўзлари қўним топган минтақаларига жамлаш ва шу орқали режалаштирилган геосиёсий мақсадларни амалга оширишга интилишяпти. Хусусан, улар илм ва маърифатдан йироқ жоҳил кимсаларни Ислом диёри бўлган, азон айтиладиган, жума ва ҳайит намозлари ўқиладиган, ҳуллас, Исломнинг беш аркони эмин-эркин адо этиладиган, мусулмонлар тинчлик-хотиржамликда ҳаёт кечираётган Ватанни тарк этишга тарғиб қилмоқдалар. Ваҳоланки, она юртини ташлаб, ўзга элларда сарсон-саргардон юриш, ўзи каби манқурт шахслар билан бирлашиб, киндик қони тўкилган юртга қарши қурол кўтариш Ислом таълимотига зид экани барчага маълум.

Абдуллоҳ ибн Умардан (розияллоҳу анҳу) ривоят қилинади: Расулуллоҳнинг (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) ҳузурларига бир киши келиб: “Ё Расулуллоҳ, мен ота-онамни йиғлаган ҳолида ташлаб, ҳижрат қилиш учун сизнинг ҳузурингизга келдим”, дейди. У зот эса: “Ота-онангнинг олдига қайтиб, уларни қандай йиғлатган бўлсанг, шундай кулдиргин”, деб жавоб берадилар (*Абу Довуд ривояти*).

Шаҳидлик масаласида. Ушбу сўз “ҳозир, гувоҳ, кўрган-билганлари ҳақида хабар берувчи” маъноларини ифодалайди. Шунингдек, “Шаҳид” Аллоҳ таолонинг сифатларидан бири бўлиб, “гувоҳлиги ишончли, ҳар доим ҳозир бўлувчи Зот” деган маъноларни англатади.

“Шаҳид” сўзининг яна бир маъноси ўзга шахс томонидан ноҳақ ўлдирилган мусулмондир. Кишининг ўзини ўзи ўлдириши, гарчи нияти дин йўлида деб эълон этилса-да, “ўз жонига суиқасд қилиш” деб баҳоланади.

Ўзини ўзи ўлдириш – бу ўз ҳаётини қасддан тўхтатишдир. Шариат нуқтаи назаридан бу ҳаракат қаттиқ қораланади, Парвардигор берган ҳаётга тажовуз қилиш даражасидаги гуноҳи кабира ҳисобланади.

Аллоҳ таоло огоҳлантиради: **“Кимда-ким қасддан бир мўминни ўлдирса, унинг жазоси жаҳаннамда абадий қолишдир. Яна унга Аллоҳ ғазаб қилгай, лаънатлагай ва унга улкан азобни тайёрлаб қўйгай”** (Нисо, 93).

Абу Ҳурайрадан (розияллоҳу анху) ривоят қилинган ҳадисда Пайғамбаримиз (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) айтдилар: “Ким ўзини тоғдан ташлаб ўлдирса, у жаҳаннам ўтида абадий, доимий йиқилиб азобланади. Ким заҳар ичиб, ўзига суиқасд қилса, жаҳаннам ўтида қўлидаги заҳарни ичган ҳолда абадий азобланади. Ким ўзини темир билан ўлдирса, жаҳаннам ўтида темирини қорнига урган ҳолда абадий азобланади” (Имом Бухорий ривояти).

Ҳозир баъзи гуруҳ ва шахслар “ўзини ўлдириш” тушунчасини шаҳидлик билан қориштириб талқин қилишяпти. Шахснинг маълум мақсадлар йўлида ўзини ўзи ўлдириши “шаҳидлик амалиёти” деб ба-

ҳоланиши айни адашишдир. Ёвуз ниятли кучлар ўз ҳаракатларини оқлаш мақсадида келтирган барча далилларни Ислом уламолари қоралашган ва асоссиз деб топишган.

Жиҳод масаласида. Ушбу сўз араб тилидан таржима қилинганда “ғайрат қилмоқ”, “ҳаракат қилмоқ”, “интилмоқ”, “зўр бермоқ”, “бор кучини сарфламоқ”, “курашмоқ”, “меҳнат қилмоқ” каби маъноларни ифодалайди.

Дастлаб “жиҳод” дейилганида Исломни ҳимоя қилиш ва ёйиш учун кураш тушунилган. Бу сўзнинг истилоҳий маъноси “душмандан ҳимояланишда қўли, тили ёки кучи билан курашишдир”. Ибн Рушд “Муқаддимот” асарида жиҳоднинг турларини тўрт қисмга ажратади: қалб, тил, қўл ва қилич билан курашишдир. Умумий қилиб айтсак, жиҳод нафсга, шайтонга, босқинчиликка ва барча ёвузликларга қарши курашишдир.

Макка даврида Пайғамбаримиз (алайҳиссалом) Аллоҳ таолонинг: “(Эй Муҳаммад), **Раббингизнинг йўлига** (динига) **ҳикмат ва чиройли насихат билан даъват қилинг! Улар билан энг гўзал услубда мунозара қилинг!**” (*Наҳл, 125*) деган кўрсатмаси асосида фаолият олиб борганлар. Сўнгра Макка мушрикларидан қасос олиш ниятида улар билан жанг қилишга рухсат берилди. Аммо булар босқичма-босқич, сиёсий вазият тақозосига кўра нозил бўлган илоҳий кўрсатмалар эди. Зеро, ўша пайтда мусулмонларга қарши бўлган Макка мушриклари Ислом динини йўқ қилиш, барпо қилган жамиятларини эътироф этмай, уларни тор-мор қилиш мақсадида амалий ҳаракатларни олиб бораётган эдилар.

Агар “жиҳод” ислом давлатини қуриш учун ёки инсонларни динга киришга мажбурлаш учун жорий

этилганида эди, Расулуллоҳнинг (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) ўзлари бу борада намуна кўрсатган бўлур эдилар. Яъни, у зот биринчи бўлиб Маккадаги мушрикларнинг катталари билан урушган, Ислом давлатини барпо этиш учун жиҳод эълон қилган бўлардилар. Бироқ Пайғамбаримиз (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) бундай йўл тутмадилар. Аксинча, мусулмон жамияти тинч йўл билан, табиий равишда юзага келгач, унинг ҳимояси учун жиҳодга чиққанлар.

Мана шундан келиб чиқиб, жиҳод мусулмонлар Ватани ва динини ҳимоя қилиши учун жорий этилганини хулоса қилсак бўлади. У йўқ нарсани амалга ошириш учун эмас, балки бор нарсани ҳимоя қилиш учун жорий қилинган.

Ҳозир эса бузғунчи тоифалар ўзлари илгари сураётган ғояга эришиш мақсадида янги “жиҳод” турларини ўйлаб топиб, улардан фойдаланишга уринмоқдалар. Улар кўпгина мусулмонларнинг Ислом аҳкомларини билмаслиги, илмий савияга эга эмаслигидан фойдаланиб, “жиҳод – муқаддас уруш” деган тушунчани тарғиб қилиб, ноҳақ қон тўкилишига сабабчи бўлишади. Бунга дунёнинг турли чеккаларида “жиҳод” ниқоби остида содир этилаётган қўпоровчилик ҳаракатлари мисол бўла олади.

Мазҳабсизлик. XX аср сўнгида мусулмон оламида Ислом ниқоби остидаги бузғунчи гуруҳлардан ташқари яна бир янги таҳдид – мазҳабсизликка чақирувчилар тоифаси намоён бўлди.

Ушбу ҳаракат тарафдорлари даъво қилишларича, Исломда суннийликдаги тўрт фикҳий мазҳабнинг бирига эргашиш шарт эмасмиш. Агар мусулмон бирор шаръий масалада улардан бирининг йўлини тутса, у кўр-кўрона тақлид қилгани учун хатокор, му-

таассиб ва диндан ажралган фирқа ва гуруҳлардаги шахслар каби адашганлардан бўлар эмиш. Бу тоифа кишилари фикҳий мазҳабларга ёки бирор-бир мужтаҳид имомга эргашиш Аллоҳни қўйиб, уларни рабб қилиб олишдир, деган иддаони илгари суришади. Афсус, улар ҳар бир мусулмон якка тартибда “ижтиҳод” қилаверадиған бўлса, мазҳаблар сони тўртта эмас, мингтадан ҳам ошиб кетишини тан олишмайди.

Имом Аҳмад (раҳматуллоҳи алайх): “Ким динда тақлид йўқ деса, Аллоҳ ва Унинг Расули олдида фосиқдир. Унинг сўзи Сунна ва солиҳ салафлар қарашларини рад қилишдир”, деганлар.

Такфир. Бу ибора арабча “куфр” сўзи ўзагидан олинган. Луғатда “инкор қилиш”, “ёпиш”, “каффорат бериш” каби маъноларни англатади. Истилоҳда эса мўмин кишини асоссиз сабаблар билан кофирга чиқариш демақдир.

Қуръонда “куфр” сўзи бир неча ўринларда келган. Бир жойда кофирликни билдирса, бошқа жойда ношукрликни ифода этади. Аллоҳ таоло киши изтирорий ҳолатда, яъни мажбурланган пайтда “куфр” сўзини айтиб қўйса, уни азобламаслигини ҳам баён қилган. Бу борада Савбондан (розияллоҳу анҳу) Набийнинг (соллаллоҳу алайҳи ва саллам): “Менинг умматимнинг хато қилган, эсдан чиқарган ва мажбурланган ҳолатда қилган ишидан қалам кўтарилди”, деган машҳур ҳадис ривоят қилинади.

Имом Бухорий “Саҳиҳ”идаги бир боб “Жоҳилият ишларидан бўлиб, куфр саналмайдиган гуноҳлар боби” деб номлангани ҳам мусулмон инсон гуноҳ содир этиш билан Исломдан чиқмаслигига ишора қилади. Аҳли сунна вал жамоа эътиқодига кўра, катта (кабира) гуноҳ содир этган мўмин киши қилган иши-

ни ҳалол санамас экан, кофир бўлмайди. Шунингдек, тўрт мазҳаб уламолари иттифоқига кўра, катта гуноҳ содир этган шахс дўзахда ҳам абадий қолмайди.

Мусулмонни кофир санашдан келиб чиқадиган хатарлар боис Қуръон ва Суннада бировларни кофирга чиқаришдан қайтарилади. Аллоҳ таоло бундай дейди: **«Эй имон келтирганлар! Аллоҳ йўлида сафарга чиққанингизда аниқ иш тутингиз! Сизларга салом берган (ёки таслим бўлган) кишига бу дунё матоҳини (ўлжани) кўзлаб: “Мўмин эмассан”, демангиз! Аллоҳнинг ҳузурида кўп ўлжалар (бордир). Илгари сизлар ҳам шундай (имонингизни сир тутар) эдингиз, (сўнгра) сизларга Аллоҳ неъмат ато этди. Бас, аниқлаб иш тутингиз! Албатта, Аллоҳ (барча) ишларингиздан хабардордир»** (Нисо, 94).

Ҳадиси шарифларда ҳам ўзга шахсни куфрга чиқаришдан огоҳлантирилади. Жумладан, Имом Бухорий Ибн Умардан (розияллоҳу анҳу) ривоят қилган ҳадисда Пайғамбаримиз (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) айтадилар: «Агар киши биродарига “Эй кофир”, деса, у (сўз) иккисидан бирига қайтади». Абу Заррдан (розияллоҳу анҳу) ривоят қилинган ҳадисда Пайғамбаримиз (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) бундай деганлар: “Ҳеч бир киши бошқа кишини фосиқ, кофир, деб айбламасин. Агар у киши бундай бўлмаса, айтган гапи ўзига қайтиб келади”. Жумҳур калом ва фикҳ уламолари иттифоқига кўра, қибла аҳли бўлган мусулмонни кофирга чиқармаслик керак. Абу Ҳанифа (раҳматуллоҳи алайҳ) қибла аҳлларида бирор кишини кофирга ҳукм қилмаганлар.

Бир мусулмоннинг бошқа бир мусулмонга қони, обрўси ва моли ҳурматли бўлиши лозим. Расулulloҳнинг (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) видо ҳажида

айтган ушбу гаплари буни тасдиқлайди: “Албатта, сизларнинг қонларингиз, молларингиз ва обрўларингиз ўзларингиз учун худди шу кунингиз, шу ойингиз ва шу шахрингиз каби муҳаррамдир. Шу ерда ҳозир бўлган киши ҳозир бўлмаганларга етказсин”.

Халифа Али (розияллоҳу анху) даврида пайдо бўлган хорижийлар фирқаси такфир тушунчасини ўзларига эргашмаганларга нисбатан қўллаган. Улар олдин ҳазрат Алининг (розияллоҳу анху) ашаддий тарафдорлари эдилар. “Сиффийн” жангидан сўнг ўн икки минглик қўшин билан ажралиб чиқиб, ҳазрат Алига ва Муовияга қарши баробар кураш бошлашган.

Хорижийлар қурол ишлатиш билан ўз эътиқодини ёйиш ва ҳокимиятга эришишни мақсад қилишади. Улар мусулмонларни ўлдиришни ҳалол санашган. “Жамал воқеаси” иштирокчилари, Усмон, Али, Муовия, Амр ибн Ос, Абу Мусо каби саҳобаларни ҳам куфрда айблашади. Катта гуноҳ қилган кишини кофирга чиқариб, уларнинг авлоди, моли ва жонини ўзларига ҳалол санашган. Хорижийларнинг такфир тушунчаси орқали минглаб мусулмонлар, жумладан, ҳазрат Али (розияллоҳу анху) ҳаётига ҳам тажовуз қилинган.

Ислом уламолари хорижийларнинг катта гуноҳга оид даъволарини таҳлил этиб, уларнинг гаплари исломий тушунчалардан жуда йироқ эканини таъкидлашади. Ислом тарихида хорижийлар қўллаган услуб бугун ҳам жиҳодий жамоалар мафкурасида давом эттириляпти. Улар ўзларига эргашмаган шахслар ва тузумларни кофирликда айблашади. 2005 йил июл ойида Оммон (Иордания) шахрида Ислом олами етакчи уламолари қабул қилган фатвода: “Тўрт сунний мазҳабга эътиқод қилувчиларнинг барчаси

мусулмон ҳисобланади. Уларни имонсизликда айб-лаш, жонига, номусига ва мулкига қасд қилиш жоиз эмас”, деб эълон қилинган.

Шайх Юсуф Қарзовий мусулмонни кофирга чиқариш ҳақидаги саволга бундай жавоб беради: “Ким Аллоҳдан ўзга илоҳ йўқ ва Муҳаммад (алай-ҳиссалом) Унинг Расули эканига қалби билан тасдиқлаган ҳолда гувоҳлик берса, мусулмондир. Унга тўлалигича мусулмонларга қилинадиган муомала қилиниши лозим”.

Абдураззоқ ЮНУСОВ,
*Ўзбекистон муслмонлари идораси
раиси ўринбосари*

ҚАЛБ ДАЪВАТИ БИЛАН

Аллоҳ таолога беадад шукроналар бўлсин, диёримизнинг истиқлолга эришуви ва жамиятимизда рўй берган ижобий ўзгаришлар мамлакатимиз муслмонлари ҳаётида ҳам улкан бурилишларга сабаб бўлди. Аллоҳ таоло: **«Раббингизнинг (Сизга ато этган барча) неъматини ҳақидан эса (одамларга) сўзланг!»** (Зуҳро, 11), деб марҳамат қилган.

Масжид ва мадрасаларнинг бинолари, осори атиқалар, тарихий манбалар муслмонларга қайтариб берилди. Ҳозир диёримизда икки мингдан ортиқ масжид расмий фаолият юритмоқда ва муслмонларнинг эмин-эркин ибодат қилишлари учун зарур шарт-шароитлар яратилган.

Алҳамдулиллоҳ, ҳар йили юртдошларимиздан беш минг нафар киши муборак ҳаж ва тўрт мингдан зиёди эса умра ибодатини адо этиш бахтига муяссар бўлмоқда. Истиқлолдан олдин бу фақат орзу эди.

Диёримиздан етишиб чиққан уламолар қолдирган бебаҳо илмий меросни мустақиллик шарофати ила ўрганиш имкониятига эга бўлди. Ислом дини, илм-фан ва жаҳон маданияти равнақида улкан ҳисса қўшган Аҳмад Яссавий, Баҳоуддин Нақшбанд, Имом Бухорий, Имом Термизий, Абу Мансур Мотуридий, Бурҳониддин Марғиновий, Аҳмад Фарғоний каби буюк аждодларимизнинг таваллуд тўйлари кенг ни-

шонланди, табаррук қадамжолари обод қилинди, асарлари минглаб нусхада нашр этилди.

Истиқлол йилларида диний таълим тизими тубдан ислоҳ қилинди. Имом Бухорий номидаги Тошкент Ислом институти ва ўнга яқин ўрта-махсус Ислом билим юрти талабалари динимиз тарихи, Қуръони карим, ҳадис, фикҳ илмлари билан бир қаторда дунёвий фанлардан ҳам сабоқ олишяпти. Президентимиз Фармони билан 1999 йили Тошкент Ислом университети ташкил этилиши ҳам муҳим воқеа бўлди.

Эзгу ишлар натижасида юртимиз кундан-кунга чирой очмоқда. Шаҳар ва қишлоқларда бунёдкорлик, ободонлаштириш ишлари олиб борилаётир. Келажак авлодга боболардан мерос бўлиб қолган бетакрор меъморий санъат намуналари – қадимий обидаларни бус-бутун ҳолда етказиш учун саъй-ҳаракатлар амалга оширилмоқда.

Бугун азим Тошкентнинг Эски шаҳар қисмидаги Ҳазрати Имом даҳаси обод масканга айланган. Маълумки, бу макон қадимдан диёримизнинг илму ирфон таратиб келган жойларидан биридир.

Бу ерда Қафғол Шоший мақбараси, ўз даврида юзлаб олиму донишлар етиштириб берган Бароқхон мадрасаси, шарқу ғарбдан келаётган сайёҳларни ҳайратга солаётган, Ислом оламидаги энг ноёб дурдона – Усмон Мусҳафи сақланаётган Ўзбекистон мусулмонлари идораси кутубхонаси, «Тилла Шайх» жоме масжиди, Тошкент Ислом институти жойлашган.

Ҳазрати Имом даҳасини ободонлаштириш, бу ерда ёдгорлик мажмуини барпо этишга киришилгач, зудлик билан катта бунёдкорлик ишлари бошланиб кетди. Қафғол Шоший мақбараси ва Бароқхон

мадрасасида кенг кўламда таъмирлаш ишлари олиб борилди.

«Тилла Шайх» жоме масжиди ва унинг ёнида жойлашган Ўзбекистон мусулмонлари идораси кутубхонаси биноси қайта тикланди. Идоранинг барча қулайликларга эга ва замон талаблари даражасида жиҳозланган янги биноси, Имом Бухорий номидаги Тошкент Ислом институти, икки гумбазли ва қўш минорали «Ҳазрати Имом» жоме масжиди ҳам жуда қисқа фурсат ичида қуриб битказилди ва фойдаланиш учун топширилди.

Албатта, бу ишларни амалга оширишдан асосий мақсад диний ва миллий кадриятларимизни қайта тиклаш, уларни келажак авлодга асл ҳолида етказишдир. Дарҳақиқат, бундай хайрли ишлар аввало, Аллоҳнинг фазлу инояти туфайли амалга оширилади, қолаверса, бу йўлда тер тўкиб хизмат қилиш ҳар бир мусулмон учун юксак шарафдир.

Мухтарам Президентимиз ўз маърузаларининг бирида бундай деган эдилар: "...Биз она заминимиз бағридаги ҳар бир моддий ва маънавий мерос намунасини кўз қорачиғидек асраб-авайлаш, қайта тиклаш ва таъмирлаш бўйича қилаётган бу ишларимизни кимгадир намойиш қилиш, кўз-кўз этиш учун эмас, аксинча, келажакимизни ўйлаб, онгимиз ва қалбимиз даъвати билан амалга оширмоқдамиз. Токи эртага бизнинг ўрнимизга келадиган, биз бошлаган олижаноб ишларни муносиб давом эттиришга қодир бўлган ёшларимиз ана шу бебаҳо маънавий бойликдан бахраманд бўлсин, шу асосда ўзининг кимлиги, қандай буюк зотларнинг авлоди эканини англаб етсин».

Айдарбек ТУЛЕПОВ,
*Ўзбекистон мусулмонлари идораси
раиси ўринбосари*

ЮҚОРИ БАҲО ВА ЮКСАК МАСЪУЛИЯТ

2012 йил 31 август куни Тошкентдаги “Шаҳидлар хотираси” майдонида Президентимиз уламолар, нуруний отахонлар ва жамоатчилик вакиллари билан бўлиб ўтган учрашувда мамлакатимиздаги осойишталикни қўшни ва араб давлатларида бўлаётган нотинчликлар мисолида теран англаш ҳамда бу борада уламолар, имом-хатибларининг вазифалари тўғрисида алоҳида тўхталдилар.

Давлатимиз раҳбарининг “Имом-хатибларнинг ён-атрофимизда бўлаётган ўзгаришларни чуқур англаб, халқимизга теран тушунтириб бериш борасидаги долзарб вазифаларини жуда юқори баҳолайман”, деган гаплари шахсан мени ниҳоятда тўлқинлантирди ва янада жадалроқ, самаралироқ меҳнат қилишга рағбат уйғотди. Ушбу масала юзасидан қуйидаги фикр-мулоҳазаларни билдириш ва имом-хатибларга зарур тавсиялар беришни лозим деб топдим.

Энг улуг неъмат

Истиқлол боис мўмин-мусулмонлар барча диний ибодатларини эмин-эркин адо этаётганлари улкан бахт ва олий саодатдир. Ўтган йиллар мобайнида дин соҳасида жуда катта ишлар қилинди. Ҳукуматимизнинг узоқни кўзлаб олиб бораётган

оқилона сиёсати сабаб мураккаб ва шарафли йўллар босиб ўтилиб, юқори натижаларга эришилди.

Мустақиллик шарофати билан халқимизнинг маънавияти ва диний қадриятлари қайта тикланди. Мустабид тузум даврида қатағон қилинган юзлаб юртдошларимиз, Ватанимизнинг фидойи фарзандлари хотираси абадийлаштирилди.

Энг улуғ ва энг азиз – Мустақиллик байрами олдидан бугунги нурафшон кунларга етишувимиз, Ватан озодлиги, юрт тараққиёти йўлида жон фидо қилган аждодларимизни хотирлаш, уларнинг руҳи покларини шод этиш мақсадида 2001 йилдан буён мамлакатимизда 31 август Қатағон қурбонларини ёд этиш куни сифатида кенг нишонланмоқда.

Бундай муборак масканларни зиёрат қилиш киши руҳини қувватлайди, яхшилиқнинг умри абадий экани ҳақида ўйлашга ундайди. Шундай зиёратгоҳлар ва қадамжолар бугунги тинч ва хотиржам ҳаёт, тўқинлик ва фаровонликка оғир синовлар ва машаққатлар эвазига эришганимизни ёш авлоднинг қалби ва онгига янада чуқурроқ сингдиришга хизмат қиладиган маънавият ва маърифат масканларидир.

Шу боис мустақиллигимизни кўз қорачиғидай асрашимиз, Ватанга садоқат сингари тушунчаларни ёшларимиз онгига сингдиришимиз керак. Улар оқни қорадан, ҳақни ноҳақдан, ҳалолликни нопокликдан ажрата олсин. Зеро, бундай таълимотлар онгига муҳрланган, дунёқараши кенг, ҳар жиҳатдан билимли, зукко, ҳамиша огоҳ авлодни ғанимлар енголмайди.

Дарҳақиқат, динимиз тинчликни бебаҳо неъмат деб улуғлайди. Шунинг учун ҳам Қуръони карим оятлари кўп бора тинчликка даъват қилади. Аллоҳ таоло бундай дейди: **“Эй имон келтирганлар! Ёлпасига**

тинчлик ишига киришингиз!..” (Бақара, 208). Оятдаги “ёппасига” сўзи тафсир китобларида келтирилишича, бир томондан, барча инсонлар аҳилликда тинчлик йўлини тутишлари кераклиги, иккинчи томондан эса, уни барқарор қилиш учун барча ҳисса қўшиши зарурлигини билдиради.

Шу билан бирга, Аллоҳ таолонинг **“У (ер)га соғ-саломат, тинч-омон киригиз!”** (Ҳижр, 46), деган оятида жаннат аҳлининг абадий ҳаёти тинчлик, осудалик ва саломатликда бўлиши таъкидланган. Демак, бу оят бизга тинчлик ва омонлик нафақат бу дунёда қадрли, балки жаннатда ҳам жуда улуғ неъмат эканини ҳамда Ер юзи инсонлар учун фаровон, ўзаро тотув ва ҳамжихат яшаш учун яратилганини билдиради.

Пайғамбаримиз (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) ҳадисларининг бирида: “Икки неъмат борки, кўпчилик унинг қадрига етмайди. Улар тинчлик-хотиржамлик ва сиҳат-саломатликдир”, дейилади. Ушбу ҳадис Аллоҳ таолонинг улуғ неъматлари – тинчлик-хотиржамликнинг қадрига етиш, ҳушёр ва эътиборли бўлишга чақиради. Берилган неъматни эътироф этиш, унинг қадрига етиш, эъозлаш, асраб-авайлаш шукроналикнинг асл моҳиятини ташкил этади.

Юртда осойишталикни таъминлаш учун сабрматонат ва аҳил бўлиб яшашнинг ўрни жуда катта эканини Президентимиз мазкур мулоқотда қайд этиб ўтдилар. Қуръони каримда бундай дейилади: **“Аллоҳга ва расулига итоат қилингиз ва низолашмангиз, акс ҳолда сустлашиб кетурсиз ва “шамолингиз” (обрўйингиз) кетиб қолур. Сабр қилинглар, албатта, Аллоҳ сабр қилувчилар билан биргадир”** (Анфол, 46).

Муфассирлар ушбу оятга қуйидаги ҳадиси шарифни ҳам келтирганлар: “Менинг умматим ёппа-

сига адашиб, залолатга тушиб қолмайди. Қачонки улар орасида қарама-қаршилиқни кўрсангиз, сизлар кўпчилик томонда бўлингиз!” дейилган (*Имом Термизий ривояти*).

Кўриниб турибдики, Қуръони карим ва ҳадиси шарифлар инсонларни ҳеч қачон бўлиниб яшашга, ўзаро ихтилоф қилиб, адоватда бўлишга чақирмас экан. Балки кишиларни бирдамликка даъват этиб, тарихдаги нохуш воқеалардан ибрат олишга, қилинган хатоларни қайтармасликка тарғиб қилади.

Имом-хатибларга тавсиялар

Шу йил 31 август куни “Шаҳидлар хотираси” майдонида Юртбошимиз уламолар, нуроний отахонлар ва жамоатчилик вакиллари билан бўлиб ўтган учрашувда мамлакатимизда истиқлол йилларида эришилган улкан ютуқлар, эл-юртимиз ҳаёти, одамларимизнинг онгу тафаккурида рўй берган ўзгаришлар, жаҳондаги сиёсий, ижтимоий-иқтисодий вазият тўғрисида суҳбатлашдилар. Ушбу мулоқотда муҳтарам Президентимиз билдирган фикр-мулоҳазалардан келиб чиқиб, имом-хатиблар қуйидаги вазифаларни бажаришини юксак масъулият деб ҳисоблайман:

– жума мавъизаларида бугунги кунда дунёнинг турли минтақаларида, хусусан, араб мамлакатларида содир бўлаётган нохуш воқеалар ва бундай фитналар ортида қандай ғаразли кучлар турганини, бу каби тартибсизликларнинг мўмин-мусулмонлар аҳиллигига салбий таъсири ҳар қандай оқил инсонларни катта ташвишга солишини ҳамда турли можаролар, қонли тўқнашувлар қайси мамлакатда рўй бермасин, Ислом дини таълимотларига бутунлай зид эканини мўмин-мусулмонларга етказиш;

– бу воқеалар биздан узоқда, деб уларга локайдлик билан қарамаслик, бундай бало бир мамлакат ёки минтақа доирасида чегараланиб қолмай, вақтида бартараф этилмаса, тобора кучайиб, бошқа мамлакат ва минтақаларга ҳам ёйилиши, шунинг учун дунёда бўлаётган воқеалардан ҳамиша огоҳ бўлиш, осойишта ва фаровон ҳаётнинг қадрига етиш, уни янада мустаҳкамлаш учун ҳар бир инсон ўз ҳиссасини қўшиши йўлида самарали иш олиб бориш;

– мамлакатимиздаги тинчликдан хотиржамликка берилишга, огоҳлик ва сезгирликни бир зум бўлса-да йўқотишга ҳеч кимнинг мутлақо ҳақи йўқлиги, осойишталикни асраб-авайлаш фақат муайян соҳа ходимларининг вазифаси эмас, балки бутун халқимиз жипс бўлиб, ҳамжиҳатликда ҳаракат қилиши, “Ўз уйингни ўзинг асра”, деган ҳикматли ибора орқали тинчлик учун курашиш кераклигини, уни ташқаридан келиб ҳеч ким таъминлаб бермаслигини ёшларимизга ҳар тарафлама уқтириш;

– халқимиз, айниқса, ёшларимиз ўртасида тинчлик ва барқарорликнинг қадрига етиш, дунёнинг турли мамлакатларида кечаётган ўзгаришлар, юз бераётган ноҳуш воқеалар моҳиятини, уларнинг асл сабабларини тушунтириб боришда имом-хатибларнинг ҳам ўрни ва аҳамияти катта бўлиши зарур;

– шуни алоҳида таъкидлаш жоиз, бугунги имом-хатиблар илмий-амалий салоҳияти жиҳатидан бундан 15–20 йил олдингиларидан жиддий фарқ қилиши керак. Изланиш ва ҳаракатдан тўхтаган имом замондан орқада қолиши аниқ. Шунинг учун ҳам имомлар ўз устида мунтазам ишлаши, касб маҳорати, билим савиясини ошириб бориши зарур.

– Самарқанддаги Имом Бухорий халқаро марказида ташкил этилган ўқувлар бу борада муҳим

аҳамият касб этмоқда. Бугунги имом-хатиблар ҳам юрт тақдирига дахлдорлик ҳисси билан яшаб, ён-атрофда содир бўлаётган ҳодисалардан доим хабардор бўлишлари ва бу ҳақдаги теран тушунчаларни намозхонларга мунтазам етказиб туришлари зарур;

– Имом Бухорий халқаро марказида таҳсил олган имом-хатиблар халқимиз, она-Ватанимизга қанчалик манфаатлари етаётгани ҳақида бир ўйлаб кўришлари керак. Энди улар фақат масжид фаолияти билан чекланиб қолмай, балки жамиятнинг барча маънавий-маърифий қатламларида фаол иштирок этишлари лозим;

– мустабид тузум даврида имомлар бутунлай ижтимоий ҳаётдан суриб ташланган эди. Бугун имом-хатибларга бўлган муносабат тубдан яхши томонга ўзгарди, уларга маърифат ва маънавият тарғиботчилари деб қаралаётганини чуқур англашлари, қадрлашлари керак;

– кишиларни фақат тинчлик-хотиржамлик неъматига суянтириб қўймасдан, балки кенг жамоатчиликка баъзи давлатларда юз бераётган нотинчликларни мисоллар билан тушунтириб, огоҳликка чақириб, осойишталикнинг қадри нечоғли улуғ экани ва бу неъматни кўз қорачиғидай асрашга ҳар бир фуқаро масъул эканини англатиш. Шу билан бирга, неъматларга шукр қилишга тарғиб қилиш;

– тегишли соҳаларнинг етук мутахассисларидан унумли фойдаланиш мақсадида жойлардаги имом-хатибларнинг ойлик йиғилишларига уларни жалб этиш ва ҳар бир имом-хатиб ҳозирги ислохотлар жараёни ҳамда тинчлик-осойишталик ҳақидаги фикр-мулоҳазаларини билдириши;

– ҳаж ва умра сафарларига отланаётган имом-хатиблар ҳар томонлама пухта тайёргарлик кўриш-

лари ва зиёратчиларга атрофлича тушунчалар беришлари ҳамда бу борада ҳукуматимиз яратиб бераётган қулайликларни ҳожиларга, кенг оммага тарғиб этиш;

– қўшни давлатлардаги нотинчликлар, айниқса, мусулмонлар ўртасидаги ихтилофлар ва уларнинг сабабларини, зарарли оқибатларини халқимизга атрофлича тушунтириш;

– тинчлик-осойишталик бор жойда одамлар яхши яшайди, шукрона қилади. Шунингдек, тараққиёт ҳам, фаровон жамият ҳам осуда ҳаёт асосида бунёд бўлади.

Мақолани мухтарам Президентимизнинг қуйидаги сўzlари билан якунлайман: “Биз учун бебаҳо бойлик бўлмиш тинчлик ва осойишталикни, жамиятимиздаги меҳр-оқибат, фуқаролар ва миллатлараро тотувликни кўз қорачиғидек асраб-авайлаш ҳамиша эътиборимиз марказида туриши лозимлигини асло унутмаслик керак”.

ТИНЧЛИК ВА ТОТУВЛИК – ТАРАҚҚИЁТ ОМИЛИ

Қайси бир юртда тинчлик ва осойишталик ҳукм сурса, ўша ерда тараққиёт бўлади. Биз эришаётган ютуқлар замирида ҳам ана шу тинчлик-осойишталик ётади. Агар истиқлолнинг ўтган йилларга назар ташласак, пойтахтимиз, вилоятлар марказлари, шаҳар, қишлоқларимиз, ҳатто энг чекка ҳудудларда ҳам катта ўзгаришлар рўй берганига гувоҳ бўламиз. Юртимиздаги хотиржамлик ва барқарорлик туфайли хонадонларда тўю томошалар, байраму шодиёналар бўлмоқда. Бу неъматларга чин маънода шукрона қилиш ва уларнинг қадрига етиш керак. Чунки бу-

гунги кунда айрим юртлардаги нотинчликлар оқибатида бегуноҳ одамлар азият чекмоқда.

Маълумки, 2011 йилнинг баҳор ойларида араб ўлкаларида бошланган низо ва қарама-қаршиликлар ҳали-ҳануз давом этмоқда. Бунинг оқибатида минглаб бегуноҳ одамлар қурбон бўлмоқда. Муқаддас динимизда ҳеч қандай гуноҳи, айби бўлмаган одамнинг ҳаётига зомин бўлиш бузғунчиликнинг энг улкан кўриниши ҳисобланади. Аллоҳ таоло бундай огоҳлантиради: **“Кимки бирон жонни ўлдирмаган ва ерда бузғунчилик қилиб юрмаган одамни ўлдирса, демак, гўё барча одамларни ўлдирибди ва кимки унга ҳаёт ато этса (яъни ўлдиришдан бош тортса), демак, гўё барча одамларга ҳаёт берибди»** (*Моида*, 32). Демак, минглаб бегуноҳ кишиларнинг умрига зомин бўлаётган кимсаларнинг гуноҳи улкандир.

Қуръони карим таълим берадики, ҳар қандай шаклдаги зулм ва зўравонлик Ислом динига бутунлай зид. Бирор мусулмон ана шундай жинойтни содир этиши асло мумкин эмас. Шунингдек, солиҳ киши бошқа одамларни жинойт содир қилишдан қайтаришга Аллоҳ таоло олдида масъулдир. Ҳар бир имонли кишининг бурчи – ер юзида бузғунчиликка йўл қўймаслик, дунёда фаровонлик ва осойишталикни қарор топтириш учун ҳаракат қилишдан иборатдир.

Юртбошимиз бу ҳақда шундай деганлар: **“Бугунги кунда дунёнинг турли минтақаларида, хусусан, араб мамлакатларида содир бўлаётган ноҳуш воқеалар ҳар қандай соғлом фикрли инсонни чуқур ташвишга солади. Турли можаролар, ўзаро қарама-қаршиликлар, қон тўкилишлар жаҳоннинг қайси мамлакатаида рўй бермасин, бундан кўнглимиз ғаш тортади. Дилни хира қи-**

ладиган бундай воқеалар биздан узоқда, деб унга лоқайд қараш хомхаёлликдир. Нега деганда, бундай бало бир мамлакат ёки минтақа доирасида чегараланиб қолмайди, вақтида барта- раф этилмаса, тобора кучайиб, бошқа мамлакат ва минтақаларга ҳам ёйилиши мумкин. Шунинг учун дунёда бўлаётган воқеа ва ҳодисалардан огоҳ бўлиш, она-Ватанимиздаги тинч, осойишта ва фаровон ҳаётнинг қадрига етиш, шу фаровон, осуда ҳаётни янада мустаҳкамлаш учун ҳар бир инсон ўз ҳиссасини қўшмоғи, эл-юрт тақдири, келажаги учун дахлдорлик туйғусини дилига жо қилмоғи даркор¹”

Ички ва ташқи сабаблар

Жаҳондаги нотинч мамлакатлар, хусусан, айрим араб мамлакатларида содир этилаётган ғалаёнлар ва қўпоровчиликларнинг ички ва ташқи сабаблари бир неча омиллар билан изоҳланади:

Юз бераётган нохушликларнинг ички сабаблари асосан қуйидагилар:

Барқарорликни таъминлашга лоқайдлик, бепарволик билан қараш, бу борада тегишли маънавий-маърифий ва амалий ишларнинг амалга оширилмаганидир. Шунингдек, ўз ҳолига ташлаб қўйиш, ота-она, оила ва жамият назоратидан четда қолдириш оқибатида ёшлар ёвуз кучлар найранглари- га алда-ниб қолишяпти.

Аҳоли орасида бой ва камбағалларнинг кескин табақаланиб кетиши, ишсизларга эътибор қаратмас-лик ҳамда ижтимоий тадбирларнинг сушт олиб бори-лиши асосий сабаблардан бири бўляпти.

¹ ntt: news. олам.uz. 1 сентябр, 2012 йил 31 августда “Шаҳидлар хотираси” ёдгорлик мажмуида бўлиб ўтган суҳбатдан

Интернет тармоғидаги айрим сайтлар ушбу давлатларда тўс-тўполонлар авж олишига кўмаклашди. Чунки бундай сайтларга зимдан тинчликни издан чиқаришга даъват этадиган кўп материаллар жойлаштирилган ва бу йўналишдаги мулоқотлар мунтазам олиб борилган.

Энди ташқи кучлар таъсирига келсак, улар мамлакатдаги тайёр етилиб турган оғир вазиятга олов пуркаб, тўполонларни пайдо қилиб, ўз мақсадларини амалга ошириш учун қулай вақт келгунга қадар пайт пойлаб туришмоқда.

Ушбу манфур кучларнинг ғаразли мақсадлари жуда кўп. Масалан, ғалаёнлар юз бераётган араб мамлакатларига назар солинса, уларнинг аксари яти табиий бойликлар, айниқса, нефт захираси кўп бўлган давлатлар экани аён бўлади. Ташқи кучлар ана шу моддий бойликларни талон-тарож қилиш мақсадида ушбу нотинчликларни келтириб чиқараётганлари кундай равшан.

Барқарорликни издан чиқариш орқали бу мамлакатлар Афғонистон каби нотинч ҳудудга, кимларнингдир ғараз мақсадига хизмат қиладиган майдонга айлантирилади. Оқибатда, бундай ҳудудлар гиёҳванд моддалар етиштириш, жиноятчи гуруҳлар учун макон ва ёвуз мақсадлар йўлида фойдаланиладиган жой вазифасини ўтайди. Шунингдек, оёйишталикка путур етиши натижасида аҳолининг тинчлиги бузилади, қурбонлар бўлади ва мамлакатлар муаммолар исканжасида қолади. Бундай вазиятлардан қўшни давлатлар ҳам зарар кўради. Бунда инсоний сифатлардан маҳрум кимсаларгина «манфаат» топиши мумкин.

Бундай кучларнинг қора мақсадларига эришиш борасидаги фаолиятлари турлича бўлса-да,

тутаётган йўллари ёки қилаётган ишлари бир хил – одамларнинг тинч ҳаётини издан чиқариш. Айниқса, баъзи бузғунчи гуруҳлар ўзларининг геосиёсий мақсадларига эришиш йўлида қатор ихтилоф ва кўнгилсизликларни келтириб чиқармоқда. Халқимиздаги «бир кун жанжал бўлган уйдан қирқ кун барака кетади» деган нақлга биноан давлатни ҳам бир катта оила деб оладиган бўлсак, унинг иқтисодиёти бир неча йил ортга сурилади ва ўзини ўнглаб олиши учун жуда кўп йиллар керак бўлади. Мутахассислар энди ушбу мамлакатларда иқтисодиёт ўрнига тутиши учун 25–30 йилча вақт кетишини таъкидлашмоқда.

Сўнгги йилларда қора кучларнинг жаҳон миқёсида таъсир доирасини кенгайтириш, бойликларга эга бўлиш ёки мамлакатларни ўз измига солиш йўлида бузғунчи ва террорчи кучлардан фойдаланиш ҳоллари яққол кўзга ташланмоқда. Улар бундай қабих ниятларига етиш учун кенг халқ оммаси орасига ваҳима солиш, қўрқитиш ва зулм қилиш каби оғир гуноҳларга тап тортмасдан қўл урмоқдалар.

Ислом дини зулм ва зўравонликнинг ҳар қандай кўринишини қатъий қоралайди. Қуръони каримнинг «Наҳл» сураси 91-оятида бундай дейилади: **«Албатта, Аллоҳ адолатга, эзгу ишларга ва қариндошга яхшилик қилишга буюради ҳамда бузқучилик, ёвуз ишлар ва зулмдан қайтаради».**

Динимиз инсон ҳаётига зомин бўлиш ва зулм қилишни қатъий ман этади. Бунда ўша инсон қайси дин, ирқ ёки миллатга мансуб эканининг аҳамияти йўқ. Ҳатто уруш чоғида ҳам ёш бола, аёл, кекса ҳамда ибодат билан машғул бўлганларни ўлдириш, шунингдек, уй-жой, иморат ва иншоотларни вайрон қилишдан тортиб ҳатто экинзору дарахтларни йўқ қилишгача бўлган жиноятларни содир этиш қатъий

қораланган. Бунинг акси ўлароқ, айрим мамлакатлардаги бузғунчи кимсалар ғаразли мақсадлари йўлида инсонга Аллоҳ инъом этган ҳаёт неъматига тажовуз қилиб, вайронгарчилик ишларини амалга оширмоқдалар.

Шубҳасиз, Исломда бегуноҳ инсон қонини тўкиш энг улкан гуноҳдир. Бугунги кунда минглаб кишилар умрига зомин бўлаётган бузғунчилар энг катта зулм қилаётганлардирки, уларни инсон қиёфасини йўқотган ваҳшийлар дейиш ўринлидир. Ноҳақ одам ўлдириш, бегуноҳ кишилар қонини тўкиш нафақат Исломда, балки барча самовий динларда ҳам ман этилган. Соғлом ақлли, соф виждонли инсон бунинкор этмайди.

Барчамизга маълумки, араб мамлакатларида содир этилаётган мудҳиш воқеалар натижасида бир неча минг бегуноҳ кишилар қони тўкилди. Жиноятчи, тажовузкор кимсалар бу қилмишлари билан ўзларининг қанчалик оғир гуноҳга ботганларини билсалар эди. Бу ҳақда Жаҳон мусулмон уламолари кенгаши Бош котиби Али Муҳйиддин Қорадоғийнинг қуйидаги фикрларини баён қилиш мақсадга мувофиқдир:

– бегуноҳ кишиларни қўрқитиш, ўлдириш шаръан мутлақ мумкин эмас. Бунинг бир қанча сабаблари бор. Биринчидан, Ислом дини бутун инсоният, барча оламлар учун ҳам раҳмат динидир. Қуръони каримнинг 340 дан ортиқ оятида «раҳм» ва ундан ҳосил бўлган сўзлар, шунингдек, 130 жойда «Бисмиллаҳир Роҳманир Роҳим» муборак жумласи келганини кўрамиз. Мўмин банда ўзининг ҳар намозида мазкур калимани зикр қилади ва ҳар бир амалини Аллоҳ таолонинг ушбу сифатларини тилга олиш билан бошлайди. Парвардигор ушбу Муҳаммадий рисолатни нозил этишининг мақсади нафақат мусулмонларга,

балки бутун одамзодга раҳматини ёйиш эди. Аллоҳ таоло марҳамат қилиб: «(Эй Муҳаммад), **дарҳақиқат Биз сизни барча оламларга фақат раҳмат** (яъни, Аллоҳнинг раҳмати-жаннатига етаклагувчи) **қилиб юбордик», дейди (Анбиё, 107)**. Иккинчидан, Ислом дини инсон учун тинчлик ва омонлик динидир. Аллоҳ таолонинг исмларидан бири «Ас-Салом»дир. Қуръон нозил бўлган кеча салом кечасидир. Бу хусусда Қуръони каримда: «**У (кеча) то тонг отгунича тинчлик-омонликдир**», – дейилади (*Қадр, 5*). Қўплаб ҳадислар мусулмон кишини, шунингдек, мусулмон юртда қонуний яшаётган бошқа шахсларни ҳам қўрқитиб бўлмаслигига далилдир. Табароний ривоят қилган ҳадисда: «Бирор кишига мусулмонни қўрқитиш ҳалол эмас», дейилган.

Найрангларга учманг!

Яқинда Муҳаммад пайғамбаримизнинг (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) сийратларини обрўсизлантиришга уринилган «Мусулмонлар гуноҳсизлиги» қисқа метражли филми тақдимотидан кейин кўп мамлакатларда норозилик чиқишлари бўлди. Бундай хатти-ҳаракатлар оқибатида бир неча киши азият чекди. Бунда халқлар ўртасидаги ўзаро тотувлик, динлараро бағрикенглик ва меҳр-оқибат ришталарини узишга интилаётган фитначи кимсалар қўли борлигини унутмаслик керак.

Ақли теран ва соғлом фикрли инсон бундай пайтда қандай йўл тутишни жуда яхши билади. Айниқса, Ислом динининг асосий манбаларида бу борадаги ибратли воқеалар талайгина.

Раҳмат пайғамбари бўлган Расулуллоҳни (алайҳиссалом) обрўсизлантиришга интилган ҳар қандай инсон ёки гуруҳнинг саъй-ҳаракати, умуман,

беҳудадир. Хусусан, мазкур филм ижодкорлари Ра-сулуллоҳни (соллаллоҳу алайҳи васаллам) ҳар қанча камситишга интиломасин, бу иши билан муборак динимизга ёки у зотнинг сийратларига заррача ҳам зиён етказа олмайди. Чунки Аллоҳ таоло Ислом дини ва таълимотларини ҳимоя қилиши ҳақида бундай деган: **«Албатта, бу зикрни (яъни Қуръонни) Биз Ўзимиз нозил қилдик ва уни Ўзимиз асрагувчимиз»** (*Ҳижр, 9*).

Пайғамбаримизни барчамиз яхши кўрамыз, у зотга муҳаббатимиз чексиз. Бироқ бундай ҳаракатларга нисбатан айрим давлатларда бўлаётганидек, тўстўполон ёки ғалаёнлар билан эмас, балки босиқлик ва зукколик билан муносабат билдириш керак. Пайғамбаримиз (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) ўзларига суиқасд қилишга интилан Ҳаким ибн Ҳизомни бағрикенглик билан кечириб юборганлар ёки суюкли амакилари бўлган Ҳамза ибн Абу Толибни ўлдирган Ваҳшийни, бир умр қалбларида қайғули хотира сифатида муҳрланган бўлишига қарамай, афв қилганлар. Булар, шубҳасиз, Қуръони каримдаги: **«Афвни (қабул қилиб) олинг, яхшиликка буюринг! Жоҳиллардан юз ўғиринг!»** (*Аъроф, 199*) кўрсатмасининг амалдаги исботидир. Устига-устак бундай фитналарни ўйлаб топаётган кимсалар ушбу ғалаёнларни кўриб, «ишимиз қўл келибди-да», деб хурсанд бўлишади. Шунини асло унутмаслигимиз керак.

Маълумки, дунёда ёмон ниятли кимсалар томонидан турли дин вакиллари ўртасига низо уруғини сочиш мақсадида ҳар хил кўринишдаги фасод ишлар қилинмоқда. Ушбу филм орқали ҳам турли дин вакиллари ўртасидаги тотувликни бузиш мақсади борлиги аниқ.

Диний бағрикенглик, ўзаро иззат-ҳурмат, меҳроқибат, силаи раҳм каби умуминсоний қадриятлар оятлар ва ҳадиси шарифларда ўз ифодасини топган.

Бу борада Пайғамбаримиз Муҳаммад (алайҳиссалом) Ислом умматигагина эмас, бутун инсониятга ибрат бўлдилар. У зот Мадинага ҳижрат қилганларида давлат ишларидаги биринчи амаллари ўша ерлик яҳудийлар билан уларнинг ақидаларини ҳурмат қилишга асосланган аҳднома тузиш бўлди. Жаноб Расулуллоҳ аҳли китобдан бўлган қўшнилари билан яхши муносабатда бўлар, ҳадя бериб, улардан ҳам қабул қилар эдилар. Ҳатто аҳли китобдан бўлган қўшнилари оғир зиён-заҳмат етказганида ҳам у зот мулојимлик билан Яратгандан уларга ҳидоят ва инсоф тилайдилар.

Демак, мўмин-мусулмонлар бундай пайтда Муҳаммад (алайҳиссалом) йўлларини маҳкам тутиб, ақл-заковат ва босиқлик билан ўзларини тутишлари лозим бўлади.

Бугунги кунда нафақат мўмин-мусулмонлар ўртасида, балки турли дин вакиллари ўртасидаги тобора мустаҳкамланиб бораётган иноқликни кўролмайдиган кимсалар пайдо бўлмоқда. Ана шундай ғаламислар турли миллат ва дин вакиллари ўртасига совуқчилик тушириш мақсадида ҳар хил найрангларни ишга солмоқдалар. Мана шундай найрангларга учмаслигимиз, бундай вазиятда кескинлик билан қарор қилиш ўрнига, обдон ўйлаб, кейин бир хулосага келишимиз керак.

Убайдулла УВАТОВ,
Имом Бухорий халқаро маркази директори,
тарих фанлари доктори
Шавкат ҲАЙИТОВ,
фалсафа фанлари номзоди, доцент

ЎЗБЕКИСТОН – ДИНИЙ БАҒРИКЕНГЛИК ЗАМИНИ

Айни шу заминда кўп асрлар мобайнида жаҳон маданиятлари дунё миқёсида бир-бирини бойитган. Бу ерда кўчманчи халқлар ўтроқ халқлар билан, эронлик қабилалар турк қабилалар билан, мусулмонлар насронийлар ва яҳудийлар билан кўп асрлар бирга яшаб келганлар.

Ислом КАРИМОВ

Конституциямизнинг 18-моддасида: “Ўзбекистон Республикасида барча фуқаролар бир хил ҳуқуқ ва эркинликларга эга бўлиб, жинси, ирқи, миллати, тили, дини, ижтимоий келиб чиқиши, эътиқоди, шахси ва ижтимоий мавқеидан қатъи назар, қонун олдида тенгдирлар”, деб кўрсатилган. Бу Асосий қонунда шунчаки белгиланмасдан, амалда ҳам намоён бўлмоқда. Буни нафақат жамиятнинг ҳар бир фуқароси ҳис қилмоқда, айни пайтда жаҳон ҳам-жамияти эътироф этмоқда, ўзбек моделининг мазкур масаладаги тажрибасидан намуна олмоқда. Бу бежиз эмас. Чунки мамлакатдаги тинчлик ва барқарорликнинг асосий омилларидан бири мурося таъмоили бўлган диний бағрикенгликдир.

Туронзамин қадимдан дин ва динлар ўртасида шаклланган толерантликнинг илк ватани ҳисобланади. Бунда энг аввало, Шарқда шаклланган ва қарор топган муросаю мадоранинг аҳамияти ниҳоятда каттадир. Шунинг учун ҳам Президентимиз Ислом Каримов ЮНЕСКО Ижроия Кенгаши сессиясида (1996 йил 24 апрел, Париж) “Ўтмишсиз келажак, ҳамкорликсиз тараққиёт бўлмайди” мавзуида сўзлаган нутқида муросаю мадоранинг тинчлик ва барқарорликдаги ўрнини алоҳида таъкидлаб бундай деган эди: “Муросаю мадора асрлар давомида халқининг асосий белгиси бўлиб келган Ўзбекистон БМТнинг навбатдаги сессиясида муроса тамойиллари баённомасини фаол қўллаб-қувватлаш ниятидандир. Бизда муросанинг илдизлари узоқ асрларга бориб тақалади. Шунинг учун ҳам мамлакатимиз ҳудудида Исломнинг ўлмас ва мангу қадамжолари билан япон олими Като Сурхондарё воҳасида топган ноёб будда маданияти ёдгорликлари, яҳудий ёдгорликлари, Бухорода насронийларнинг зиёратгоҳлари бир қаторда туриши ҳеч кимни ажаблантирмайди. Бугунги кунда шаҳарларимизда турли динларга мансуб муассасалар – мусулмонларнинг масжидларини, православ ибодатхоналарини, яҳудий синагогаларини, католик ва протестант мазҳабларининг турли шохобчаларига оид ибодатхоналарни кўришингиз мумкин”². Шу боисдан ҳам Ўзбекистоннинг халқаро миқёсда обрўи ошиб бормоқда. Бу бир томондан, Ўзбекистоннинг жаҳон тамаддуни бешикларидан бири экани билан, иккинчи томондан эса, аждодлар анъаналарига содиқлик, яъни халқлар, давлатлар, миллатлар, динлар ўртасидаги тинчлик ва барқарорликни таъминлашдаги фаоллиги билан белги-

² “Халқ сўзи”. 1994 йил 25 апрел.

ланади. Маълумки, Яқин Шарқда, Болқон, Шимолий Ирландия, Афғонистон, Ироқ, Шимолий Кавказ ва бошқа минтақаларда мунтазам равишда турли миллат, турли дин вакиллари орасида мурасасиз низолар кучаймоқда. Лекин Ўзбекистонда минг йиллар давомида гарчи турли миллат, турли дин вакиллари яшаётган бўлса-да, бундай низоларга ҳеч қандай асос бўлмагани сабабли тинчлик ва барқарорлик ҳукмрон, ягона оила бўлиб аҳил яшамоқда. Шунинг учун ҳам халқаро жамоатчилик Ўзбекистонни инсоният цивилизациясининг бешиги сифатида ҳамда турли дин, миллат, маданият, турмуш тарзига эга бўлган халқларнинг биргаликда яшаши ва ҳамкорлиги маркази сифатида эътироф этмоқда. Масалани янада теран англаш мақсадида қуйидаги қисқа сатрларни ҳукмингизга ҳавола қиламиз:

Абу Мансур Мотуридий (870-944) Ҳаж сураси 40-ояти тафсирида: *“Черков ва синагогаларни вайрон қилиш ман этилади. Шунинг учун ҳам мусулмонлар юртида шу давргача улар бузилмай сақланиб қолган. Бу масалада аҳли илм орасида ихтилоф йўқдир”*, деб ёзиб қолдирган.

Бухорода илк синагога милодий VIII аср бошларида қурилган. Яҳудий жамоаси вакили бу ҳақда бундай деб кўрсатади: *“Ўрта аср Оврупаси ва Византия империясидан қувғин қилинган яҳудийлик Марказий Осиёда бошқа динлар билан бир хил ҳуқуққа эга эди”*³.

Милодий VII аср бошларида Термиз ва унинг атрофида 10 та буддавийлик ибодатхонаси бўлиб, мингга яқин роҳиб хизмат қилгани манбалардан маълум.

³ Бенсман Р. “Деятельность религиозных организаций по укреплению межрелигиозного согласия”//Межрелигиозное согласие – важное условие углубления демократических процессов в странах Центральной Азии (на примере Республики Узбекистан). – Т.: 2002. – С.125.

Абул Баракот Насафий “Модорик ат-танзил ва ҳақоик ат-таъвил” асарида Қуръони каримнинг “Мумтаҳана” сураси 8–9-оятларини тафсир қилиб: “Ўзга дин вакилларига эҳтиром кўрсатинг ҳамда уларга сўзда ва амалда яхшилик қилинг”, деб шарҳлаган.

“Фарғонада 12 та ноисломий ибодатхона фаолият кўрсатмоқда. Яҳудийларнинг синагогалари бошқа мамлакатларда тегишли давлат хизматчилари томонидан қўриқланади. Биздагина яҳудийлар синагогаси ҳеч қандай қўриқчисиз, ташиқи хавф-хатарсиз хизмат кўрсатади”⁴.

“Диний бағрикенглик ҳамиша диний заминдаги адоватга қарши ўзига хос қалқон вазифасини ўтаган. У турли эътиқодларнинг бир замон ва маконда биргаликда мавжуд бўлишига, уларнинг ташувчилари ўртасидаги ҳамкорлик ва ҳамжиҳатликнинг шаклланишига йўл очган”⁵.

Соҳибқирон Амир Темур “Тузук”ларида: “Менинг қўл остимдаги қирқ аймақ ҳаммасини тенг кўрдим. Барлосни татардан, татарни наймандан, найманни юздан устун қўймадим. Барча муваффақиятларим гарови шундадир”, деб ёзган.

Алишер Навоий ўз замонида миллатлараро тоғувликни тараннум қилди:

Кўнгулни олса малоҳат била, тафовут йўқ,
Хитойи ўлсину, ё армани ва ё ҳинду.

“1897 йили республиканинг ҳозирги ҳудудиди 70 миллат ва элат вакиллари яшаган бўлса, 1927 йили улар сони 90 тага, 1959 йили 113 тага, 1979 йили 123 тага етган. Ҳозир 136 миллат ва элат вакиллари ўзaro ҳамжиҳатликда ҳаёт кечирмоқда.

⁴ Турдикулов Ш.Х. “Ўзбекистонда ҳамжиҳатлик бахти//Мустақил Ўзбекистонда миллатлараро муносабатлар ривожини”. – Т.: “Ўзбекистон”.2012.-104-бет.

⁵ Каримов И.А. “Ўзбекистон ХХI аср бўсағасида: хавфсизликка таҳдид, барқарорлик шартлари ва тараққиёт кафолатлари”. – Т.: “Ўзбекистон”, 1997.-142-бет.

2011 йил 1 январ ҳолатига кўра Ўзбекистон аҳолиси миллий таркибида ўзбеклар – 23.322,7; қорақалпоқлар – 626,0; тожиклар – 1.392,5; руслар – 871,1; қozoқлар – 831,2; қирғизлар – 251,8; татарлар – 219,1; туркманлар – 171,3; корейслар 142,1; бошқа миллат ва элат вакиллари – 626,1 минг кишини ташкил этади”⁶. “Ўзбекистон Қаҳрамони” олий унвони билан тақдирланганлар орасида ўзбеклар ва қорақалпоқлар билан бир қаторда украин, рус, қozoқ, корейс, араб, тожик миллати вакиллари ҳам бор.

Қадимдан зардуштийлик, буддавийлик, насронийлик, яҳудийлик каби кўҳна дин ва уларнинг вакиллари айнан Ўзбекистон ҳудудида яшаган, шаклланган, ривожланган, бир-бирини бойитган. Шу нуқтаи назаридан ҳам халқлар ва давлатлар ўртасидаги барқарорликни таъминлашда турли динга мансуб халқларнинг кўп миллатли давлатда тинч ва тотув яшашларини таъминлашда Ўзбекистон тажрибасини оммалаштиришга БМТнинг ЮНЕСКО ташкилотига алоҳида таклифлар билдирилган.

БМТ 2011 йилнинг 1–7 феврал кунларини бутун жаҳонда “Динлараро муносабатлар уйғунлиги халқаро ҳафталиги” деб эълон қилди. Бу ХХІ асрда ҳам жаҳонда диний толерантлик, динлар, конфессиялараро ўзаро ҳурмат, бир-бирини тушуниш устуворлик касб этишини билдиради. Мамлакатимиз аҳолиси 31 миллионга яқинлашиб қолди. Республикамизда 130 дан ортиқ миллат ва элат вакиллари аҳил яшамоқда. Кўп миллатли давлатда кўп конфессиялилиқ шаклланиши муҳим омилдир. Ҳозирда 3 та дин ва 15 та конфессия фаолият кўрсатмоқда. Шу сабабдан ҳам ҳозирги ривожланиш жараёнида диний толерантликни таъминлашда турли конфессиялар тарихи,

⁶ “Ўзбекистоннинг этноконфессионал атласи”. – Т.: “Картография” илмий-ишлаб чиқариш корхонаси. 2011. – 6-бет.

таълимоти, уларнинг жамият равнақидаги ва баркамол авлод тарбиясидаги ролини ўрганиш назарий ва амалий аҳамиятга эгадир.

Туронзаминда жуғрофий ва иқлим шароити инсон яшашига қулай бўлгани сабабли зарурий эҳтиёж сифатида фаннинг илк кўринишлари шаклланган. Бу бевосита узоқ ва яқин халқлар, давлатларни мазкур ҳудудга “тортган”. Бу тортиш кучи икки хилда намоён бўлган. **Биринчиси**, тинч келиб савдо-сотиқ қилинган, ўзида бор нарсани олиб келган, ўзида йўқ нарсани олиб кетган. **Иккинчиси**, зўравонлик, босқинчилик, урушлар орқали моддий ва маънавий бойликларни ўзиники қилиб олишга уриниш. Айни пайтда мазкур ҳудуд соҳиблари ҳам ўзга юртларга борган, улардан ўрганган, уларга борлиқ тўғрисидаги мукаммал билимларни ўргатган”.

Ўзбекистон фалсафасининг ўзига хослигини, муҳим жиҳатини бағрикенглик ва кечиримлилик ташкил этади. Бу жаҳон тамаддунида ноёб ҳодисадир. Ҳатто турли макон ва замонда юртимизга ёвуз кўз билан босқинчилик қилганлар ҳам бу феномен олдида бош эгганлар ва аксарият ҳолларда мазкур мураса тамойили талабларига бўйсунганлар. Шунинг учун ҳам “халқимизнинг **этник, маданий ва диний сабр-бардоши** маънавий Уйғонишнинг яна бир битмас-туганмас манбаидир. Минг йиллар мобайнида Марказий Осиё ғоят хилма-хил динлар, маданиятлар ва турмуш тарзлари туташган ва тинч-тотув яшаган марказ бўлиб келди. Этник сабр-тоқат, бағрикенглик ҳаёт бўронларидан омон қолиш ва ривожланиш учун зарур табиий меъёрларга айланди. Ҳатто бу ҳудудларни босиб олганлар ҳам Марказий Осиё халқларининг маданияти олдида бош эгиб-гина қолмай, унинг энг қимматбаҳо анъаналарини,

шу ҳудудда мавжуд бўлган давлатчилик анъаналарини авайлаб қабул қилганлар”⁷. Буларнинг барчаси жуда қадимдан аجدодларимиз ўзаро муносабатларда ўзига хос шарқона муроса тамойилларига амал қилганини кўрсатади. “Сўнгги икки аср давомида ҳам ўзларини “маданиятли” ва “маърифатли” ҳисоблаб келган давлатлар оммавий қирғинлар ва диний таъқиблар билан ўзларига доғ туширган пайтда Ўзбекистон замини халқлар ва маданиятлар тинч бирлашган жойгина бўлиб қолмай, балки қувғин қилинган халқларга бошпана ҳам берди”⁸.

Юртбошимиз 2002 йил 13 март Нью-Йорк шаҳрида сўзлаган нутқида масалани бундай изоҳлаган эди: “Биз ота-боболаримиз дини бўлган Ислом динини ҳеч қачон инкор этмаганмиз ва ундан ҳеч қачон воз кечмаймиз. Айни вақтда, биз Ислом ғоялари билан ниқобланиб олган жангари, ашаддий ақидапарастлик руҳидаги диний оқимларга мутлақо қаршимиз ва улар билан ҳеч қачон келиша олмаймиз. Биз Исломнинг дин сифатида сиёсийлаштирилишини ҳам қабул қила олмаймиз. Биз одамларни осойишталик ва яратувчиликка, турли миллат ва дин вакиллариини ўзаро муроса, бағрикенглик ва ҳамжиҳатлик асосида яшашга даъват этадиган анъанавий, тинчликпарвар, муқаддас Ислом тарафдоримиз. Ўзбекистоннинг кўп асрлик тарихи давомида антисемитизм, ирқий ва диний камситиш ҳоллари бизнинг заминимизда ҳеч қачон намоён бўлган эмас. Мен Ватанимиз тарихидан одамлар ўртасида миллий ва диний асосда низо чиққан бирон-бир воқеани мисол келтира олмайман. Биз Ўзбекистон тарихида, ушбу заминда юзлаб ва минглаб йиллар мобайнида

⁷ И.Каримов. “Ўзбекистон XXI аср бўсағасида...//Хавфсизлик ва барқарор тараққиёт йўлида”. – Т.: “Ўзбекистон”.1998., 128-бет

⁸ Ўша манба., 129-бет

Ислом дини билан бошқа динлар, жумладан, яхудо дини яшаб келгани билан фахрланамиз. Иккинчи жаҳон уруши даврида фашизм даҳшатларидан қочган 250 мингдан зиёд яҳудий миллатига мансуб аҳоли Ўзбекистондан паноҳ топгани халқимизга хос ана шундай бағрикенгликдан далолат беради”.

Ўзбекистонда турли динлар ва конфессиялар бир-бири билан доимо муросямчона тамойиллари талаблари доирасида тинч-тотув яшаган. Юқорида баён қилинганлар ўзбек халқи қадимдан, барча макон ва замонда бошқа халқ, конфессия ва дин вакилларига нисбатан доимо хайрихоҳ ва ҳурматни энг олий қадрият сифатида кўргани ва унга тўла амал қилганини кўрсатади. Шу нуқтаи назардан ҳам давлатимиз раҳбари Ислом Каримов алоҳида таъкидлаб кўрсатганидек: **“Турли диний эътиқод, конфессияларга мансуб кишиларнинг тинч-тотув яшашидан иборат бўлган бизнинг тажрибамизни миллатлараро, диний ва этник асосдаги турли-туман ички ва минтақавий можароларни бартараф этишда муваффақият билан қўллаш мумкин. Мен фахр билан айтишим мумкинки, халқимизнинг бутун тарихи давомида ҳеч қандай диний низо, одамларни миллати ва диний мансублигига қараб айириш ҳоллари бўлмаган ва бунга биз ҳеч қачон йўл қўймаймиз”**⁹.

⁹ Ислом Каримов. ЮНЕСКО ижроия кенгаши 155-сессиясининг якунловчи мажлисида сўзланган нутқ/Биз келажагимизни ўз қўлимиз билан қурамиз. – Т.: “Ўзбекистон”, 1999, 204-бет.

Муҳаммадназар ҚАЮМОВ,
*Ўзбекистон мусулмонлари идораси
масжидлар бўлими мудири*

ХОТИРЖАМЛИК – БАХТЛИ ҲАЁТ ИФОДАСИ

Истиқлол йилларида озод ва обод юртимиз кун сайин чирой очмоқда. Тарихан қисқа муддат ичида диний, миллий қадриятларимиз, бебаҳо маънавий-маданий меросимизнинг тикланиши ўзлгимизни танитди. Айниқса, пойтахтимизда қурилаётган, иқтисодий, маданий-маърифий тараққиётимизга хизмат қиладиган иншоотлардан фахрлансак арзийди. Ҳатто дунё мамлакатларида иқтисодий инқироз кузатилган пайтда ҳам бизда тараққиёт суръатлари пасаймади.

Мустабид тузум даврида қаровсиз ташлаб, омборхоналарга айлантирилган масжидлар, зиёратгоҳлар қайта тикланиб, яна мусулмонлар ихтиёрига топширилди. Имом Исмоил Бухорий, Имом Термизий, Абу Мансур Мотуридий, Абубакр Қаффол Шоший, Баҳоуддин Нақшбанд, Бурҳониддин Марғи-ноний, Абдулхолиқ Ғиждувоний ва Аҳмад Фарғоний каби ватандошларимизнинг номи юксак мавқеи даражасига кўтарилди. Асрлар давомида дунёга илм-фан, маданият ўчоғи бўлиб танилган мамлакатимизда зиёратчилар учун кенг йўл очилди. Йил сайин мамлакатимизга ошиқаётган сайёҳларнинг сафи кенгаймоқда. Бу ҳол айниқса Ҳазрати Имом мажмуасида яққол кўзга ташланади.

Советлар давридаги бир неча ўн масжид, битта мадраса ўрнида ҳозир икки мингдан ортиқ жоме,

Имом Бухорий номидаги Тошкент Ислом институти, тўққизта Ислом ўрта-махсус билим юрти фаолият кўрсатмоқда. Масжидларимизнинг деярли барчаси малакали кадрлар билан таъминланди.

Ўзбекистон мусулмонлари идораси вилоятлардаги масжидларнинг умумий ҳолати, имом-хатибларнинг иши билан яқиндан танишиш мақсадида режа асосида жойларга хизмат сафарлари уюштилади, ютуқ ва камчиликларни таҳлил этади. Тошкент ва Андижон шаҳарлари, Наманган ва Тошкент вилоятлари масжидларини бошқаларга намуна қилиб кўрсатиш мумкин. Республика оммавий-ахборот воситаларида имом-хатибларнинг чиқишлари, жамоат тадбирларида иштирок этишлари бўйича Фарғона, Андижон, Тошкент ва Қашқадарё вилоятлари имом-хатиблари пешқадам бўлишяпти.

Ҳар йили имом-хатиблар ишининг савиясини кўтариш ва мазмун-моҳиятини теранлаштириш, фаол имомларни аниқлаб, меҳнатларини рағбатлантириш мақсадида анъанавий «Йил имоми» кўрик-танловини ўтказяпмиз.

Мухтарам Юртбошимиз ташаббуси билан Самарқандда очилган Имом Бухорий халқаро марказида имом-хатиблар малакаларини, диний-маърифий билимларини ошириб қайтишмоқда. Марказда ҳозиргача 800 га яқин имом-хатиб таълим олди, тажриба ўрганди.

Истибодднинг оғир йилларида устозларимиз, забардаст уламолар динимизни ҳар хил хуружлардан ҳимоя қилишди. Биз ҳам улардан ўрнак олиб, авлодларга яхши намуна бўлишимиз керак. Маънавият миллатнинг юраги, унда донишманд халқимизнинг гўзал сийрати намоён. Маънавиятнинг таянч устунларидан бири эса эзгу амал, пок ният ва тоза қалбдир.

Истиқлол туфайли мустабид тузум ғуборлари ювиб ташланди, кўмилган асрий булоқлар кўзи очилди. Аждодларимизнинг маънавий меросидан доимий баҳраманд бўлиш бахтига муяссар бўлдик. Ҳасан Басрий айтади: «Одам боласининг бир куни ўтса, бу ҳақда фикр қилсин: агар яхшилик келтирган бўлса, бунга етказгани учун Аллоҳ таолога шукр қилсин. Қолган умрида камчиликларини тўлдириши мумкин». Куръони каримда бундай марҳамат қилинган: **«Албатта, Биз шукр қилувчиларни мукофотлаймиз»** (Оли Имрон, 145).

Мустаҳкам эътиқод, соф ақида ҳар бир киши ҳаётининг асл моҳияти бўлиши лозим. Юрт тинчлиги, осойишталигига путур етказадиган, ватандошларимизни чалғитадиган ёт ғояларга қарши курашиш барчамизнинг бурчимиз. Яхшиликка тош отадиганлар, ҳасадчилар ҳамон йўқ эмас. Бундай кимсалар турли усуллар билан одамларни йўлдан оздиришга, улар онгида нотўғри тушунчалар уйғотишга уринишади. Бу сингари ишлар ортида эса, ер-сув, мол-мулкка эгалик қилиш каби қинғир мақсадлар яширингани сир эмас. Шу боис ҳамиша огоҳ бўлишимиз керак.

Аллоҳ таоло бизга ато этган тинчлик, барқарорлик ва хотиржамлик каби улуғ неъматлар қадрига етишимиз, уларни ҳимоя қилишимиз зарур. Тинч-осойишта юртда хотиржам яшаш эса катта бахтдир.

Абдулҳамид ТУРСУНОВ,
*Ўзбекистон мусулмонлари идораси
фатво бўлими мудири*

ЭЪТИҚОДГА ҲУРМАТ ВА ЭҲТИРОМ

Диний бағрикенглик – эътиқод, маданият, анъаналарга нисбатан ҳурмат ва эҳтиром кўрсатишдир. Муқаддас динимиз қадимдан инсониятга асл мурувватни, диндошларига, ҳатто ғайридинларга ҳам эҳтиром ва бағрикенглик билан муносабатда бўлишни ўргатиб келган.

Ислom самовий динларни шунчаки ҳурмат қилиш билан кифояланмай, ўша дин аҳлларига чексиз мурувватда бўлган. Уларнинг ҳақ-ҳуқуқларини қонун билан мустаҳкамлаб қўйган. Маданият ва анъаналарига эҳтиром билан қараган. Асрлар давомида бу қоидаларга амал қилиб яшаган мусулмонлар бир-бирларига ва ҳатто ораларида яшайдиган аҳли зимма (мусулмонлар диёрида яшайдиган ўзга дин вакиллари)га ҳам яхшилик қилиб, бутун инсониятга ибрат бўлишди.

Расулуллоҳдан (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) ривоят қилинган ҳадисда эса: «Ким аҳли зиммага бирор заҳмат етказса, қиёмат куни мени ўзининг душмани сифатида кўради» (*Аҳмад ибн Ҳанбал, «Муснад»*), дейилади.

Пайғамбаримиз Муҳаммад (алайҳиссалом) бу борада Ислom умматигагина эмас, бутун инсониятга ибрат-намуна бўлдилар. У зот Мадинага ҳижрат қилганларида давлат ишларидаги биринчи амаллари

ўша ерлик яҳудийлар билан уларнинг ақидаларини хурмат қилишга асосланган аҳднома тузиш бўлди. Жаноб Расулуллоҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) аҳли китобдан бўлган қўшниларига яхши муомала қилар, ҳадя бериб, улардан ҳам қабул қилардилар. Мадинага Ҳабашистон насронийлари вакиллари келганида, уларни масжидга тушириб, зиёфат бердилар ва хизматларини қилдилар. Ҳаттоки Нажрон насронийлари келганида, уларга масжиднинг бир томонида ибодат қилишга ижозат этдилар.

Бағрикенглик, кечиримлилик бобида у зотга тенг келадигани топилмайди. Олам сарвари қасос ва ўч олиш имконияти бўлатуриб ўзларига ва барча мусулмонларга чексиз зулм ва ёвузликлар кўрсатган, она шаҳарларидан қувиб чиқарган маккалик мушрикларни ҳам, тош отиб яралаган ва шаҳридан қувган тоифликларни ҳам, амакилари ва энг жасур саркардаларини ўлдирган қулни ҳам, ўзларига заҳар берган аёлни ҳам, хулласи, ҳаммани бирдай кечира оладиган зот эдилар.

Пайғамбаримиз (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) вафотларидан кейин у зотнинг ишларини давом эттирган хулафои рошидин озод қилинган ўлкалардаги маҳаллий аҳолига, зиммат жамоаларига ва аҳли китобларга мурувват ҳамда бағрикенгликнинг олий намунасини кўрсатишди. Абу Бакр Сиддиқ (розияллоҳу анҳу) Шом фатҳига жўнаётган қўшинга шундай насиҳат қилган эдилар: «Болаларни, аёлларни, кексаларни ўлдирманг. Хурмо дарахтларига ўт қўйманг ва буталарни кесманг. Туяларни, бошқа ҳайвонлар подасини ўлдирманг... Сиз ўзга ишлар, охират дунёсига хизмат қилиш билан машғул одамларни учратасиз. Шунда уларни ўз ҳолига қўйинг...»

Умар ибн Хаттоб (розияллоху анху) ўзга динларга хайрихоҳлиги, меҳр-муруввати ва адолатпарварлиги билан Ислом дунёсидан ташқарида ҳам маълум ва машҳур эди. Ҳазрат Умарнинг Қуддус ва Лудда насронийлари билан имзолаган хавфсизлик шартномасига мувофиқ шаҳардаги черковлар бузиб ташланмаслиги, мусулмонлар насронийларнинг ибодатхоналарини эгаллаб олмаслиги ва уларда ибодат қилмаслиги кафолатланган эди.

Тарих давомида улкан ҳудудларни бошқарган мусулмон ҳукмдорлар бошқа динларнинг вакилларига ҳурмат ва бағрикенглик билан муносабатда бўлишган. Ислом давлатларида яшаган насроний ва яҳудий динидагилар ҳамиша тўла хавфсизликда, тинч-осойишта яшаб келишган, диний маросимларини бемалол ўтказишган.

Мусулмон мамлакатларида яшайдиган номуслмон халқлар арзимас солиқ (жизя) тўлаш эвазига мусулмон ҳукмдорлар ҳимоясида бўлишарди. Ислом ўлкаларида ақидаси ва мазҳабидан қатъи назар, муносиб, аҳл кишиларга вазифалар бериш ҳам бағрикенглик ва мурувватнинг кўринишларидан эди. Умавий ва аббосий ҳукмдорлар замонида насроний табиб ва олимлар Бағдод ҳамда Дамашқ тиббиёт мадрасаларига бошчилик қилишган, саройда хизматда бўлишган. Насроний Ибн Асол халифа Муовиянинг (розияллоху анху) хос табиби бўлган. Марвон эса Исносиюс (Исҳоқ) исмли яҳудийни Мисрда ҳукумат мансабига тайинлаган. Жиржис ибн Бахтияшў исмли машҳур яҳудий табиб халифа Мансур саройида хизмат қиларди.

Мусулмонлар бошқа эътиқоддаги кишиларга ҳамиша бағрикенглик билан қарашган. Бунга юртимиз тарихидан бир мисол келтириш kifоя. Умар

ибн Абдулазизга Самарқанд аҳлидан бир жамоа элчи бўлиб борди. Улар диёрларида Қутайба Самарқандга киргани ва адолатсиз равишда мусулмонларни у ерга жойлаштирганидан шикоят қилиб келишган эди. Умар ибн Абдулазиз Самарқанддаги волийига мактуб ёзиб, уларнинг шикоятини кўриб чиқиш учун бир қози тайин этишни, агар қози мусулмонларни Самарқанддан чиқаришга буюрса, шундай қилишни амр этди. Волий Жамий ибн Ҳозир ал-Божий уларнинг шикоятини кўриб чиқиш учун қози тайинлади. Қози эса мусулмон бўлгани ҳолда лашкарни у ердан чиқаришга ҳукм қилди. Чунки уруш Ислом қоидаларига биноан қилинмаган эди. Аҳли Самарқанд бу ҳолни кўриб ҳайратда қолди, қўшини ва қўмондони зарарига бўлса ҳам адолат ила ҳукм юритаётган бу давлатнинг мисли йўқ эканини англади. «Бу миллатга қарши курашилмайди, чунки унинг ҳукми раҳмат ва неъматдир», деб Ислом қўшинининг қолишига рози бўлишди ва ўз ораларида мусулмонларнинг яшашларини маъқул кўришди.

Тарих шоҳидки, Ислом инсониятга диний бағрикенглик, мурувват, адолат, раҳм-шафқат ва халқлар ўртасида ўзаро ҳурмат, аҳиллик олиб келган ягона диний низом бўлди. Буни ҳатто Исломга хайрихоҳ бўлмаган Ғарб олимларининг фикрлари ҳам тасдиқлаб турибди. Густав ле Бон шундай дейди: «Албатта, халқлар мусулмонлардек раҳмдил ва бағрикенг фотиҳларни, динларидек самохатли – эркин динни кўрмаган». Бу сўзлар мусулмонларга инсоф қилишдан кўра ҳақиқатга инсоф қилишга ўхшайди.

Жалолиддин НУРИДДИНОВ,
*Ўзбекистон муслмонлари идораси
таълим ва кадрлар тайёрлаш бўлими мудири*

ЭЛ-ЮРТ ФАРОВОНЛИГИНИНГ МУСТАҲКАМ АСОСЛАРИ

Ўзбекистонда 130 га яқин миллат вакиллари турли динларга эътиқод қилиб, тинч-омон яшаб келмоқда. Ана шу эзгулик ва тинчлик-осойишталик омили бўлган диний бағрикенглик тамойилларини янада мустаҳкамлаш ва ривожлантиришга диёримизда алоҳида эътибор қаратилмоқда. Юртимизда хилма-хил диний эътиқодга эга бўлган кишиларнинг бир заминда, бир ватанда, буюк ғоя ва соф ниятлар йўлида ҳамкор ва ҳамжиҳат бўлиб яшаши диний бағрикенгликнинг ёрқин намунасидир.

Бу ғоя Конституциямизда ҳам ўз аксини топган: «Ҳамма учун виждон эркинлиги кафолатланади. Ҳар бир инсон хоҳлаган динига эътиқод қилиш ҳуқуқига эга. Диний қарашларни мажбуран сингдиришга йўл қўйилмайди» (31-модда).

Инсон ҳуқуқларини ҳурмат қилишга қаратилган инсонпарварлик ғоялари ўтмишдаги давлатчилигимиз тараққиётида ҳам бўлган. Қадимий Сўғдиёна ва Хоразм давлатчилигидан тортиб, сомонийлар, хоразмшоҳлар, темурийлар давлатида инсон ҳуқуқлари юксак даражада эъзозланган. Бу давлатларнинг бошқарувида инсон ҳуқуқларига, ижтимоий адолатга, қонун устуворлигига қатъий амал қилинган.

Рус олими Логофет: «Оврупа ҳали конституция ҳақида оддий тушунчага ҳам эга бўлмаган даврлар-

да Амир Темур давлатида конституциявий қонунлар мажмуаси – Тузук мавжуд эди ва у амалда бўлган», дейди. Амир Темур шарқона демократияга, қонунга, урф-одатларга асосланган буюк давлат барпо қилиб, тарихда ўчмас из қолдирди.

Соҳибқирон ўз фуқароларини қайси миллатдан бўлишидан қатъи назар, ҳимоя қилди ва уларга ғам-хўрлик кўрсатди. Давлатини «Куч адолатдадир» шiori асосида тузди. Адолат бор жойда элнинг кўнгли тўқ, иши унумли, мамлакатнинг эртанги куни эса порлоқ бўлишига ишонган. У фуқароларнинг таълим олишини яхшилаш чораларини ҳам кўрган. Бу ҳақда «Тузуклар»да бундай дейилади: «Мусулмонларга диний масалалардан таълим бериб, шариат ақидалари ва Ислом дини илмлари: тафсир, ҳадис, фикҳдан дарс берсинлар деб ҳар бир шаҳарга олимлар ва мударрислар тайин қилдим». Фуқароларнинг ҳуқуқлари ва манфаатлари ҳимоя қилинган давлатда адолатли бошқарув таъминланади. Фуқаролар ҳам давлатни ўз ҳимоячиси, таянчи деб ҳисоблайди ва қонунларга садоқат билан бўйсунди. Бу нарса бутун давлат миқёсида тартиб-интизомни, тинчлик ва осойишталикни ҳамда фаровонликни таъминлайди.

Асосий Қомусимиз Ўзбекистон фуқаросини миллати, ирқи ва динидан қатъи назар, тенг ҳуқуқли деб билди. Шунини мамнуният билан қайд этиш лозим, мустақиллик йилларида миллий кадриятларимиз қайта тикланди. Тарихий обидалар диний ташкилотлар ихтиёрига ўтказилди, диний асарлар чоп этилишига рухсат берилди. Ҳаж ва умра зиёратларига бориш йўлга қўйилди.

Республикаимизда икки мингдан ортиқ масжид, ўнга яқин Ислом билим юрти фаолият юритмоқда. Ўзбекистон мусулмонлари идораси тасарруфидаги бу

даргоҳларда халқимизнинг барча байрамлари, ном берилган йиллар мазмунли тадбирлар билан ўтади. Зеро, инсон манфаатларини кўзлаган ислохотлар, соғлом ва баркамол авлодни тарбиялашга қаратилган эътибор, шахару қишлоқларни обод этиш замирида оилавий бахт, мустаҳкам оиланинг барқарор бўлишидек улкан бир мақсад ётади. Дарҳақиқат, Юртбошимиз таъкидлаганидек, «Бу ёруғ оламда ҳаёт бор экан, оила бор. Оила бор экан, ҳаёт абадийлиги, бебаҳо неъмат бўлмиш фарзанд бор. Фарзанд бор экан, одамзод ҳамиша келажагини ўйлаб, эзгу орзу ва интилишлар билан яшайди».

Инсондаги энг чиройли фазилатлар, аввало, оила бағрида куртак ёяди. Фарзандларимизнинг эртага қандай инсон бўлиб вояга етиши оиладаги тарбияга ҳам боғлиқ. Шунинг учун ота-боболаримиз оилавий тарбияга фоят нозик масала сифатида алоҳида эътибор қаратган. Фарзандлар бахт-саодати, келажаги учун ҳалол касб ила ҳалол луқма топишга ҳаракат қилишган. Яхши устозлар қўлида таълим олишини таъминлашган.

Жамиятнинг муҳим бўғини бўлган оиланинг ижтимоий мақоми Қомусимизда алоҳида бобда белгиланди. Оила, Фуқаролик, Уй-жой кодексларида ва бошқа қонун ҳужжатларида оилавий муносабатларнинг эзгу кадриятлари ўз ифодасини топган.

Оила соғлом экан, жамият мустаҳкам, жамият мустаҳкам экан, мамлакат барқарор бўлади. Соғлом оилада соғлом фарзандлар улғаяди. Ана шу мақсадларни ўзида мужассам этган «Соғлом она – соғлом бола» концепциясининг юртимизда изчиллик билан амалга оширилиши натижасида бугун Ўзбекистон болалар саломатлигига энг ғамхўр бўлган етакчи мамлакатлар сафидан жой олди. Буларнинг барчаси оилалардаги тўкинлик, тотувлик, хотиржамлик ва маънавий баркамолликнинг муҳим омиллари, мустаҳкам оиланинг мустаҳкам асосларидир.

Ҳайдархон ЙЎЛДОШҲҲАЕВ,
Имом Бухорий номидаги Тошкент
Ислом институти ректори

ЧЎЗИЛГАН БАҲОР ЁХУД “АРАБ БАҲОРИ” ҲАҚИДА

2010 йил декабр ойида араб юртларида бошланган инқилобий намоиш ва норозилик ҳаракатлари тез орада Тунис, Ливия, Миср, Яман, Баҳрайн, Сурия ва бошқа мамлакатларни қамраб олди.

Шундан буён давом этаётган можаролар ҳали -ҳануз мақбул ечимини топганича йўқ. Ғарб сиёсатчилари араб давлатлари осмонида пайдо бўлган мазкур қора булутни, тўғрироғи, бухронни “Араб баҳори” деб номлашди. Қанча-қанча одамлар қурбон, шаҳар ва қишлоқлар вайрон бўлди. Бу фожиалар натижасини кузатар эканмиз, “Бир кун жанжал бўлган уйдан қирқ кун барака кетади”, деган ҳикматли сўзнинг нақадар тўғри эканига яна бир бор ишонч ҳосил қиламиз. Сиёсатчилар бу намоишлар йиллар давомида ўз ечимини топмай йиғилган муаммоларнинг қалқиб чиқиши деб баҳолашяпти. Лекин бизнинг ўз мулоҳазаларимиз бор.

Ушбу мамлакатларнинг кўпчилик аҳолиси мусулмон бўлиб, уларга Ислом дини раҳбарга бўйсуниш, унинг билан қандай муомала қилиш одобларини, шунингдек, фитна чоғида мусулмон ўзини қандай тутиши борасида энг тўғри кўрсатмаларни тақдим этган.

Хусусан, Қуръони каримнинг Нисо сураси 59-оятида: **“Эй имон келтирганлар! Аллоҳга итоат**

этингиз, Пайғамбарга ва ўзларингиздан (бўлмиш) бошлиқларга итоат этингиз!” деб марҳамат қилинган. Бу оятдан Аллоҳ ва Унинг Расулининг буйруқларига итоат этиш билан бирга, мусулмонлар ўзларидан бўлган дин ва давлат бошлиқларига ҳам итоат қилишлари вожиблиги маълум бўлади. Модомики раҳбар ёки ота-оналар гуноҳ ишларга буюрмас эканлар, уларга итоат этиш шаръан вожибдир.

Аҳли сунна вал жамоанинг соф ақидасини ўзида акс эттирган “Ақоидатут-Таҳовия” китобида: “Раҳбарларимизга, ишбошиларимизга қарши чиқишни, агар зулм қилсалар ҳам, раво кўрмаймиз. Уларга қарши даъват қилмаймиз. Уларнинг итоатидан бош тортмаймиз. Уларга итоат қилишни, модомики гуноҳ ишга буюрмасалар, Аллоҳнинг итоатидан деб, фарз деб биламиз. Уларнинг ҳақиқа салоҳият ва афв сўраб дуо қиламиз”, дейилган. Бу матнларни аجدодларимиз ёддан билганлар ва доим амал қилганлар. Зеро, Расулуллоҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) муборақ ҳадисларидан бирида: “Ким менга итоат қилса, батаҳқиқ, Аллоҳга итоат қилибди. Ким менга исён қилса, батаҳқиқ, Аллоҳга исён қилибди. Ким амирга итоат қилса, батаҳқиқ, Аллоҳга итоат қилибди. Ким раҳбарига исён қилса, батаҳқиқ, Аллоҳга исён қилибди”, деганлар (*Бухорий ва Муслим ривояти*).

Имом Бухорий ривоят қилган бошқа бир ҳадиси шарифда Расулуллоҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам): “Агар устингизга боши майиздек (қоп-қора) ҳабаш қул амир этиб тайинланса ҳам, унга қулоқ солинглар, итоат этинглар!” деганлар.

Фитналар соя сола бошлаганидаёқ Ислом оламида энг машҳур олимлар халққа мурожаат қилиб, сабр-тоқатга ва муроса қилишга чақирдилар ҳамда бузғунчиларнинг фитналарига алданиб қолишдан

огоҳлантирдилар. Жумладан, Муҳаммад Саид Рамазон Бутий ўз халқидан Суриядаги воқеаларни тинч йўл билан ҳал қилишга, юрт ичида уруш оловини ёқмоқчи бўлаётганларнинг ҳийла-найрангларига учмасликларини ва оқибатни ўйлаб иш юритишларини сўраб, жуда кўп уринди. Халқига қилган муурожаатларининг бирида у, жумладан, бундай деди: “Ислоҳот юртнинг ичидан чиқади. Уни ташқаридан олиб келиб бўлмайди”¹⁰. Ҳақиқат шуки, қизиққонлик билан бирор нарсани ҳал этиб бўлмайди. Бу ҳар икки томондан ҳам талаб қилинадиган энг асосий шартлардандир. Шундай вазиятларда раҳбарнинг шижоати, самимияти ва узоқни кўзлаб иш олиб бориши жуда муҳимдир.

Юртимиз ҳаётида ҳам шу каби вазиятлар бир неча бор юзага чиққан бўлса-да, ўз вақтида олди олинганини эслаб ўтиш жоиз. 1989 йилнинг май ойида Фарғона вилоятида бузғунчи кучлар томонидан ташкил этилган оммавий тартибсизликлар июн ойи охирига келиб авжига чиқди. 1989 йилнинг 25 июнида – республика раҳбари этиб сайланганининг учинчи куни Ислом Каримов жанжал-тўполонлар алангаси ичида қолиб кетган Фарғонага йўл олади. Ловуллаб ёнаётган уйлар, таҳлика ва саросимага тушган шаҳар ва қишлоқлар, қаҳр-ғазабга тўлган одамлар орасига ҳеч қандай қўриқчиларсиз кириб боради. Улар билан чин дилдан, ҳеч нарсани яширмасдан очиқ гаплашади. Бу инсонларнинг шу вақтга қадар ҳеч ким эшитмаган оҳу нолаларини тинглаб, ўзининг юракдан чиққан самимий ва ҳаққоний сўзлари билан бамисоли улар қалбидаги жароҳатларга малҳам қўйгандек бўлади, кўнгилларда сўнган умид учкунларини уйғотади. Шунда раҳбаримиз тартиб-ин-

¹⁰ Замонамизнинг улуг олими Рамазон Бутий ва қирқ икки нафар шоғирди исёнчилар 2013 йил 21 мартда масжидда амалга оширган портлашда шахид бўлишди.

тизомни тиклаш, қон тўкилишининг олдини олиш бўйича бутун масъулиятни ўз зиммасига олиб, аниқ чора-тадбирлар кўради¹¹.

1991 йилнинг 9 декабрида Наманган шаҳрида бир гуруҳ кўпоровчи кучлар вилоят ижроия қўмитаси биносини эгаллаб олиб, Ўзбекистонни ислом давлатига айлантиришни даъво қилиб чиқишади ва республика раҳбари билан учрашувни талаб қилишади. Ислом Каримов президентликка номзод сифатида эртаси куни тонгда Наманганга етиб келади ва онги бузғунчи ғоялар билан заҳарланган, жазавага тушиб, қора кучга айланган жоҳил оломон орасига соқчи ва ҳамроҳларсиз, бир ўзи ҳеч иккиланмасдан, шижоат ва шиддат билан кириб борди. Бу ўта кескин, драматик ҳолат видео тасмасида тасодифан муҳрланиб қолган. Ана шу жасоратга тўла, ҳар қандай одамни ҳам ҳаяжонга соладиган тарихий лаҳзалар “Мустақиллик арафасида ёки шўроларнинг сўнгги талвасаси” филмида акс эттирилган. Шиддат билан кириб келган республика раҳбарини кўришгач, ақидапарастлар бир оз довдираб қолишади. Юртбошимиз вазминлик билан сўз бошлайди ва уларнинг барча даъволарини аниқ фактлар билан рад этади¹².

Шуни айтиш керакки, Юртбошимизнинг қатъияти ва жасорати бинони бошига кўтариб бақир-чақир қилиб ётган минглаб энг ашаддий кўпоровчиларни ҳам саросимага солиб қўяди. Мамлакатимиз раҳбари ҳаяжонга берилмасдан, улар талаб қилаётган йўл қонунга мутлақо зид экани ва ҳеч қачон яхшиликка олиб келмаслигини уқтиради, ўзининг салобати ва ирода-си билан оломоннинг шаштини сўндиришга, беҳуда қон тўкилишининг олдини олишга муваффақ бўлди.

¹¹ Ислом Каримов. “Ўзбекистон мустақилликка эришиш остонасида”. “Ўзбекистон” НМИУ. 2011, 8 – 9-бетлар.

¹² А. Азизхўжаев. “Чин ўзбек иши”. – Т.: “Ўзбекистон”, 2011. – 190–191-бетлар.

Араб давлатларининг бошига тушган кулфатлардан биз ҳам маҳзунмиз. Улар яна ёруғ кунларга чиқишини, ватанларида тинчлик, осойишталик ҳукм суришини, бахтиёр ҳаёт кечиришларини ва фитналардан барча-барчамизни асрашини Аллоҳдан астойдил дуо қилиб сўраймиз. Расулуллоҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам): “Иккита улуғ неъмат борки, кўп инсонлар унинг қадрига етмайди. Бу икки неъмат соғлик ва тинчлик-хотиржамликдир”, деганлар. Тинчлик ва барқарорлик жуда катта меҳнат, ҳушёрлик ва фидойиликни талаб қилади. Лекин буни ҳамма ҳам ҳис қилавермайди.

Бу мулоҳазалардан мақсадимиз, аввало, вазиятга тўғри баҳо беришдир. Ҳушёрлик, огоҳлик, ақл ва мулоҳаза билан иш юритиш – бугунги давр талаби. Араб давлатларининг айримларида инқилоб амалга оширилди. Бироқ бундан ўша юрт халқи хурсандми? Улар нимага эришди ва нималарни йўқотди? Инқилобчи оломон одамларни ваҳшийларча ўлдирди. Инқилобчилар негадир мамнун эмас. Нима учун?

Бу саволга 1917 йилдаги большевиклар инқилобининг гувоҳи бўлган, қанчадан-қанча рус зиёлилари отиб ўлдирилгани, рус миллатининг тарихий ва диний қадриятлари хурофот деб йўқ қилиб юборилганининг гувоҳи бўлган файласуф Василий Розановнинг (1856–1919) қуйидаги фикрларидан жавоб излаб кўрамиз:

“Инқилоб икки ўлчамга эга: узунлик ва кенглик. Аммо у учинчи ўлчам – теранликдан маҳрумдир. Ана шу сифат боис у ҳеч қачон бўлиқ ва мазали мева бермайди, ҳеч қачон “тугамайди”.

Инқилоб ўсиб бориб, асабийликка айланади. Ва инсон ҳеч қачон: “Бас! Етар! Мен бахтиёрман. Бугун-

ги куним шундай яхшики, менга эртанги кун керакмас...” дея олмайди. Инқилоб доимо азобни етаклаб юради ва фақат “эртанги” кундан умид қилади.

Ҳар бир эртанги кун оломонни доғда қолдириб, индинга айланади. Бу узлуксизликдан ҳеч қаерга қочиб қутулиб бўлмайди.

Инқилобда қувонч йўқ. Бўлмайди ҳам”.

Бу фикрлар босқичма-босқич тараққиётнинг акси бўлган, миллионлаб одамларнинг тақдири билан ҳисоблашмай, амалга ошириладиган, услуби вайронагарчиликдан иборат инқилоблар, тўнтаришлар ҳақидадир. Оқибатларига кўра, “араб баҳори” ҳам ана шундай воқеалар сирасига киради.

Аллоҳ таоло дунёда тинчлик бўлишини насиб этсин, араб мамлакатларида ҳам барқарорлик қайта тиклансин, ўша юртларнинг сиёсатчиларига яқдиллик, халқпарварлик ато қилсин.

КЕЛГИНДИ “БАҲОР”

2012 йил 31 август тонги. Тошкент. Шаҳидлар хотираси хиёбони. Бўз анҳори ҳам бир тўлғаниб, озодлигимиз учун жон берган боболар руҳига сажда қилиб ўтаётир, гўё.

Мустақил Ўзбекистонда ҳар йил шу куннинг тонгида халқ эрки, юрт озодлиги йўлида шаҳид кетганлар хотирланиб, руҳлари шод этилади. Тонгда тинчлик қадри ўзгача сезилади. Айниқса, дунёнинг узоқ ва яқинидан ички низолар сабаб оҳ тортаётган халқлар фарёди эшитилиб турса.

Муҳтарам Президентимиз Яқин Шарқни чулғаб олган нохуш воқеаларга бизнинг муносабатимиз ҳақида сўзлади. Биз бу ҳудудда можаролар тезроқ тугаб, тинчлик ва барқарорлик ўрнатилишини ис-

ташимизни баён қилди. Бу нотинчлик ичкаридан эмас, четдан келгани, кимлардир четдан туриб, халқнинг орасини бузаётганидан огоҳлантирди. Арабларнинг бошига тушган бу бало кимларнингдир режаларига қўмаклашиши ҳақида халқимизга маълумот бериш кераклиги ҳақида сўзлади.

Агар биз бу балонинг томирини тушунтириб берсак, одамлар хабардор бўлса, турли-туман ножўя гаплар чекинади. Бизга нима, деб юрсак, бу калтабинлик бўлади. Арабистон халқлари бошига тушган бу фожиа, келишмовчилик, албатта, ўтиб кетади. Фақат чидам ва аҳиллик керак.

Тинчликнинг қадри нимада юзага чиқади? Кўринади? Шукроналикда. Ён атрофимизда, дунёда содир бўлаётган воқеалар, уларнинг оқибатлари ҳақида ҳаққоний маълумотлар шукроналикка асос беради. Чунки нотинчлик ҳеч қачон бир жойда турмайди. Тўлқинланиб, янгиланиб, қўшни давлатларга албатта етиб келади. Шунинг учун одамларга ён атрофимизда бўлаётган сиёсий ўзгаришларни тушунтириб бориш жуда муҳимлигини таъкидлади Президентимиз.

Арабистон тинчлик дини – Ислом туширилган замин. Буюк муҳаддислар Имом Бухорий, ат-Термизийлар мероси шарофати билан Пайғамбаримиз ибратларини ўқиб, аҳил яшаб келаётган араб халқларининг тинчлиги нега бузилди? Худо берган ер ости бойликлари ҳисобига тинч ва фаровон яшаётган араб мамлакатларида нега сокинлик – кескинликка, аҳиллик – биродаркушликка, тинчлик – можароларга, барқарорлик – беқарорликка айланиб кетди?

Биз ушбу глобал ва минтақавий тинчликни асрашга қаратилган халоскор фикрлардан келиб

чиқиб, Арабистонда кечаётган нохуш воқеаларнинг айрим ғоявий, мафкуравий жиҳатларига тўхталишга жазм қилдик.

* * *

“Араб баҳори” нима дегани?

Баҳор. Яхшилик, ҳаёт, муҳаббат рамзи. У ҳар йили инсониятга қувонч, дала-дашт, сахроларга яшиллик олиб келади. Лекин қишда келтирилган “араб баҳори” (араб. الربيع العربي) 2010 йил 18 декабрдан бошлаб Тунис, Миср, Ливия, Баҳрайн, Сурия, Яман, Иордания, Марокко, Жазоир, Уммон, Қувайт, Мавритания, Судан ва бошқа мамлакатларга ўлим, ёнғин, вайроналик, парокандалик, биродаркушлик, инқироз олиб келди.

Кимлардир уни «араб баҳори», кимлардир «араб баҳори ва қиши», кимлардир «араб уйғониши», «пан-араб инқилоби», яна кимлардир «араб қўзғолони» деб атади. Лекин бу иборани мафкуравий таҳлил қилиб, кейинги воқеалар билан боғлаб қарасак, ғалати хулосалар келади кишига. “Араб баҳори” ибораси инсониятнинг аниқ миллий, маданий, ҳудудий, сиёсий, ижтимоий чегараланган сегментини англатади. Яъни, аниқ манзилли.

Бир томондан, уни айтаётганлар ҳам, эшитаётганлар ҳам ўз эътиборини араб оламига қаратади. Иккинчи томондан, (миллий ўз-ўзини идентификациялаш орқали) мамлакатидан, диний мансублигидан қатъи назар, ҳар бир араб бу иборани менга тегишли, деб қабул қилади. Демак, мазкур ибора устидан ишлаганлар арабларнинг миллий туйғуларини нишонга олишган. Бу иборани ҳар бир араб онги ва қалбининг калитига айлантириш кўзда тутилган.

“Баҳор” сўзини совуқ, ҳиссиз айтиб ҳам, эшитиб ҳам бўлмайди. Бу сўз фақат ижобий, романтик ассоциацияларни уйғотади. Гап саҳролар мамлакати – Арабистонда орзиқиб кутиладиган, саноқли, гўзал яшил кунлар ҳақида кетяпти. Айниқса, ёшларда. Шундай эмасми? Демак, бу медиа вирусни яратганлар олдиндан ўз объектларини (арабларни) ва уларнинг орасидан ўзларига керак бўлган қатлам(ёшлар)ни, ёшлар учун энг ёқимли, кўпмаъноли сўз (баҳор)ни топишган.

Одатда, воқеани у содир бўлган давр, фасл билан боғлаб гапиришади. Бироқ “араб баҳори” атамаси билан боғлиқ воқеалар хронологияси, мазмунида мана шу мантиқ йўқ. Яъни, қишнинг бошидаги – декабрь воқеалари баҳорий воқеа деб кўрсатилмоқда. Нега?

Демак, бу иборада араб ёшларининг эртанги кунга умидлари, баҳорий кайфияти, миллий туйғулари шу икки сўзда мужассам қилинган. Демак, “араб баҳори” ибораси ўз-ўзидан пайдо бўлиб қолган эмас. У пухта ўйланиб, жамиятнинг энг тажрибасиз ва таъсирчан қисми – ёшлардан фойдаланиш учун тайёрланган. Бу эса беихтиёр “араб баҳори” бу – замонавий IT воситалари орқали амалга оширилган мафкурaviй операция эмасмикин, деган саволни уйғотади.

Айрим араб зиёлиларининг интернетда тарқатган фикрларига қараганда, “араб баҳори” – улкан фитна. У арабларга кулфат, уни олиб келганларга баҳорни ваъда қилади. Буни англаган миллионлаб араблар бундай “қонли баҳор”ни четдан олиб келиб, ёйганларни лаънатламоқда. Араб халқининг ичидан чиқиб, бузғунчиларга шериклик қилган сотқинларни ер муштлаб қарғамоқда.

Шундай дамларда беихтиёр Президентимизнинг “Юксак маънавият – енгилмас куч” асаридаги мана бу фикрни эслайсиз: **Маънавий таҳдид деганда,**

аввало, тили, дини, эътиқодидан қатъи назар, ҳар қайси одамнинг том маънодаги эркин инсон бўлиб яшашига қарши қаратилган, унинг айнан руҳий дунёсини издан чиқариш мақсадини кўзда тутадиган мафкуравий, ғоявий ва информацион хуружларни назарда тутиш лозим...” (13–14-бем).

Прожектор (ва унинг эгалари)

Зимистон тунда прожектор қаёқни кўрсатса, одамлар шу ёққа қарайди. Одамларнинг қаёққа қараб, нимани кўришлари прожекторни тутган кишининг хоҳишига боғлиқ бўлиб қолади.

Айрим ижтимоий тармоқлар араб ёшларининг кундузларини тафаккур тунларига айлантирди. Фейсбук, Твиттер, Одноклассники ва бошқа минглаб ижтимоий тармоқлар ўз сегменти(қавми)ни ажратиб олгач, уларнинг хулқига ҳам эғалик қилмоқда. Нимани кўриши, эшитиши кераклигини, қачон қаерда бўлишини ҳам ҳал қилмоқда. Бошқармоқда. Афсуски, содда одамлар прожектор (интернет, телевидение, медиа воситалар) кўрсатаётган томонга қарайдилар. Прожектор эгасини кўрмайдилар.

Ақллилар эса прожектор эгаларига, ҳаётни кўрсатаётган одамнинг кимлигига эътибор берадилар. Сабабни кўрадилар. Одамлар орасини ким “бўлиб ташлаб, эғалик қилаётганини”, декабрда “баҳор”ни ким, нега келтирганини тушунадилар. Синчиклаб, қараб, “табиий сарҳадларни кенгайтириш” деган экспансия қўлларини кўрадилар. Овозларини эшитадилар. Мустақил фикрларини айтадилар.

Шулардан айримлари:

– “Араб баҳори” бу ғарбнинг Дунёда Янги Тартибни ўрнатишга қаратилган махфий мақсадларини амалга

оширишга қаратилган уриниши, холос. Чунки ғалаёнлар сабаблари орасида коррупция, ижтимоий табақалашув кучайишини асосий сабаблар қаторига қўшиб бўлмайди.

– “Араб баҳори” стихияли ҳодиса эмас. Балки, муайян кучлар томонидан тайёрланган, уюштирилган, амалга оширилган ҳодиса (*исроиллик таҳлилчи Петер Аннел*).

– “Биз амалдаги ҳукумат тўнтарилиб, унинг бирорта империалистга маъқул ҳукумат билан алмаштирилишини кўряпмиз” (*грециялик сиёсатчи Алека Папарига*).

– “Араб баҳори” оврупацентристик кўзойнак орқали кўрсатилляпти. Бу балонинг бошқа ҳудудларга тарқалиб кетиши, бутун дунёни қамраб олиши мумкинлигини ҳеч ким ўйламаяпти. “Мени мутахассис сифатида бир нарсa қизиқтиради”, дейди у. “Араб мамлакатларининг конституциявий тузуми, иқтисодиёти, маданияти, сиёсати бир-бирига ўхшамайди. Ўта ранг-баранг. Бироқ нега барча мамлакатларда инқилоб сценарийлари бир хил, синхрон. Масалан, барча мамлакатларда: “Халқ режимнинг қулашини истайди”, деган бир хил шиор кўтарилган. Бу ғалати эмасми?” (*Тарих фанлари доктори, шарқшунос олим Андрей Коротаев*).

Бу эса мафкура билан қуролланган геосиёсатнинг прожекторини, қўлларини кўрсатади. Бунда ўзининг **“табиий сарҳадларни кенгайтириш”** мақсадини тўғри, очиқ эълон қилмаса ҳам бўлади. Оломонга тушунарли, интернет орқали тарқатилган чиройли ва ёқимли орзулар билан боғланади. “Фақат сен ҳақсан, бошқалар ноҳақ”, деган фикрлар илинган миллионлаб қармоқларни ташлади. Қани, нима бўларкин?

Чиройли анимациялар яратилди. Мафкуравий ишнинг “Ҳар бир такрор – болғанинг бир зарбига тенг”, деган усулига амал қилинди. Аҳоли, ёш-

лар қалби ва онгига ношукрликни эҳди. Бу заҳарли уруғлар кўкариб, эгалари онгидаги Ватан, аҳиллик, умуммиллий бирдамлик ғояларига қарши курашиш учун мафкура майдонига чиқишди.

Маънавият ожиз, қаровсиз қолган эди. Одамлар фақат ўз манфаатлари билан яшардилар. Шахс манфаатлари Ватан, миллат манфаатларидан йиртиб олиб, ажратилди. Халқ қоя эди, аста-аста парчаланиб, сахро кумига айлана бошлади. Одамлар автономлаша бошлади. Ота-она, ёнидаги ака-ука, ота-боболардан қолган ўғит, мақолларга эмас, интернет тармоқларидаги “ҳамжамият”ларидан маслаҳат олиб яшашга ўргатилди.

Интернет эса мобил телефонлардан “Фақат сен ҳақсан, чунки...” дея тинмай уқтириб турди. Тарбиясининг томири калта ёшлар тушуниб-тушунмай бош лиқиллатишди. “Чўқишди”. Ғанимлари буни кўриб, қувонишди. Ҳар соат кучли тарғиб қилиб турилган вайронкор ғоя ёшларни халқидан, тарихидан юлиб олди. Энди ёшлар ўз Ватани, давлати, ҳукуматига ўқрайиб, бегоналарга эргашишди.

Сабаб иқтисодиётдами?

Деярли барча оммавий ахборот воситаларида “араб баҳори”нинг сабаблари сифатида иқтисодий турғунлик, қашшоқлик, тенгсизлик, коррупция ва ишсизликни келтиришади. Бироқ шу андазанинг барча араб мамлакатларига бир хил қўлланилаётгани ғалати туюлади.

Масалан, мутахассислар, халқаро эксперт уюшмаларининг хулосаларига кўра, Миср иқтисодиёти 30 йилда 4,5 марта ривожланган. Энг яхши кўрсаткичларга кўтарилган. Шунинг учун инқилоблар ҳокимиятни қўлга киритгач, янги ҳукумат ўзининг: **“Миср ҳукумати шу пайтгача амал қилиб келган**

иқтисодий-фалсафий асослардан, 2004 йилда қабул қилинган либерал ислохотлар дастуридан воз кечмаслиги”ни ваъда қилган.

Коррупциялашганлик ҳам Мисрда ҳалокат даражасида бўлмаган. Чунки Миср коррупциялашганлик бўйича дунёда 80-ўринда туради. “Транспаренсиинтернашенал” компанияси экспертларининг хулосаларига кўра, Мисрда коррупция даражаси Италия, Греция, Хитой, Ҳиндистон билан баробар туради.

Ишсизлик билан боғлайдиган бўлсак, Мисрда ишсизлик АҚШ, Европа Иттифоқидаги ўртача миқдордан камни ташкил қилади. Аниқроғи, Франция, Польша, Туркия, Ирландиядан кам. Латвия ва Испанияга қараганда эса, икки марта кам.

Иқтисодий тенгсизлик ҳам ҳалокат ёқасида бўлмаган. БМТнинг инсон тараққиёти дастури бўйича кейинги Ҳисоботида Миср 145 мамлакат орасида 120-ўринда турган. Ўта қашшоқлашув фоизи нуқтаи назаридан қараганда эса, Миср Швеция, Франция, АҚШ, Австралия билан бир қаторда турган.

Ливия. Интернетда берилган “Сахронинг қонли баҳори” номли мақолада Ливияда 2010 йилда инсон потенциали ривожини 0,755 ни, жон бошига даромад (ВВП) — 14878 АҚШ долларини ташкил қилгани, аҳоли саводхонлиги 82% (эркаклар — 96,5%)ни ташкил этгани ва бу минтақада яхши кўрсаткич бўлгани қайд этилади. Ишсизлик 20%ни ташкил этиб, бунинг сабаби бўш иш ўринлари йўқлигида эмас, балки ливияликларнинг ишлашни хоҳламасликларида экани таъкидланади.

Ливияда араб, африка, европа мамлакатларидан келган гастербайтерлар ишлашган. Тиббий ҳамширанинг ойлик маоши 1000 долларни ташкил этган. Ливия ёшлари ишлашдан кўра 700 АҚШ дол-

ларидан иборат ижтимоий тўловни олиб яшашни маъкул кўрган. Нон 1 цент, 1 литр бензин 10 центни ташкил қилган. Ливиялик ёшлар бепул олий маълумот олишган. Тиббий хизмат бепул ва юксак сифатли бўлган. Дори-дармонлар сифати ўта қаттиқ назорат қилиниб, яроқсиз, ясама дори сотганларга ўлим жазоси берилган. Агар ёш ливиялик уйланса, унга 60 минг АҚШ доллари, ҳар бир туғилган чақалоқ учун 7 минг доллар берилган.

Умуман, араб мамлакатлари иқтисодий жиҳатдан бошқа мамлакатлар орасида “энг ёмон”лар қаторида турмайди. Шу сабабли 2011 йил 17 январ куни Уммонда 200 нафар намоёишчининг ойлик маошни кўтариш, турмуш даражасини оширишни талаб қилиб намоёишга чиқиши оммавий ахборот воситалари мухбирларини ҳам ҳайратга солган. Чунки Уммон иқтисодий-сиёсий жиҳатдан мўътадил мамлакатлардан бири саналади.

***Флэшмоб ҳодисаси*¹³**

“Араб баҳори” пухта тайёрланган мафкуравий операция деган хулоса, воқеалар ривожланган сайин кучайиб бормоқда. Ўзга ҳудудларни забт этиш учун уларнинг аҳолисини жисман маҳв этиш шарт эмаслиги ўз тасдиғини топгандек гўё. Зеро, онги ва қалби, қараш ва кайфиятлари Фейсбук, Твиттер орқали забт этилган, флэшмоб усули орқали бошқарилган ерли аҳоли кўмагида ҳар қандай бойлик, табиий ресурсларга эгалик қилиш мумкин. Бунинг учун ўша бойликларнинг ҳақиқий эгалари миясини забт этиш кифоя қиларкан. Мафкуравий босқин катта-катта ҳудудларни, айниқса, бой табиий ресурслари бўлган

¹³ Бу ҳодисанинг батафсил таърифи Ойбек Мансурмонқуловнинг ушбу китобда берилган мақоласида келтирилган. Қаранг: 101–109-бетлар.

минтақаларни эгаллаб олишнинг энг қулай ва кам-харж усули экан. Бундай шароитда одам қаршисида қад кўтариб турган оқ деворни қора, қора деворни оқ дея бошлайди. Чунки у ўзига, кўзига ишонмайди. “Дўсти”нинг сўзига ишонади.

Айрим ҳаётий ҳудудларини кенгайтириш истагида яшаётган давлатларга хизмат қилаётган сиёсий технологлар халқни раҳбарига, ўзи сайлаган ҳукуматига қарши қўйишнинг юзлаб усулларидан фойдаландилар. Бу эса уларга нисбатан мамлакат конституцияси асосида қонуний чоралар қўлланилишига сабаб бўлди.

Бир мисол. Сурияда мамлакат конституциявий тузумига қарши шиорларни миллионлаб ёшларга тарқатган Facebookка кириш йўли тўсилади. Шунда “Мана, Башар Асад сурияликлар ҳали эркин матбуот, интернетдан фойдаланиш даражасига етишгани йўқ”, демоқда, деган хабар ёйилади. Кўриниб турганидек, бу интернетдан фойдаланувчи ҳар бир сурияликни унинг ўзи сайлаган Президенти Асадга қарши қайрашдир. Шу сабабли “араб баҳори” оқибатлари ҳақида фикр билдирган жаҳоннинг йирик давлат арбоблари, мутахассислар бу ғалаёнларнинг сабаб ва оқибатларини ўрганишда Googleнинг ўрнига алоҳида эътибор қаратиш кераклигини айтмоқдалар.

Бузғунчи, вайронкор ғояни бир киши бир-икки кишига ёйса, зарари камроқ бўлади. Лекин бир лахзада миллионлаб кишига ёйилган вайронкорлик қутқуси бир зумда мамлакат маънавий майдонини қора рангга бўяйди. Айрим сиёсий-молиявий гуруҳлар интернет тизимининг мана шу имкониятидан унумли фойдаланишди. Масалан, Мароккода 2011 йил 20 феврал куни Facebook орқали оммавий равишда қарши туриш намоёишларига чиқишга

даъват тарқатилди. Шу сабабли Тунис, Миср, Ливияда провайдерлар микроблогинглар фаолиятини чеклаб туришди.

Миср инқилобида “6 апрел Ёшлар ҳаракати” ҳал қилувчи ролни ўйнаган. Миср блоггерлари Facebookда шу ном остида уларни қўллаб-қувватлаган. Буларнинг ҳаммаси Миср ва бошқа мамлакатлардаги ғалаёнлар ташқи таъсир асосида бўлганлигини тасдиқлайди. Яна бир мисол. Миср ёшлари ўзларига “Кифаййя (Етар)!” , серб ёшлари “Отпор!” , грузин ёшлари “Кмара (Етар)!” , россиялик ёшлар “Мудофаа” каби даъватларни шиор қилиб олишган.

Натижалар

Орзу-мақсадлари уйғун жамиятни ям-яшил маънавият майдони деб қарайлик. Вайронкор ғоя оралаган майдон қора доғлар босган яшил майдонга ўхшайди. Қора доғ қанча кўпайса, мамлакатни ёвузлик ва жаҳолат боса бошлайди. Одамлар ваҳшийлашиб, бир-бирларига душманларча, ёвларча қарашга ўтишади.

Мафкуравий полигонларда жанг тинч бошланади. Оқибати кейин, кўзлари ғазабга тўлган жоҳиллар “дўст”лари ёзиб берган шиорларни қўлларида кўтариб кўчаларни тўлдирганда намоён бўлади. Аслида, бу одамлар ўз душманларининг хизматкорлари бўлиб қолганларини билишмайди.

“Араб баҳори” Арабистонга баҳор, хайру барака эмас, кулфат келтирди. Араб давлатлари Лигаси бош котибининг ўринбосари Муҳаммад ал-Тавожирий буни расман эълон қилди. Унинг шоҳидлик беришича, 2012 йил 1 январ куни ҳолатида “араб баҳори” ўзининг “ташрифи” билан 75 миллиард АҚШ доллари миқдорида молиявий зарар келтирган.

Бундан ташқари 23 февралга келиб бир баррель нефт нархи 2008 йилдан кейинги энг қиммат даражага – 100 долларга етган.

Келгинди “баҳор”нинг касофати ижтимоий соҳага ҳам урди. Иорданияда режалаштирилган ралли бўйича жаҳон чемпионатининг тўртинчи босқичини ўтказиш хавф остида қолди.

Арабистонда содир бўлган, бўлаётган нохуш воқеалар хронологик “тасма”сини орқага айлантурсак, иш ширин танишувлардан, SMS, дўстона “чат”лардан бошланганини кўрамиз. Мафкуравий технологиялар нуқтаи назаридан қараганда, бу манипуляция – сифатли бажарилган буюртма. Аҳоли, айниқса ёшларни авраш, маълумотни сохталаштириб тарқатиш, чалғитиш, қаршисида турган одамни режа асосида (ўзига билдирмай) бошқаришдир.

Кўзланадиган натижалар: жамиятдаги мавжуд тинчлик ҳолатига раҳна солувчи муаммолар медиаторларини, рекруеторларни, “таъсир кўрсатиш агентлари”, волонтерларни киритишдир. Натижада тинч турмушда парокандалик келтириб чиқарадиган вазият, воқеа, киши ёки кишилардан иборат гуруҳлар пайдо бўлади. Жамиятга, миллий қадриятларга парокандалик келтирувчи шахслар, интернет сайтлари “мафкуравий-нафрат агенти” сифатида фаолият кўрсатади. Уларнинг сиёсий найрангбозликлари фош қилинмаса, уларга ҳар бир фуқаро қарши турмаса, лоқайд бўлса, одам ўзи сезмаган ҳолда уларнинг малайига айланиб қолиши мумкин.

Нима қилмоқ керак?

Ўзбекистонликлар мафкуравий беқарорлик миллатнинг бирдамлигига, бу орқали эса давлатнинг қудратига путур етказишини яхши биладилар. Мус-

-тақилликнинг бошида собиқ коммунистик мафкура ўрнида қолган бўшлиқдан фойдаланиб, дарҳол бизни эгаллаб олиб, бошқариш мақсадида диний ақидапарастларнинг гумашталари изғиб қолишди. Бу халқимиз онги ва руҳиятига ташқаридан уюштирилган, бегона ва ёт мақсад-манфаатларга хизмат қиладиган ғоявий босқинчилик эди.

Улар ҳақиқатни сохталаштириб, одамлар хотирасидан ўчириб, ўз “ҳақиқат”ларини ёзишга интилишди. Ўзимизнинг ўзбекона қадриятларни қадрсизлантиришга уринишди. Алдов ва макр билан ёшларни ўз ота-оналарига, жамиятга қарши қўйишди, хиёнат ва сотқинликни фидойилик деб кўрсатишди. Чунки хиёнат уларга даромад келтиради.

Арабистонда четдан киритилган вайронкор ғоя арабларнинг бошларини бир-бирига уриб ёраётир. Нодон қўллар дастидан нодон бошлар ёрилаётир. Фейсбук, Твиттерга ишониб алданган кўплаб ёшлар бошига ўхшаб.

Халоскор фикрлар

Муҳтарам Президентимизнинг бу ҳудудда можаролар тезроқ тугаб, тинчлик ва барқарорлик ўрнатилишини истаймиз, деган фикрлари ҳар бир ўзбекистонлик қалбида ёрқин акс садо берди. Маърифат аҳли бу нотинчлик ичкаридан эмас, четдан келганини, кимлардир четдан туриб, халқнинг орасини бузаётгани, араблар бошига тушган бу бало кимларнингдир режаларига кирган иш эканидан огоҳ бўлди. Арабистон устига ёпирилган бу фожиа, келишмовчилик, албатта, ўтиб кетади. Фақат чидам ва умуммиллий аҳиллик керак.

Яна бир муҳим гап. “Араб баҳори” хусусида Президентимизнинг халқимиз мафкуравий имму-

нитетига пойдевор бўлган қуйидаги фикрлари чи-
накам ҳақиқат экани исботланди:

- “... Бугунги кунда халқаро майдонда турли сиё-
сий кучлар ўзининг миллий ва стратегик режаларига
эришиш учун «Эркинлик ва демократияни олға сил-
житиш» ниқоби остида амалга ошираётган, узоқни
кўзлаган сиёсатнинг асл моҳияти ва мақсадларини
ўз вақтида сезиш, англаш катта аҳамият касб этади”.

- “... Айрим қудратли давлатлар томонидан му-
айян мамлакатларга, авваламбор, ер ости, ер усти
бойликларига эга бўлган ҳудудларга нисбатан олиб
борилаётган ана шундай ғаразли сиёсатни дунёнинг
айрим минтақаларида тинч ҳаётнинг издан чиқиши,
ҳокимият тепасига айнан ўша давлатларнинг ман-
фаатларига хизмат қиладиган кучларнинг келиши
билан боғлиқ мисолларда кўриш қийин эмас.

Ана шундай вазиятни ҳисобга олган ҳолда, яна
ва яна бир бор халқимизнинг маънавий оламини
бундай таҳдидлардан асраш, ҳозирги ўта мураккаб
бир замонда халқаро майдонда содир бўлаётган жа-
раёнларнинг туб моҳиятига етиб бориш, улар ҳақида
холис ва мустақил фикрга эга бўлиш бугунги кун-
нинг энг долзарб вазифаси, десак, ҳеч қандай хато
бўлмайди”.

- “... Тарихда кўп марта ўз тасдиғини топган, мен
ҳам ўз тажрибамда синаган ҳаётий бир ҳақиқатни
яна бир бор такрорлашни зарур деб ҳисоблайман:
агар биз аҳил бўлсак, эл-юрт манфаати йўлида бир
тану бир жон бўлиб яшасак, ўзимиздан сотқин
чиқмаса, ўзбек халқини ҳеч ким, ҳеч қачон енга
олмайди”¹⁴.

¹⁴ И. Каримов. “Юксак маънавият – енгилмас куч”. Т., “Маънавият”, 2009, 116, 122- бет-
лар.

Шавкат ТўРАЕВ,

*Миллий ғоя ва мафкура илмий-амалий
маркази илмий ишлар бўйича раҳбар ўринбосари*

АРАБ БАҲОРИ

2010 йилнинг декабрь ойида араб мамлакатларида бошланган биродаркушлик ва хунрезликлар айнан “араб баҳори” деб аталишининг асосий сабаби, назаримизда, у ерларда ҳукмронлик ўрнатиб, бойликларига эгалик қилмоқчи бўлган учинчи кучларнинг баҳоргача ўз мақсадларига эришиш учун ўйлаб топган режаларидан бошқа нарсасиз.

Чунки инсоният учун фақат хавф-хатар ва зарардан бошқа ҳеч нарсасиз бермайдиган бундай хунрезликни тўхтатиш учун эмас, балки унинг янада кескинроқ бўлиши, даҳшатлироқ олов олиши ва ўзини меҳрибон қилиб кўрсатаётган, аслида нияти бошқа кучлар аралашуви билан баҳоргача қаердаки бойлик кўп бўлса, у ерларни ҳам худди шундай ҳолатга солиш учун фаол ҳаракат олиб борилгани кундай равшан.

Бунинг натижасида 2010 йилнинг декабрь ойида араб юртларида намоёниш ва норозиликлар ниқоби остида бошланган биродаркушлик урушлари Тунис, Ливия, Миср, Яман, Баҳрайн, Сурия ва бошқа араб мамлакатларига ҳам юриш қилди. Ва бу айнан ўз манфаати учун бошқалар уйини бузаётган учинчи кучлар кўнглига хурсандчилик олиб келувчи “баҳор” ҳисобланади. Чунки улар ёвуз ниятларига етаётганларидан, араб мамлакатларидаги бойликларга

эгалик қилиш ҳуқуқини қўлга киритаётганларидан хурсанддирлар.

Бугунги кунда Сурия давлатида юз бераётган воқеалар ҳам ана шундай кучлар саъй-ҳаракати экани намоён бўлмоқда. Тасаввур қилинг, Туркиянинг Сурия билан чегарадош Акчақалъа ҳудудига Сурия томонидан ҳарбий снаряд келиб тушган ва 5 нафар киши ҳалок бўлган. Афсуски, бунинг ташкилотчиси ким экани ва нима учун бундай ишни амалга оширганини ҳеч ким билмайди. Ва уни топиб, тинчликни барқарор этишга ҳеч ким ҳаракат ҳам қилгани йўқ. Халқаро муносабатлар эса уларни хаспўшлаш ва уруш оловини авж олдиришдан бошқа нарсасиз.

Бу эса Туркия ҳарбийларида босим юз беришига олиб келди. Уларнинг қўшниларига муносабати кенг жамоатчиликда турли саволларни уйғотмоқда.

Аввало, ушбу ҳаракат фожиани тинч йўл билан бартараф этишга уринаётган Сурия ҳукуматини халқаро миқёсда “ёмонотлиқ” қилиш, ифво орқали халқаро аралашувга эришишни кўзда тутаётган бўлиши билан бирга, Туркияни ҳам нотинчлик ботқоғига ботиришга қаратилгани эҳтимолдан холи эмас.

Бугун интернет сайтларини очиб қараб, бизнинг она юртимизга ҳам таҳдид солаётган, биздаги тинчлик, осойишталикни бузишга, таъбир жоиз бўлса, аҳмоқона имкониятдан фойдаланиб, Ўзбекистонда ҳам конституцион тузумни ағдаришга интилаётган ўзимиздан чиққан ватанфурушлардан фойдаланиб, “араб баҳори”га ўхшаган нотинчликларни келтириб чиқаришга уринаётган ғаразли кучларнинг мақсад-муддаоларини англаш қийин эмас.

Ҳозирги пайтда араб дунёсида бўлаётган воқеа-ҳодисаларнинг барчаси учинчи кучлар манфаатла-

рига хизмат қилаётганини ўнлаб, юзлаб мисоллар асосида исботлаб, кўрсатиб бериш мумкин. Шундай экан, бир нарсани тан олайлик. Бизнинг юртимизга кимнингдир баҳори керак эмас. Юртбошимиз таъбири билан айтганда, биз Худо сийлаган юртмиз. Бизнинг ҳамманикидан гўзалроқ ўз баҳоримиз бор. Ана шу баҳордаэртанги бахтли кунини кўра олувчи, эзгу ниятлар билан ерга уруғ қадовчи бағрикенг, тинчликсевар халқимиз бор. Ана шундай халқни буюк келажак сари етакловчи Йўлбошчимиз бор. Шундай бахтли юртни эъзозлаб, унинг янада порлоқ бахти учун ҳаммамиз бир бўлиб меҳнат қилсак, ҳеч қачон бизнинг баҳоримиз қишга айланмайди ва у бизга яна ва яна тўкинчилик, бахт-саодат олиб келадиганини кўради.

Отабек БОЗОРОВ,
*Миллий ғоя ва мафкура илмий-амалий
маркази етакчи мутахассиси*

БУГУНГИ КУННИНГ ЭНГ ДОЛЗАРБ ВАЗИФАСИ

Тинчлик – бебаҳо неъмат

Бугун ер юзининг деярли барча минтақаларида, барча давлатларда ривожланиш, тараққиёт йўлидан дадил қадам ташланмоқда. Замон шиддат билан ил-гарилаб боряпти. Лекин ер юзининг гоҳ у ерида, гоҳ бу ерида ноҳақдан ёки тутуриқсиз сабаблар рўқач қилиниб уруш, жанжал ва қон тўкишлар содир этилиши одамларни зада қилган. Қайсидир юртда айрим кишиларнинг норозиликлари, турли сиёсий кучлар ва тарафкашларнинг ўзаро келишмовчилиги халққа тинчлик бермаяпти. Баъзи бир минтақаларда эса, тўхтовсиз табиий офатлар силсиласи инсонларни хонавайрон қилмоқда. Тинчлигини бузмоқда. Ҳозирги кунда барчамиз ер юзининг баъзи жойларида бўлиб турган турли офат ва балолар ҳақида радиодан эшитиб, телевидениедан кўриб турибмиз. Ана шу юртлардаги барча инсонлар, назаримда, тинчликнинг қадрига биздан кўра кўпроқ етишса керак. Сабаб шуки, Аллоҳ таолонинг бизларга берган улуғ неъматларидан бири – бу юртимиз тинчлигидир. Биз тинч бўлганимиз сабабли ҳам тинчликни нотинч яшаётганлардек қадрлай олмасак керак.

Тинчлик – бебаҳо неъмат. Уни асраб қолиш, авайлаш, керак бўлса, бу йўлда жон фидо қилиш шу

юртда истиқомат қилаётган ҳар бир фуқаронинг, ҳар бир шахснинг муқаддас бурчи эканини унутмаслик керак. Мана шу тинч ва осуда ҳаёт, фаровонлик, мусаффо осмон, фарзандларнинг беғубор кулгиси, ота-оналаримизнинг шукронавор умр кечиришлари юртимиздаги барқарорлик туфайлидир. Мустақиллигимизнинг дастлабки йиллариданоқ жамиятимизда хавфсизлик ва барқарорликни таъминлаш, фуқароларимизнинг тинчлиги ва осойишталигини асраш асосий вазифалардан бири сифатида кун тартибидаги энг биринчи масалага айланди. Зеро, тинчлик, осудалик қарор топган заминда хотиржамлик ва фаровонлик ҳукм суради. Натижада эса, жамиятда, мамлакатда ҳар томонлама юксалиш ва ривожланиш рўй беради, Ватан равнақ топади. Одамларнинг ўзаро бир-бирларига ва давлат ҳокимиятига бўлган ишонч ва садоқати, меҳр ва муруввати самимий бўлиши ҳам бевосита тинчлик ва хотиржамликка боғлиқдир.

Пайғамбаримиз (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) ҳам ҳадисларининг бирида тинчлик-хотиржамлик энг катта неъмат эканини таъкидлаб, шундай деганлар:

“Икки неъмат борки, кўпчилик инсонлар унинг қадрига етмайдилар. У – хотиржамлик ва сихат-саломатлик”.

Маълумки, тарих жуда кўплаб турли мафкура ва маслаklar ўртасидаги зиддият ва қарама-қаршиликларни бошидан кечирган. Оқибатда, улар натижасида ўзаро келишмовчиликлар ва нотинчликлар юзага келиб турган. Бироқ ҳамма даврларда ҳам мамлакатнинг ривож топиши, тараққий этиши шу жойдаги халқнинг фаровон ва осойишта ҳаёт кечиришига боғлиқлиги аён бўлади.

Шу маънода халқимиз тинчликни юксак қадрлайди, уни орзу-интилишлари, эзгу ниятлари рўёбга чиқишининг муҳим кафолати, деб билади.

Юртинг тинч – сен тинч

Халқимизда “Юртинг тинч – сен тинч” деган мақол бор. **“Биз учун, юртимиз учун тинчлик ва осойишталик ҳамма нарсадан қадрлидир”**, дейилади Юртбошимизнинг “Хавфсизлик ва тинчлик учун курашмоқ керак” номли асарида.

Президентимиз 2012 йил 31 август куни Қатағон қурбонларини ёд этиш куни муносабати билан Тошкентдаги “Шаҳидлар хотираси” ёдгорлик мажмуида диний уламолар, жамоатчилик вакиллари, маҳалла фаоллари билан бўлган суҳбатда бугунги кунда дунёнинг узоқ ва яқин минтақаларида рўй бераётган қарама-қаршиликлар, турли низо ва зиддиятлар, жумладан, Яқин Шарқ – айрим араб мамлакатларидаги нотинч вазият, хавфсизлик ва барқарорликка салбий таъсир кўрсатиши мумкинлигига эътибор қаратган ҳолда, барчани мамлакатимизда ана шундай нотинчликнинг олдини олишга чақирди. Тинчлик учун курашиш борасида амалга оширилаётган ҳар қандай ишни ва осойишталикни сақлашга ҳаракат қилаётган ҳар бир кишини юксак қадрлашини таъкидлаб ўтди. Суҳбат давомида Юртбошимиз тинчликни ҳадеб гапираверишнинг шукроналик, рози бўлиб яшашга олиб келишидан ташқари бошқа, салбий томони борлигидан ҳам огоҳлантирди: **“Одамлар шунга ўрганиб қоладики, уларда “ҳа, тепада раҳбарларимиз бор экан, улар таъминлайди, бизнинг шунча салоҳиятимиз, кучимиз бор экан, бўлаверади. Хавотир бўлмаслик керак” ва ҳоказо каби фикр-**

лар туғилади. Бунақа қарашга мутлақо қарши чиқиш керак. Бунақа қарашни умуман қабул қилмаслик керак”¹⁵. Суҳбатда тинчлик ва осойишталикни асраб-авайлаш, ҳимоя қилиш фақат Президентнинг, ҳукуматнинг ва муайян соҳалар ходимларининг вазифаси, деганлар қаттиқ янглишиши алоҳида таъкидланди. Бу йўлда барчамиз, бутун халқимиз янада жипс бўлиб, ҳамжиҳатликда ҳаракат қилишимиз кераклиги уқтирилди. Ўз уйингни ўзинг асра, деган гапда ҳикмат кўп, унинг маъноси кенг. Зеро, тинчлик учун курашиш керак, уни ҳеч ким яратиб бермайди.

Инсонлар нафақат мавжуд тинчликнинг қадрига етиб, шукрини адо этишлари, балки унга ношукрлик қилиб путур етказишдан ҳам сақланишлари, келиб чиқиши мумкин бўлган нотинчликнинг олдини олишда фаол иштирок этишлари лозим. Ҳар қандай ҳолатда, ҳар қандай жойда ҳар бир инсон тинчликнинг қадрига етиб яшаши керак. Зеро, шу азиз Ватан барчамизникими, унинг истиқболи, фаровон келажаги учун яшаш ҳар бир инсон учун катта бахтдир.

Ён-атрофда нима гап?

“Бугунги кунда дунёнинг турли минтақаларида, хусусан, араб мамлакатларида содир бўлаётган нохуш воқеалар ҳар қандай соғлом фикрли инсонларни чуқур ташвишга солади, – деди давлатимиз раҳбари ўз фикрларини давом эттириб. – Турли можаролар, ўзаро қарама-қаршиликлар, қон тўкилишлар жаҳоннинг қайси мамлакатада рўй бермасин, бундан кўнглимиз ғаш тортади”¹⁶. Ҳақиқатан ҳам қачон, қаерда нотинчлик

¹⁵ “Таҳлилнома” кўрсатуви. 2012 йил 3 сентябрь, душанба. Соат 8.00–8.40

¹⁶ <http://news.olan.uz>. 1 сентябрь, 2012

юз бермасин, атрофдагилар оз бўлса-да, хавотирга тушиши табиий, албатта.

Шу ўринда Яқин Шарқда – айрим араб мамлакатларида юз берган нотинчлик ва турли нохуш воқеалар, хусусан, “араб баҳори” ҳақида тўхталиб ўтсак¹⁷.

Аввало, “араб баҳори” нима? Нима учун “араб баҳори” деб номланган? У қачон ва қайси воқеадан бошланган? Унинг илдизи ва томири қаерда, каби саволларга жавоб излашдан бошлаймиз.

Араб баҳори – 2010 йил 18 декабрда араб юртларида бошланган инқилобий намоиш ва норозиликлар тўлқинининг мажозий номланишидир. Бу инқилоблар Тунис, Ливия, Миср, Яман, Баҳрайн, Сурия ва бошқа мамлакатларда бўлиб ўтди. Бу воқеаларнинг сабаблари ҳақида кўплаб фикрлар, қарашлар мавжуд, уларни ҳар ким ўз қаричи билан ўлчайди. Хўш, “араб баҳори”ни ким қандай изоҳлайди?

Шайх Солиҳ Фавзон “араб баҳори” ҳақида сўз юритиб, воқеалар ривожига диний талқин беради. Унинг фикри қуйидагича: Аллоҳга қасамки, биз ҳеч қандай баҳорни кўрмадик! Одамлар қатлидан бошқа ҳеч нарса кўрмадик ва фитна кўрдик, ундан бошқа нарса эмас... Бу ҳеч қандай баҳор эмас. Ҳа, уни фақат

¹⁷ Маълумот учун: Ўзбекистон мустақилликка эришгач, эътиқоди, анъаналари ва урф-одатлари яқин бўлган Осиёдаги, Яқин ва Ўрта Шарқдаги мусулмон давлатлар билан тўғридан-тўғри алоқаларни ўрнатиш имкониятига эга бўлди. Ушбу давлатлар билан сиёсий, иқтисодий, маданий ва гуманитар алоқалар ривожланмоқда.

Бугунги кунда Ўзбекистон дунёнинг 120 дан ортиқ давлати билан дипломатик алоқа ўрнатган.

Тошкентда 44 та элчихона, 9 нафар фахрий консул, 10 та халқаро ташкилот ваколатхоналари, 5 та халқаро молиявий ташкилот ваколатхоналари, 3 та савдо ваколатхонаси фаолият юритмоқда.

Ўз навбатида, Ўзбекистон Республикасининг 46 та дипломатик ва консуллик ваколатхоналари чет давлатларда ва халқаро ташкилотлар ҳузурида, шу жумладан, Нью-Йорк шаҳрида БМТ ҳузуридаги доимий ваколатхонаси ҳамда Женева шаҳрида БМТнинг Европа бўлими ва бошқа халқаро ташкилотлар ҳузурида фаолият юритмоқда.

Ўзбекистон Республикаси 100 дан зиёд халқаро ташкилот аъзосидир. Улар орасида айниқса БМТ, ШХТ, МДХ, КХШТ нуфузли ташкилотлардир. Европа Иттифоқи ва НАТО билан яқин ҳамкорлик алоқалари ривожланмоқда.

улар шундай (баҳор деб) номлашади. Мусулмонлар эса, буни баҳор дейишмайди, лекин фитна ва ёвузлик дейишади. Шундай. Яна бу улар учун баҳор экани ҳам тўғри. Чунки, у (баҳор) сабаб мусулмонларга зарар етказишяпти ва бундан хурсанддирлар. Ва бу улар учун “баҳор”.

“Америка овози” кўрсатуви “араб баҳори” ҳақида:

«Тунисда декабр ойи бошида мева сотадиган Муҳаммад Буазизий полициянинг ўзбошимчалигига ва қашшоқликка қарши норозилик изҳор этиб, Сиди-Бузид шаҳар мэрияси олдида намоийшкорона “Золим ҳукуматдан дод!” деб ўзига-ўзи ўт қўйди. Юзлаб одамлар унинг фикрини қўллаб, намоийшга чиқдию тарих ўзгарди. Ана шу биргина ўлим бутун бошли қўзғолонга туртки берди. “Араб баҳори” бошлангандан бери Миср, Тунис, Ливия ва Сурия каби давлатларда бир хил манзаранинг шоҳиди бўлдик», дейди “Америка овози” кўрсатуви муҳбири.

“Араб баҳори” деганда, кўпчилик одамлар воқеалар баҳорда бошлангани учун шундай номланган деб ўйлашмоқда. Аслида ундай эмас. Чунки юқорида айтиб ўтилганидек, араб воқеалари баҳор фаслида эмас, балки декабр ойида бошланган. Юқоридаги маълумотларга кўра шуни айтиш мумкинки, намоийшлар бўлиб ўтаётган давлатлардаги халқ бугунги кунгача кучли тазйиқ остида яшаган ва бу ҳолатни улар мажозий маънода булутли қиш кунлари деб, энди эришилиши кутилаётган ғалаба ва ундан кейинги ҳаётни эркинлик, арабларнинг “баҳори”, ёруғлик, енгиллик ҳамда эркинлик кунлари деб изоҳлашмоқда. Тўғри, Мисрда 2008 йил 6 апрелда дастлабки иш ташлаш ва намоийшкорона ҳаракатлар рўй берган эди. Лекин асосий воқеалар

ривожидан 2010 йил декабрда Тунисда бир савдогарнинг, 2011 йил январда Яманда бир ёш таксичининг ўзига ўт қўйишидан бошланган.

Араб дунёсини “баҳор”га олиб чиқишни мақсад қилиб қўйган намоёнишчиларнинг мақсадлари ва нотинчликлар сабаби ҳақида ҳамма ҳар хил фикр билдирмоқда.

Атрофдагилар нима дейди? Масалан, интернет тармоғининг **choyxona.com** номли сайти аъзолари қуйидагича тортишув ва мунозара олиб боришаётганининг гувоҳи бўлдик:

“Акҳее-Абдуллаҳ”:

... “араб баҳори” орқасида қора кучлар турибди, бу менинг шахсий фикрим.

“Маҳдий”:

Сиз айтгандек “араб баҳори” ортида кимдир турган бўлиши мумкин, аммо Миср исёнини босқичма-босқич кузатсангиз, халқнинг иродаси ва ҳаракати бирламчи бўлганига амин бўласиз.

“Бача”:

Мен бу масалани турлича, дини ҳам ҳар хил кучларнинг ҳақиқий сиёсий ўйини деб қарайман.

Кўриб турганингиздек, ҳамма ҳар хил қарашини илгари суради. Арабистонлик шайх бунинг ташқаридан туртки бериб уюштирилганини ва ташкилотчилари ўзларича “араб баҳори”, яъни араб халқининг баҳордек ёруғликка, эркинликка чиқиши деб изоҳлаётганликларини таъкидламоқда. Америка овози” кўрсатувида эса, Тунисда оддий бир сотувчи одамнинг ўзига ўт қўйиб ўлдирганидан кейин ҳокимиятга қарши намоёниш бошланганини, яъни барча нотинчликлар сабабчиси, аслида, ўша биргина одам ва ҳокимиятнинг шафқатсизлиги деб кўрсатилди.

Биз ҳам “араб баҳори” воқеаларини ўрганиб чиқишга ва ушбу ҳолатни ўзимизча изоҳлашга ҳаракат қилдик.

Жаҳонда геосиёсий вазият ва демократия

Маълумки, тоталитар тузум емирилгандан кейин дунёнинг қутбларга бўлиниши барҳам топди. Лекин демократик асосларга барқарорлик бағишламасдан ва мустақкамламасдан, янги мустақил давлатлар хавфсизлиги ва қатъий ривожланишига эришиб бўлмаслиги маълум. Ҳозирги кунда дунёнинг 160 дан ортиқ давлатида “демократик жамият” тушунчаси умумбашарий ва миллий қадрият сифатида қарор топган бўлиб, инсоният ҳаёт тарзининг энг мақбул ривожланиш йўли экани кенг эътироф этилмоқда. Бугунги дунёда мавжуд илмий концепцияларда демократик жамиятнинг қиёфаси, асослари, яшаб қолиши ва ривожланишининг умум эътироф этилган қонуниятлари ҳамда ҳар бир давлат, халқнинг миллий-маънавий хусусиятлари билан боғлиқ жиҳатлари ўз ифодасини топмоқда.

Жаҳонда геосиёсий кучлар мувозанатининг ўзгариши, айрим ривожланган давлатларнинг ўз демократиясини “экспорт” қилиш орқали дунёга ҳукмронлик учун очикдан-очик даъвогарлик қилиши ҳеч кимга янгилик эмас. Яқин Шарқ минтақасига, жумладан, араб мамлакатларига ўз таъсирини ўтказишга уринаётган кучлар ўртасидаги геосиёсий рақобатнинг кучайиши улар мустақиллигига таҳдидларнинг янги турлари сифатида намоён бўлаётганини кўрсатади. Ўз навбатида, бундай ҳаракатлар Яқин Шарқ ва Шимолий Африка, жумладан, айрим араб давлатларининг геосиёсий ва геостратегик аҳамияти ортиб бораётгани, улкан табиий-

иқтисодий ва бошқа ресурс салоҳиятига эғалиги улар хавфсизлик ва барқарорликка таҳдид ва хатарлар сақланиб қолаётган минтақа сифатида ҳамон жаҳон ҳамжамияти диққат марказида турганлигини ҳам англатади.

Демократик жамият қуриш модели дунё халқлари томонидан эътироф этилган умумий принципларга эга. Лекин бундай жамиятни “экспорт” қилиб, “қурдириш” унинг асли қонуниятларига зиддир. Демократия, демократик жамият қудратли бўлиб кўрингани билан, айни вақтда, бир қутбли дунёда ҳукмронлик қилиш даъвоси билан сиёсий майдонга чиқаётган айрим кучлар ундан ниқоб сифатида фойдаланишга ҳаракат қилиши табиий. Президентимиз Илом Каримов 2012 йил 31 августда Қатағон қурбонларини ёд этиш куни муносабати билан Тошкентдаги “Шаҳидлар хотираси” ёдгорлик мажмуидаги суҳбатда араб мамлакатларида юз бераётган нотинчликлар ҳақида тўхтала туриб, уларга ким туртки бермоқда деган саволга қуйидагича жавоб қилди:

“Кимдир четдан туриб уларнинг орасини бузаётгани ҳаммамизга маълум. Биламиз бунди. Қаердан бу бало келади ва бу кимларнинг манфаатларига, кимларнинг қандайдир режаларига кўмак беради, керак бўлса, уларнинг режаларига жавоб беради”¹⁸.

Эътибор қиладиган бўлсак, араб мамлакатларидаги намоийишчилар асосан демократия бўлишини талаб қиладиганларини кузатамиз. Уларга демократияни олға суриш учун “кўмак” бермоқчи бўлаётганлар ҳам яққол кўзга ташланиб турибди. Яқин Шарқда тинчлик ўрнатмоқчи, инсонлар ҳуқуқини ҳимоя қилмоқчи бўлаётган ва халқни демократия-

¹⁸ “Таҳлилнома” кўрсатуви. 2012 йил 3 сентябрь, душанба. Соат 8.00–8.40

га олиб чиқишни энг олий “мақсади” қилиб кўрсатаётган кучлар режаси уларнинг ўзларига яхши маълум. “Демократия” ниқобидан фойдаланишга уриниш ҳолатлари ана шундай нохушликларни келтириб чиқариши мумкинлигини ҳам билишади. Шу тариқа араб мамлакатларидаги воқеаларни зимдан бошқариб турган “учинчи куч”лар у ерга демократияни “экспорт” қилиб, ўз мақсадларига эришишни кўзлашган.

“Демократия экспорти”. Номидан ҳам сезиладики, бунда бир давлатга бошқа давлатдаги мавжуд демократияни кўчириб олиб келиш, экспорт қилиш турли йўллар орқали амалга оширилади. Шулардан бири – демократик тузум олиб кирилиши керак бўлган давлат халқининг мавжуд тузумга нисбатан ишончини йўқотиш ва бу давлатда демократия мавжуд эмас, дея ишонтириш орқали амалга оширишдир. Шу тариқа “демократия экспорти” давлат мустақиллигини хавф остига қўяди. Инсон ва давлат муносабатларида мураккаблик юзага келади. Ана шу ҳолатда демократия мавжуд эмас, дея эътироф этилган давлатда турли намойиш ва кўзғолонлар орқали халқнинг давлат раҳбари ва ҳокимиятга қарши чиқиши уюштирилади. У давлат сиёсатига қарши гижгижланади. Аҳолида ҳукуматга ва унинг сиёсий фаолиятига нисбатан норозилик кайфияти туғдирилади. У ердаги аҳолига эса ўзлари кўрсатган “йўл” тўғри экани сингдирилади ва ташқи кучлар манфаатига хизмат қиладиган раҳбарни сайлашга интилишади. Аста-секин давлат демократияни экспорт қилаётган ўзга давлатга иқтисодий-сиёсий, маънавий-маърифий қарам бўлиб боради. Қолаверса, бунинг натижасида мустақилликка путур етади. Яъни, сиёсий-иқтисодий, ғоявий-мафкуравий

ва маънавий жиҳатдан қарамлик келиб чиқади. Бунга аҳолини, айниқса, ёш авлодни ўз томонига оғдириш, Ватанига, давлат ҳокимиятига нисбатан қарши тарбиялаш орқали эришилади.

“Учинчи куч” таъсири

Шундай одамлар борки, улар учун бошқаларнинг тинчлиги ва осойишталигидан кўра ўзларининг бойлиги ва фаровонлиги устундир. Яъни, ундайлар ўзгаларнинг хонавайрон бўлиши эвазига бойлик ва даромад орттиришни кўзлайдилар. Оддий одамлар орасида ҳам бундай ҳолатни кузатишимиз мумкин. Яъни, кимдандир фойда ундириш учун бошқа бир учинчи шахсдан фойдаланилди. Натижада, ўзи бегуноҳдек кўринади-ю, учинчи шахсни ёмонотлиққа чиқаради ва иккала шахс бир-бири билан уруша бошлайди. Оқибатда эса, урушни бошлаб берган асосий кимса уларнинг жанжалидан фойдаланиб, ўзининг мақсадига эришади.

Яна бир мисол: А. исмли шахс у (игрик) ташкилотнинг раҳбари. У х (икс) ташкилотнинг манфаатига хизмат қилмайди ва эҳтиёжини қондиришдан бош тортади. х ташкилотидагилар у ташкилотдан ўзлари учун хизмат қилиши мумкин бўлган Б. исмли ёш ходимни топиб, унга А. ни ёмонлашади ва А. ҳамда Б.ни бир-бирига душманлик кайфиятига келтиришади. Энди х ташкилот ходимлари Б.нинг А.га қарши бош кўтариб, намоиш уюштириши учун турли сабаблар топиб бериш билан бирга у ташкилотнинг барча ходимларини ана шу намоишга жалб қилишга кўндиришади. Б. ёки у ташкилотнинг бошқа ходимига ана шу ташкилотнинг раҳбарлик лавозимини ва қолганларига ҳам турли мансабларни ваъда қилишади. Шунингдек, улар танлаган

шахс ёш ва қизиққон бўлиши мақсадга мувофиқ ҳисобланади. Агар воқеалар ривожини ташкилот ходимлари ўйлагандек давом этиб, худди улар кутган натижа билан якунланса, энди ўша ўзлари хоҳлаган ва ўзларига “хизмат” қиладиган шахсни раҳбарликка ўтказадилар. Шу билан ташкилот ўзи кўзлаган сиёсий, молиявий-иқтисодий ва мафкуравий мақсадига эришади. у ташкилот эса ўзи билиб-билмаган ҳолда ташкилотга қарам бўлиб қолади ва барча бойликларини секин-асталик билан уга бера бошлайди. Яъни, у сиёсий ва молиявий-иқтисодий жиҳатдан қарам бўлиб қолади.

Араб мамлакатларида бўлаётган воқеаларни ҳам худди шундай табиатга эга, деб ўйлайман. Бу ерда ташқи кучлар халқни давлатга қарши қайраб, давлат томонидан амалга оширилаётган сиёсат мутлақо нотўғри, деган фикрни оддий аҳоли онгига сингдирган ҳамда турли намойишлар, қўзғолонлар ўтказилишини таъминлашга эришган. Оқибатда, халқ ва ҳукумат ўртасида келишимовчилик юз берган ва ички урушлар бошланган.

Интернетнинг **www.russian-club.net** сайтида араб мамлакатларида бўлаётган воқеаларга дунёнинг йирик давлатларидан бири бевосита ташқи таъсир кўрсатувчи куч сифатида алоқадор экани келтириб ўтилади. Яъни, сайтдаги Иосиф Спивак муаллифлиги остидаги “Яқин Шарқдаги араб давлатларида демократия ўрнатиладими?” сарлавҳали мақолада шундай жумлалар келтирилади:

Америкалик юксак мартабали дипломатлардан бири Миср республикаси президенти Хусни Муборак билан учрашган чоғида ниҳоятда эҳтиёткорлик билан инсон ҳуқуқлари масаласидан сўз очиб, **Миср ҳукумати сиёсий рақибларга бўлган муносабатини**

бир оз юмшатиб, оммавий ахборот воситаларига эркинлик берса бўлмасмикан, дея таклиф киритди. “Агар бундай қилганимда, Миср шу вақтгача ақидапарастлар қўлига ўтиб кетган бўлар эди. Сиз шуни хоҳлайсизми?!” дея дарғазаб жавоб берди Хусни Муборак. Ҳақиқатан, Миср ҳукумати ақидапараст “Мусулмон биродарлар” ҳаракатига қарши аёвсиз кураш олиб боради. Саудия қироллигининг закий воизи шаҳзода Бандар ибн Султон АҚШ расмийларига қарата, агар унинг ҳукуматига босим ўтказишда давом этса, бу ҳокимият ўрнига келадиган янги ҳукумат демократик давлат бўлмайди... “толибонлик руҳидаги теократик давлат” бўлади, деган эди. Қувайт амири АҚШ таъсирида аёлларга сайлаш ҳуқуқини бериш тўғрисида таклиф киритди. Бироқ тўлиқ ақидапарастлардан иборат демократик йўл билан сайланган парламент амирнинг бу ташаббусини буткул рад этди.

Подшоҳлар ўз ҳукми остидаги жамиятда ҳар бир сиёсий масалага мурса йўли билан ёндашаётган Уммон, Қатар, Баҳрайн, Иордания, Жазоир ва Марокаш каби давлатларда ҳам шунга ўхшаш анъаналар ҳукм сурмоқда.

ovoza.com сайти хабар беради

Биринчи хабар: “Бенгазидаги консулликка уюштирилган ҳужум оқибатида АҚШнинг Ливиядаги элчиси Кристофер Стивенс ўлди, дея хабар беради «Ал-Арабия» телеканалли.

Элчидан ташқари элчихонанинг яна уч нафар ходими ҳам ўлдирилган, бироқ уларнинг исм-шарифлари ошкор этилмади.

Кеча консулликка ғазабнок оломон ҳужум қилган. Улар АҚШда бир гуруҳ ҳаваскорлар томонидан

суратга олинган «Исломнинг бегуноҳлиги» филмидан қаттиқ норози бўлишган. Муаллиф мазкур филм орқали Ислом дини ва мусулмонларни кескин танқид қилган ва бу ислом дунёсида қаршиликларга олиб келди.

Жаҳл отига минган оломон нафақат АҚШнинг Бенгазидаги консулигига, балки Мисрдаги элчихонасига ҳам ҳужум қилган. Одамлар Америка байроғини ёқиб, элчихонага «Ал-Қоида»нинг байроғини илиб қўйишган.

Можароларга сабаб бўлган филм муаллифи Сэм Бейлис Ливияда Америка элчисининг ўлдиришидан афсусдалигини билдирди. Бироқ у элчининг ўлимида ўзини эмас, қўриқлаш хизматини яхши йўлга қўймаганлиги учун консуллиқни айблади¹⁹.

Иккинчи хабар: «Исломнинг бегуноҳлиги» филми сабаб араб дунёсида АҚШ элчихоналарига ҳужумлар давом этмоқда. Бугун эрталаб Яман пойтахти Санода ҳам Америка дипломатик миссияси биносига ҳужум уюштирилди.

Ғазабнок оломон элчихона ёнидаги хавфсизлик хизмати биносининг ойналарини синдирган ва асосий дарвозадан ичкарига киришга уринган. Бунга жавобан хавфсизлик кучлари оломонга қарата ўқ узган, оқибатда бир неча киши яраланган. Элчихона ходимлари зудлик билан хавфсиз жойга кўчирилган.

Оломон элчихонага қарашли бир нечта автомашинага ўт қўйган. Худди шунга ўхшаш ҳужум Мисрда ҳам бўлиб ўтди»²⁰.

Юқоридаги маълумотларни араб мамлакатларидаги нотинчликлар бевосита араб халқи томонидан эмас, балки қандайдир ташқи кучлар томонидан уюштирилгани ва айнан уларнинг мақсад ва

¹⁹ ovoza.com. 2012 йил 12 сентябр. Ливияда АҚШ элчиси ўлдирилди.

²⁰ ovoza.com. 2012 йил 13 сентябр. Яманда Америка элчихонасига ҳужум қилинди.

режаларига хизмат қилишини исботловчи мисол сифатида келтирдик. Демак, шундан ҳам керакли хулосани чиқариш мумкин.

Бизга бу масалани шарҳлаб, воқеаларнинг келиб чиқиш сабабини ўрганиш нима учун керак, ахир у биз учун яқин жойда эмас-ку, қолаверса, биз билан боғлиқ жойи ҳам йўқ, дейдиганлар қаттиқ адашиши Президентимиз томонидан ҳам таъкидлаб ўтилди:

“Дилни хира қиладиган бундай воқеалар биздан узоқда, деб унга лоқайд қараш хомхаёлликдир. Нега деганда, бундай бало бир мамлакат ёки минтақа доирасида чегараланиб қолмайди, вақтида бартараф этилмаса, тобора кучайиб, бошқа мамлакат ва минтақаларга ҳам ёйилиши мумкин”²¹.

Дарҳақиқат, бундай воқеаларнинг бошланиши аввал биргина давлатда кузатилган бўлса, кейинчалик у қўшни давлатларга ҳам кўча бошлади. Бора-бора деярли барча араб мамлакатларига хавф солди. Шундан хулоса қилиб айтиш мумкинки, у бошқа минтақа ва мамлакатларга ҳам келмайди деб бўлмайди. Араб дунёсида ҳозирги даврда шундай воқеалар юз бериши ҳеч кимнинг хаёлига келмаган эди. Улар лоқайдлик қилганликлари, огоҳликни сусайтирганликлари натижасида ана шундай нотинчликлар юз берди. Лоқайдлик ва эътиборсизликлари ўзлари учун энг ашаддий душманга айланди. Бундан сабоқ чиқаришимиз лозим.

Интернет – “намойишлар асосчиси”

“Араб баҳори” ҳақида тарқатилаётган хабарларга кўра, намойишчиларнинг асосий қисми ёшлар

²¹ <http://news.olar.uz>. 1 сентябр, 2012. 31 августда “Шахидлар хотираси” ёдгорлик мажмуасида бўлиб ўтган суҳбатдан.

(!), улар асосан глобал сетлар орқали бир-бирлари билан танишишган ва ижтимоий тармоқларда²²(!) суҳбатлашиш орқали бир-бирларини намойишга чорлашган. Бунда асосан Twitter, Facebook ва YouTube каби ижтимоий тармоқлардан фойдаланилган. Ана шу тармоқларнинг аъзолари ўзаро тил бириктириб, намойиш жойини белгилашган. Ҳар қандай хабарлашув интернет орқали амалга оширилган. Қизиғи шундаки, намойиш бошлаш таклифини киритган Facebookдаги аъзолар ўзлари мамлакатдан ташқарида бўлишган. Намойиш ва жанжаллар вақтида ҳам фақат мамлакат ичкарасида бўлган ёш аъзоларгина тўпланган, холос. Бундан сезилиб турибдики, араб дунёсидаги воқеалар асосан глобал тармоқ орқали ташқи кучлар таъсирида уюштирилган бўлиши эҳтимолдан холи эмас.

Шу ўринда яна бир маълумот: Ўзбекистон Алоқа ва ахборотлаштириш агентлигининг билдиришича, 2012 йилнинг 1 майига келиб интернетдан фойдаланувчилар сони 9 миллион 100 минг нафарга етди. 2011 йилда бу рақам 8,8 миллионни ташкил этган эди. Юртимизда мобил интернетдан фойдаланувчилар 5 миллион 200 минг нафарни ташкил қилади. UZ доменида қайд этилган сайтлар сони 14 мингдан ортган.

“Бугун психологлар янги касаллик, яъни «фейсбукмания» ҳақида анча хавотир билан гапиришмоқда, – дея хабар беради fkr.uz сайти. – Дарҳақиқат, эрталабдан кечгача дунёдаги энг машҳур иж-

²² Таркиби фақатгина иштирокчилардан иборат ва улар орасида мулоқотни ўрнатувчи, кўп фойдаланувчиси бўлган интерактив веб сайтлар асосида яратилган тармоқ ижтимоий тармоқ деб тушунилади. Мазмунига кўра ижтимоий тармоқ икки босқичли бўлади:

1. Фойдаланувчилар орасидаги мулоқотни ўрнатиб берувчи дастурий - аппаратли комплекс;

2. Фойдаланувчилар орасидаги умумий қизиқишларни аниқлаш, гуруҳлар орасидаги мулоқот интернет тармоғи орқали бажарилиши.

тимой тармоқда —www.facebook.comда умрини ўтказётганлар сони тобора кўпайиб бормоқда. Ўзбекистонда ҳам «Facebook»ка аъзо бўлаётганлар сони муттасил ошиб, у айниқса, ёшлар орасида жуда кенг ва тез тарқалмоқда. Socialbakers.com сайтининг ёзишича, бугунги кунда 106 минг ўзбекистонлик ушбу тармоққа аъзо. Бу кўрсаткич мамлакат аҳолисига нисбатан 0,38 фоиз, интернетдан фаол фойдаланувчиларга нисбатан 2,26 фоизни ташкил қилади.

Гарчи Ўзбекистон бу ижтимоий тармоқдан фойдаланувчилар орасида анча қуйида, яъни 140 ўринда бўлса-да, унинг ўсиш суръати бирмунча жадал бормоқда. Чунки сўнгги олти ой ичида ўзбекистонлик фэйсбукчилар сони 23480 нафарга кўпайган.

«Facebook»дан фойдаланувчи ўзбекистонликлар ёши

Юқорида қайд этилганидек, «фэйсбукчи»ларнинг 72 фоизи 18–34 ёш оралиғидаги фойдаланувчилардир. Бу борада ўғил болалар бирмунча фаол бўлиб, жами «Facebook» аъзоларининг 63 фоизини, қизлар ҳозирча 37 фоизни ташкил қилмоқда²³.

Ўзбекистонда интернет тармоғидан фойдаланувчиларнинг 92 фоизини ёшлар ташкил этади. Ижтимоий тармоқларга аъзолар сони ҳам ёшлар ҳисобига кундан-кунга ошиб бормоқда. Шундан келиб чиқиб, ёшларни интернет орқали кириб келаётган таҳдидлардан ҳимоя қилиш тобора долзарб аҳамият касб этмоқда²⁴.

Ҳар қандай нарсанинг ижобий ва салбий томони бор. Шу жумладан, интернетнинг ҳам ўзига яраша ижобий ва салбий жиҳатлари мавжуд. Фуқаролик жамияти шаклланишини мониторинг қилиш мустақил институти ёшлар ўртасида ушбу масалаларга оид

²³ <http://fkr.uz>. Қанча ўзбекистонлик “фэйсбукмания”га чалинган?

²⁴ <http://www.adolat.uz/yosh-adolatchilar/1330>.

махсус социологик тадқиқот ўтказган. Унда йигирмага яқин олий ўқув юрти талабалари иштирок этган. Ушбу тадқиқотга кўра, ҳозирги ёшлар глобал ахборот тармоғидан асосан маълумот олиш мақсадида фойдаланишлари аниқланган. Экспертлар фикрича, кўп ахборотга эга бўлиш ёшларнинг билим ва дунёқарашилини юксалтиради. Бироқ айрим ёшлар мақсадли-мақсадсиз хорижий сайтларга мурожаат қилаётгани маълум бўлди. Бундай ҳолатнинг натижасини эса юқорида биз “араб баҳори” мисолида кўриб чиқдик.

Хулоса

Кеча ғарбда ёққан ёмғир бугун ёки эртага шарққа келмайди, деб ҳеч ким кафолат бера олмайди. Бугун қўшинининг уйида чиққан ёнғиннинг ўзи бизгача етиб келмаса-да, аммо ҳеч бўлмаганда тутуни ёки бошқа бир салбий таъсири, албатта, етиб келади.

“Шунинг учун дунёда бўлаётган воқеа ва ҳодисалардан ҳамиша огоҳ бўлиш, она-Ватанимиздаги тинч, осойишта ва фаровон ҳаётнинг қадрига етиш, шу фаровон, осуда ҳаётни янада мустаҳкамлаш учун ҳар бир инсон ўз ҳиссасини қўшмоғи, эл-юрт тақдири, келажаги учун дахлдорлик туйғусини дилига жо қилмоғи даркор”²⁵, – дейди Юртбошимиз. Шу жиҳатдан Ўзбекистон Республикаси ташқи сиёсатининг энг устувор йўналиши – қўшни давлатлар, аввало, минтақадаги давлатлар билан алоқаларни ривожлантириш ва мустаҳкамлаш ҳамда ҳар томонлама ҳамкорлик қилишдир. Минтақавий ҳамкорликни янада чуқурлаштириш – Марказий Осиёда тинчлик, барқарорлик ва тараққиётнинг гаровидир.

²⁵ <http://news.olan.uz>. 1 сентябрь, 2012 йил 31 августда “Шахидлар хотираси” ёдгорлик мажмуасида бўлиб ўтган суҳбатдан.

Бу хусусда гапирар экан, Президентимиз қўшни Афғонистондаги мураккаб вазиятга яна бир бор эътиборни қаратди: **“Ўзбекистон бу давлатда ўттиз йилдан ортиқ вақтдан буён давом этаётган можаролар тезроқ барҳам топиб, мамлакат тикланиш ва тараққиёт йўлига тушиб олишини истайди. Зеро, халқимизда “қўшнинг тинч – сен тинч” деган мақол бор. Умуман, ҳамиша эзгу ва хайрли ниятлар билан яшайдиган халқимизнинг орзуси, мақсади битта – жаҳондаги барча мамлакатларда, элларда тинчлик ва барқарорлик ҳукм сурсин, одамлар бахтли ва фаровон ҳаёт кечирсин”.**

Демак, Президентимиз томонидан жаҳон мамлакатларида кечаётган воқеаларга бефарқ бўлмаслигимиз кераклиги, улардан сабоқ олган ҳолда Ватанимиз мустақиллиги ва тинчлигини асрашимиз лозимлиги уқтирилмоқда. Халқ орасида, хусусан, ёшлар билан ўтказилган суҳбатлар, сўровномалар шуни кўрсатмоқдаки, улар “демократия” деганда фақат эркинликни, баъзилари эса тенгликни тушунадилар. Бинобарин, ёшларга мамлакатимизда демократик жамият яратиш борасида олиб борилаётган ислохотларнинг туб мазмун-моҳиятини чуқур сингдиришимиз муаммони ҳал қилишда муҳим рол ўйнайди. Бу эса уларда “демократия экспорти”га қарши иммунитетни шакллантиришдан аввал асл демократия қандай бўлиши кераклигини теран англашга ёрдам беради. “Демократия экспорти”дан қандай мақсад кўзлангани, унинг оқибати нималарга олиб келишини кенг омма, хусусан, ёшлар онгига етказишда нафақат зиёлилар ва педагоглар қатламига, балки бутун жамоатчиликка жуда катта масъулият юкланади.

Дунё миқёсида кузатилаётган глобаллашув даврида ижтимоий-сиёсий аҳамиятга молик бу мавзу-

ни ўрганиш ва тадқиқ этиш, илмий-назарий характердаги тавсияларни амалиётга татбиқ қилишдек долзарб масала ўз ечимини кутмоқда.

Хўш, мустақиллигимизни мустаҳкамлаш, тинчлик ва осойишталикни сақлаб қолиш, униб-ўсиб келаётган ёш авлодни юксак маънавиятли этиб тарбиялаш учун нималар қилиш лозим?

Бунинг учун:

– аввало, ёшларда ҳақиқий демократия ва миллий қадриятларимизга оид тушунча ва кўникмаларни ривожлантириш;

– бошқа давлатларнинг демократия тўғрисидаги қараш ва ғояларини Ўзбекистонга тўлиқ кўчириб келтириш нотўғри эканлигини амалий жиҳатдан иботлаб бериш;

– Шарқ ва Ғарб демократиясининг ўхшаш ва фарқли, ижобий ва салбий томонларини илмий-назарий томондан талқин қилиб кўрсатиш;

– “демократия экспорти”нинг салбий оқибатлари ва ундан кўзланган мақсадни аниқ мисоллар ёрдамида очиб бериш;

– мамлакатимизда барпо қилинаётган ҳуқуқий демократик давлат ва эркин фуқаролик жамиятининг ўзига хос жиҳатларини ёритиб беришга оид турли тадбирларда ёшлар иштирокини ташкил этиш;

– Президент Ислом Каримов асарлари тўпламларида келтирилган демократияга оид маъруза ва нутқларнинг мазмунини таҳлил қилишга қаратилган семинар, давра суҳбати, конференция ва тренинглар ўтказиш;

– ҳаётий воқеалар акс этган, образли (“демократия экспорти” таҳдидининг оқибатлари акс эттирилган, миллий руҳда суғорилган) ҳужжатли фильмлар тайёрлаб, кенг ёшлар жамоаси эътиборига ҳавола қилиш;

– дарслик ва маъруза матнларига “демократия экспорти”нинг мазмун-моҳияти, мақсади, оқибати ва кўринишлари ҳақида мавзулар киритиш;

– таълим муассасаларида ўтказиладиган маънавият ва ахборот соатларида мазкур мавзуга оид янгиликлар ва тушунчаларни етказишда турли кўргазмали воситалардан фойдаланиш;

– радио ва телевидение каналлари орқали мазкур мавзуга оид эшиттириш ва кўрсатувлар тайёрлаш, босма оммавий нашрлар ҳамда интернет тармоғининг *уз.* доменида қизиқарли, ёшлар эътиборини тортадиган мақолалар эълон қилиб бориш;

– ёшлар ўртасида маънавий, ғоявий-сиёсий қарашларга оид социологик сўровлар ўтказиб туриш;

– “оммавий маданият” кириб келиши ва кенг кўламда ёйилишининг олдини олишга қаратилган турли тадбирлар уюштириш ва ёшларнинг бўш вақтини самарали ўтказишга қаратилган қизиқарли викториналар тайёрлаб ҳаётга жорий этиш;

– интернетдаги ижтимоий тармоқларнинг ижобий ва салбий жиҳатларини ёшларга тушунтириш ва ундаги алдовларга ишонмасликка даъват қилиш;

– “Маҳалла посбонлари” ва бошқа маҳалла фаоллари томонидан интернет клубларини назорат қилиб бориш;

– ёшлар билан бевосита иш олиб борувчи ҳамда бошқа жамоат ташкилотлари тинчлик ва осойишталикни сақлаш, ватанпарварлик, дахлдорлик ва шу каби фазилатларни шакллантиришга қаратилган янги ижтимоий-педагогик технологияларни ишлаб чиқишлари ва амалиётга жорий қилишлари;

– ёшларда ахлоқий бузуқлик, зўравонлик, индивидуализм, эгоцентризм каби иллатлар шакллани-

шига қарши тарғибот-ташвиқот ва маърифий ишлар олиб бориш зарур.

Умуман, бу борада расмийликдан бир оз йироқлашган ҳолда, ёшларга ҳар бир нарсанинг мазмунини оддий, халқона тилда тушунтиришимиз ижобий натижага тезроқ эришишимизни таъминлайди. Ёшларни “демократия экспорти” таҳдидига қарши руҳда тарбиялаш учун янги ижтимоий-педагогик усуллардан фойдаланиш кун тартибидан мустаҳкам ўрин эгаллаши даркор. Зеро, Юртбошимиз таъбири билан айтганда, **“яна ва яна бир бор халқимизнинг маънавий оламини бундай таҳдидлардан асраш, ҳозирги ўта мураккаб бир замонда халқаро майдонда содир бўлаётган жараёнларнинг туб моҳиятига етиб бориш, улар ҳақида холис ва мустақил фикрга эга бўлиш бугунги куннинг энг долзарб вазифаси”**дир²⁶.

²⁶ И. Каримов. “Юксак маънавият – енгилмас куч”. Т., “Маънавият”, 2009, 116-бет.

Ойбек МУСУРМОНҚУЛОВ,
*Миллий ғоя ва мафкура илмий-амалий
маркази етакчи мутахассиси*

АХБОРОТ УРУШИ ВА “FLESHMOV” ВОСИТАСИДА МАФКУРАВІЙ ТАҲДИД

**Ҳушёрлик, огоҳ бўлиб яшаш – бу
бир кунлик ёки бир ойлик мавсумий
масала эмас, балки, кундалик иш, кун-
далик амалий ҳаракат бўлиши лозим²⁷.**

И.Каримов

Дунё ахборот уруши

Маълумки, бугун ахборотга эғалик қиладиган, ахборотни излаб, топиб, яратиб, таҳлил этиб, тарқата биладиган одам дунёга ҳам эғалик қилади, деган қараш ҳақиқат даражасига кўтарилган. Аммо бу ахборотдан аксарият ҳолатларда ижобий эмас, аксинча, салбий мақсадларда фойдаланиб келинмоқда. Ахборот излаб топувчилар, яратиб, тарқатувчилар ўз манфаатлари учун қабих мақсадларини амалга ошириб келишяпти. Бу – дунёда “ахборот уруши” демакдир. “Ахборот уруши” – у нима ўзи, бу сўз нима ни англатади? Қачон ва қандай шароитда пайдо бўлган?

Бунга жавоб қидириш мақсадида иш столимга ўтириб, ўша ахборот излагувчи ва тарқатувчи интернет деганларига юзландим. Унда бир маълумот-

²⁷ И.Каримов. “Ватан ва халқ мангу қолади”. Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти, Тошкент, 2010, 25-бет.

га кўзим тушди. Россиялик етакчи мутахассислар ёзишича, ахборот уруши (**information war**) – стратегик мақсадларни амалга ошириш учун рақибнинг ахборот майдонига информацион таъсир кўрсатиш ҳаракатидир. Қизиқиб мақолага чуқурроқ ёндашишга ҳаракат қилдим ва унда кўрсатилишича, «ахборот уруши» атамаси илк бор 1967 йили тилга олинган бўлиб, бу ибора муаллифи собиқ Совет Иттифоқига қарши бошланган ахборот уруши асосчиларидан бири Аллен Даллесдир. 1985 йили ахборот уруши атамаси Хитойда ҳам қўлланган.

1992 йили АҚШ ҳарбий қўмондонлиги Форс кўрфазида амалга оширилган «Сахродаги бўрон» амалиёти учун «Ахборот уруши» деб номланган алоҳида ҳужжат ҳам ишлаб чиққан.

Бу атама 1995 йили Россияда ҳам пайдо бўлди.

Ахборот уруши – рақиб саналган мамлакат раҳбарияти, жамоатчилиги ёки диний ташкилотларига ва улар қабул қиладиган қарорларга таъсир кўрсатиш, ижтимоий фикр ва жамоатчилик онгини ўзига керакли йўналишда шакллантиришга уринишдир. Таъсир қилишнинг асосий дастаклари: китоблар, кинофильмлар, телевидение, интернет, ОАВ нашрлари.²⁸

Юқорида келтирилган маълумотларга қўшимча қилиб айтиш мумкинки, ахборот таъсири кутилган натижани бериши учун зарур пайтда ёлғон хабар тарқатиш (*дезинформация*) босимини кучайтириб, ахборот жанг майдонини (*полигонини*) ёлғон маълумотларга тўлдириб юбориш, зарур пайтларда эса, ахборот бўшлиғини (*вакуум*), яъни ахборот олиш жуда муҳим бўлган вақтда ахборот бермай, «ахборот очлигини» ташкил қилиш каби усуллардан фойдаланилади.

²⁸ Қаранг: Abu Muslim – 22 декабря 2011г.

Хатто ахборот урушлари турли хил алоқа (коммуникация) воситалари ёрдамида амалга оширилиб, воситалар нави (*ассортименти*) жуда бой, унга машхур ОАВлардан бошлаб миш-мишлар, ғийбатлар ва хатто латифаларгача (*анекдот*) киритиб қўйилади.

Дарҳақиқат, кечаги ахборот урушлари бугунгисидан батамом фарқ қилади. Янги замонавий ахборот технологияларининг ривожланиб кетиши, сунъий йўлдош, телевидениелар, интернет тармоқлар бошқалар учун ёпиқ бўлган маълум ҳудуд, яъни локал конфликтларнинг зудлик билан тарқалиши уларга оламшумул аҳамият берилишига сабаб бўлди.

Бугунги кунда Хитойда 500 миллион, Россияда эса 50 миллион, Ўзбекистонда 11 миллионга яқин интернетдан фойдаланувчи рўйхатдан ўтган. Эндиликда ижобий ёки салбий мазмундаги ахборотларнинг глобал тармоққа чиқиши учун бир сония кифоя. Бу ахборотларнинг нафақат миллий манфаатлар, хавфсизлик ва мамлакат суверенитетига, балки шу мамлакатда яшаётган фуқароларга ҳам алоқаси бор.

“Ахборот уруши”ни оддий рекламадан фарқлайдиган жиддий белги шуки, бунда қарши тарафнинг мақсадига етишиш воситаларидан тўлиқ фойдаланишга тўсқинлик қилиш, чалғитиш асосий ўринда туради. Хаттоки тинч-осуда мамлакатларни ва халқларни кулгига қолдириб, уларга нисбатан ёлғон ишлатиб, дунёда улар юзини қора қилиш, обрўсизлантириш йўллари топиб, амалга ошириш мақсади кўзланади.

Бундан ташқари, «соф Ислом» тарафдорларининг кўпчилиги ўзлари билиб-билмай, мусулмон давлатлари ва Яқин Шарқ давлатларида Исломга қарши бошланган ахборот уруши қурбонига, бегона мамлакат махсус хизматларининг «бешинчи колонна»сига

айланиб, «бошқариладиган конфликт»га амалий ҳиссаларини қўшмоқда.

Афсуски, кўпчилик ёшлар нозик чегара чизиғини англамай, шундай тарғиботларга учиб, динига, диндошларига, ўз халқи ва мамлакатига қарши исён қилишгача бордилар. Бунинг натижасида “араб баҳори” деб ном олган инқилобий намоёишлар ва халқ ҳаракатлари келтириб чиқарилди. Ахборот урушида катта вазифани бажарадиган интернетнинг ижтимоий сайтларига қараб хулоса қилиш мумкин-ки, араб мамлакатларида бўлаётган воқеаларга бево-сита сиртдан таъсир кўрсатиш йўли билан маънавий таҳдидлар ва бузғунчи ғоялар остида улардан катта куч сифатида фойдаланиб, Яқин Шарқдаги араб дав-латларида бир қанча инқилобий ҳаракатлар амалга оширилди.

Биз ҳам “араб баҳори” воқеаларини ўрганиб чиқишга ва ушбу ҳолатни ўзимизча изоҳлашга ҳаракат қилдик.

Аввало, бу тўғрида Президент Ислам Каримов 2012 йил 31 августда Қатағон қурбонларини ёд этиш куни муносабати билан Тошкентдаги “Шаҳидлар хотираси” ёдгорлик мажмуида сўзлаган нутқида дунёнинг узоқ ва яқин минтақаларида рўй бераётган қарама-қаршилиқлар, турли низо ва зиддиятлар, жумладан, Яқин Шарқ – айрим араб мамлакатларидаги нотинч вазият, хавфсизлик ва барқарорликка салбий таъсир кўрсатиши мумкинлигига эътибор қаратган ҳолда, барчани мамлакатимизда ана шундай нотинчлик олдини олишга чақирди”²⁹.

Шу ўринда ўша араб мамлакатларида юз берган нотинчлик ва турли нохуш воқеалар хусусида тўхталиб ўтсак.

²⁹ “Таҳлилнома” кўрсатуви. 2012 йил 3 сентябр, душанба. Соат 8.00–8.40

Энг аввало, “араб баҳори” нима? У қачон ва қачонда бошланган? У ўзини қандай намоён қилди ва қилмоқда, каби саволларга жавоб бериб ўтсак.

Араб баҳори – 2010 йил 18 декабрда араб юртлирида бошланган инқилобий намоиш ва норозиликлар тўлқинининг мажозий номланишидир. Бу инқилоблар Тунис, Ливия, Миср, Яман, Бахрайн, Сурия ва бошқа мамлакатларда бўлиб ўтди ва баъзиларида ҳозир ҳам давом этмоқда. Ушбу воқеаларнинг сабаблари ҳақида кўплаб фикрлар, қарашлар мавжуд, аммо бу тўғрида ҳар кимнинг ўзи фикрлаб кўриши жуда муҳимдир.

“Араб баҳори” шунчаки учинчи куч (шахс ёки давлатлар) томонидан ташкил этилиб, четдан кузатиб турилганлиги аниқ. Бу уларга нима учун керак, деган савол туғилади. Шубҳасиз, ўз манфаатлари, бойлик орттириш йўлида мусулмон давлатларининг нозик жойларини ва бундай ҳаракатлар қандай кутиб олинишини ўрганиш учун керак. Биз, албатта, бундай маънавий таҳдидлардан огоҳ бўлишимиз билан бирга, огоҳликка чақиришимиз зарур.

“Араб баҳори” деб ном олган инқилобчилар ҳаракати ўз мақсадларига етишиш йўлида энг аввало ахборот тарқатувчи тизимлардан кенг миқёсда фойдаланиб келмоқда. Бунда уларга асосан ОАВ телекоммуникацияси, яширин рекламалар, имкониётлари кенг телефонлар ҳамда интернетнинг барча ижтимоий сайтлари, бундан ташқари **“FLESHMOB”** усули жуда қўл келмоқда. Шарқ мамлакатларига қарши ахборот урушининг асосий мақсади ўз динларидан узоқлаштирилган, халқларни миллий маданият ва турмушларида этно-экзотик хусусиятларнигина сақлаб қолиб, бойваччалар хизматларини қилиб юрадиган, алданиб, аҳмоқ

бўлиб қолган истеъмолчи қулларга айлантиришдир.

Ушбу тактикани амалга ошириш стратегияси **“рангли инқилоб”**лар тактикасидан фарқ қилмайди, шаклан (схемаси) мутлақо бир хил.

Дезинформация, ёлғон хабарларни ўртага ташлаш, айна пайтда ҳаёт ва мансабда бирон нарсага эриша олмаган фаол, ёш йигит-қизларни мақсадлари йўлида ўзларига оғдирган ҳолда, улар онгига ўз ёлғон мафкураси ҳамда вайронкор ғояларини сингдириб, дунё ва охиратда бахт-саодат топишнинг ягона ва мақбул йўли шу эканига ишонтиришдан иборат.

Бундан ташқари, “араб баҳори” ахборот уруши ва хуружларидан қандай йўллар билан халқ ҳаракатларини келтириб чиқараётганини аниқлаш учун интернет ва бошқа телекоммуникация воситаларига алоҳида эътибор бериш керак. Чунки маънавий-маърифий сайтларга зарурият катта эканидан фойдаланиб, ташқаридан кириб келаётган хуружлар ва вайронкор ғоялар билан тўлдирилган сайтлар саноғи кўп. Шундайлардан бири янги ном билан қуюндай бостириб келаётган **“FLESHMOB”** атамасини олган усулдир.

“Флешмоб” нима?

Бугун биз интернетга оид сўзлар ичида “Флешмоб” деган атамага кўп дуч келмоқдамиз. Бу сўз нима ҳақида эканини аниқлашдан аввал унинг луғавий маъноси ва келиб чиқиш тарихига эътибор қаратсак!

“Флэшмоб” сўзини таржима қилганда, инглиз тилидан **“flashmob”** **“лаҳза – оломон”** деган маънони англатади. Яъни, **flash** – учқун, чақмоқ ва **mob** – оломон, одам тўпи, тўдаси сўzlари бирикмасидан иборат атамадир. Яна бир қизиқарли факт шунда-

ки, **“mob”** сўзи немис тилида **“ифлослар, маразлар, ярамаслар”** деган маънода ҳам келтирилган. Шундан келиб чиқадики, ушбу сўз **“ярамаслар тўдаси”** деган маънони ҳам бериши мумкин, мисол сифатида таниқли **“Превед!”** коллажини келтирса бўлади. (Ушбу “маразгўйлик” лексикаси нафақат ўз ичида, балки интернет бўйлаб ҳам тарқалиб кетган.)

Бундан ташқари **“флэшмоб”** деганда, бир тўп одамларнинг олдиндан ўзаро келишган ҳолда (*асосан интернет орқали*) бир дақиқада, тўсатдан бир ерда пайдо бўлиши ва олдиндан келишиб қўйилган тадбирни амалга ошириши биланок тезда ғойиб бўлиши тушунилади. Шу жиҳатдан кўп ҳолларда тўсатдан уюштирилган **“флэшмоб”** тадбиридан ҳукумат ҳам, оммавий ахборот воситалари ҳам хабарсиз қолади. Полиция учун кутилмаган **“флэшмоб”**дан хавфлироқ нарсанинг ўзи йўқ.

Ушбу сўз **“оммабоп ҳаракат”** деган маънони ҳам англатади. Бу сўзни янада батафсилроқ ўрганиш мақсадида қилган ҳаракатларимиздан ҳозирги кунда у ҳақда маълумотлар етарли эмаслиги маълум бўлди. Шундай бўлса-да **“флешмоб”** орқали АҚШ, Европа ҳамда Яқин Шарқдаги Тунис, Ливия, Миср, Яман, Бахрайн, Сурия ва яна бир қанча давлатлардаги ҳаракатлар кузатилмоқда. Флешмобчилар сайтидаги бир воқеа эътиборни тортади: нью-йорклик Билл SMS ҳамда e-mail орқали 150 га яқин нотаниш одамни жамлаган. Улар 2003 йилнинг 17 июнида ‘Macy’s’ дўконида йиғилишиб, шаҳар чеккасидаги коммуна учун 10.000 \$ лик “севги гиламини” сўрашган. Бу ҳодиса телевидениенинг ахборот дастурларида кенг ёритилган.

Биз буни илк **“флешмоб”** десак, адашмаган бўламиз.

“Флешмоб”ни кўпчилик инсонлар янги ҳодиса сифатида тан олмайдилар. Маълумки, флешмоб атамаси маъно жиҳатдан илгари мавжуд бўлган экзотик оҳангга эга **“хэппенинг”** ва **“перформанс”** атамаларига яқин келади. Аммо бундай сўзларнинг моҳияти нималарга қаратилган?

Хэппенинг – акционизм турларидан ҳисобланиб, 1960–1970 йилларда пайдо бўлган. Хэппенинг акцияси (бес) фабуласиз театр элементларига эга намоёиш сифатида қаралиши мумкин; яъни, олдиндан дастурга, сценарийга эга бўлмаган воқеа-ҳодисанинг авж олиши ёки томошабинлар ҳамкорлигида спонтан кўринишдаги ривож тушунилади. Ушбу сўз инглиз тилида **happening** – **“содир бўлмоқ”** маъносини билдиради.

1. **Перформанс** (инглиз тилида performance – намоёиш этиш) тасвирий санъат тури. Рассомчилик ва театр элементларини бирлаштирувчи бу санъатдан бир оз олдин **“тирик расмлар”** мавжуд бўлган. Бироқ ушбу санъат тури **дадаизм**³⁰ намоёишларида ва концептуал санъатда вужудга келган. Бироқ хэппенингдан фарқли равишда перформанс рассом-томошабинларни ҳодисага жалб этмайди, балки у ҳодисада доминант (етакчилик, устунлик) ролига эга бўлади ёки махсус статистлар рассом вазифаси-

³⁰ ДАДАИЗМ модернизм йўналишларидан бири. Унга 1916–1921 йиллари Т.Тцар асос солган. Бу оқимда “дада” атамаси муҳим ўрин тутди. “Дада” ҳаддан ташқари плюралистик характерга эга бўлгани сабабли аниқ маъно ташимайди. Тцарнинг фикрича, “дада” ҳеч нарсани аңлатмайди. Дадаизмнинг йирик вакилларида бири бўлган Г.Гросснинг таъкидлашича, дадаистлар соф нигилистлар бўлиб, ҳамма нарсани инкор қилади, улар учун ҳеч нарсa муқаддас эмас. Уларнинг тимсоли Йўқлик, Бўшлик, Туйнук ва ҳоказолар. Дадаизм ғоялари негизда онгнинг эркинликка интилиши билан унинг эрксизлиги ўртасидаги зиддият яққол намоён бўлади. Дадаизм вакиллари-нинг фикрича, онгнинг эрксизлиги рационал мантиқ ва тилнинг тафаккур устидан ҳукмронлиги оқибатида рўй беради. Шу туфайли дадаизм ақлсиз, мантиқсиз, тилсиз, эркин фикрлаш ғоясини илгари сурди. Тцарнинг фикрича, “индивидуалнинг асл моҳияти ақлсиз ҳолатдан кейин қарор топади”. Дадаизм тарафдорлари ҳар қандай позитив сиёсий дастурни инкор этади. Улар назарида, бадиий ижоддагина тил ва мантиқнинг танҳо ҳукмронлигини бартараф этиш, индивидуал онгсизликдан озод бўлиш мумкин. (“Маънавият: асосий тушунчалар изоҳли луғати”, Тошкент, 2009 129–130-бетлар.)

ни бажаради. Ушбу санъатда тирик композициялар томошабинларга имо-ишоралар ва позалар орқали намойиш этилади.

Бугунги кунда флэшмоб атамасини турли соҳа мутахассислари ишлатмоқчи, яъни уни маркетинг, реклама, пиар компаниялар, сиёсий дастурлар ва ҳаттоки махсус хизматларда ҳам қўлламоқчи бўладилар. Шу сабабли мутахассислар маълум бир сабабларга кўра ушбу атамани ёритишга шошилаётганлари йўқ. Чунки бу сўз ортида учинчи шахснинг бир қанча ғаразли, бузғунчи ва ярамас ғоялар остида фаолият олиб бориши кўзда тутилган, десак, адашмаймиз. Маълумки, ҳозирги кунда дунё бўйлаб ахборот уруши ва таҳдидлар амалга оширилмоқда. Булардан бир қанчасини интернет ва ОАВлари орқали олинган маълумотларга таяниб факт сифатида кўрсата оламиз.

Аввало, шуни таъкидлашимиз керакки, ҳозирги вақтда реклама акцияларида флэшмоб элементларини ишлатиш одатий ҳол бўлиб қолган. Бироқ ушбу акцияларда хоҳиш-истак билан қатнашувчиларни камдан-кам кўришимиз мумкин, улар ўрнига **промо-персонал** ташкил этилади, бу ҳодиса эса ҳар доим оммабоп ҳаракат тусига киравермайди. Бунинг сабаби эса ушбу ҳодисанинг охиригача ўрганилмаганидандир.

Албатта, уюштирилган акциялар флэшмоб сифатида қаралиши нотўғри, сабаби улар флэшмобнинг асосий принциплари бузилишига олиб келади. Улар қуйидагилар:

1. Спонтанлик.
2. Марказлашган бошқарувнинг йўқлиги.
3. Сиёсий, молиявий ва реклама мақсадларидан холилиги.

4. Деперсонафикация; яъни флэшмоб қатнашувчилари акция жараёнида бир-бирини бирон нарса боғлаб турганлигини ҳеч қандай ҳолатда (умуман) кўрсатмаслиги зарур (аслида ҳам бир-бирини умуман танимайдилар).

5. ОАВда флэшмобнинг ёритилишини рад этиш.

Бироқ баъзи мутахассислар уюштирган флэшмоб акцияларига бир вақтлар ўтказиб турилган совет шанбаликлари намуна бўла олади. Шунини айтиш жоизки, охир-оқибатда кўчада ўтган ҳар бир акция кейинчалик флэшмоб сифатида қаралиши мумкин.

Албатта, юқорида айтиб ўтилганлар флэшмоб ҳақида батафсил маълумот эмас.

Флэшмоб айрим ғаразли ва бузғунчи кучлар қўлида кучли қурол вазифасини бажариб келмоқда. Улар шу йўл билан давлатлар ўртасида низолар пайдо қилиш, қолаверса, мамлакатларда ички тартибсизликларни келтириб чиқариб, миллатлар ўртасига совуқчилик тушириш ниятидалар. Бу билан бутун дунёда халқ ҳаракатлари, оломон тўдасини ва **“яра-маслар тўдаси”**ни ташкил қилиб, четдан кузатиб турган ҳолда, мақсадларига етишни кўзлайдилар. Яъни, халқлар маънавияти–ўзлигини йўққа чиқариб, моддий бойликларига эга бўлишмоқчи.

Флэшмобчилар бутун дунё бўйлаб олиб бораётган ҳаракатларининг бир қанча турлари мавжуд бўлиб, улар орқали ҳеч кимга сездирмасдан оломон ичига йўл топмоқдалар.

Шундай савол туғилиши мумкин: Ўзбекистонда «флэшмоб»га рухсат борми? Албатта, йўқ. Аммо кейинги пайтларда бу ерда ҳам айрим оз сонли гуруҳлар ҳар хил «флэшмоб»-тадбирлар ўтказишга уринаётганини кузатиш мумкин. Хўш, «флэшмоб» ўзи нима – қонуний ҳаракатми, тадбир ёки

ўйинми? Уни сиёсий норозилик тадбирларида қўл-ласа бўладими?

Ёшларни қизиқтирадиган жуда кўп «қилиқлар» дунёга асосан Ғарбдан тарқалиши сир эмас. Шу нуқтаи назардан «флэшмоб» ҳам АҚШдан тарқалгани рост.

“Флэшмоб” тадбирининг энг асосий шарти унинг кутилмаганда, қўққисдан ўтказилишидир. Шунингдек “флэшмоб”да ташкилий раҳбар ёки қўмита ҳам, бошлиқ ҳам бўлмайди. Уни ўйлаб топган америкалик қувноқ ёшлар аслида сиёсий ва реклама тадбирларидан холи бўлишини истаганлар. Шунинг учун ҳам бирор нарсага муккасидан кетиб, жуда қизиқадиған ёшлар худди ўйин сингари “флэшмоб” йиғинини ўйлаб топганлар, деса бўлади. Аксар ҳолларда “флэшмоб” тадбирига тўпланадиганлар бир-бирларини фақат ғойибона танишлари ҳам кузатилган.

Ўзбекистонда “флэшмоб”га ўхшаш тадбирларни асосан муҳолифатчилар фаолиятида кузатиш мумкин. Бир пайтлар ўзбек муҳолифатчиларининг айрим гуруҳлари кутилмаганда бир чойхонада тўпланишарди-да, қисқа муддатда ўзаро фикр алмашишиб, тезда тарқалишарди. Лекин шунга қарамай, бугунги ёшлар орасида “флэшмоб” барибир тарқалмоқда. У асосан сиёсий тадбирлардан узоқ ва ёшларни қизиқтирадиган ҳар хил ижтимоий соҳаларни қамраб олган.

Ҳозирги вақтда “Флешмоб” Ўзбекистон ёшлари орасига сезилмаган ҳолда маънавий-мафкуравий таҳдидларни сингдирмоқда. Унинг ёш авлод тарбиясига кўрсатаётган салбий таъсири қуйидагилар орқали намоён бўлади:

1. ОАВ орқали ҳар хил Ғарб филмлари, мулт-филмлар, муסיқалар ва клиплар.

2. Интернетдаги ижтимоий сайтлар.
3. Телефонлар.
4. Китоб ва журналлар.
5. Ҳар хил турдаги Ғарб ўйинлари.

Яқин Шарқ ва Ғарб мамлакатлари маданияти, у ерлардаги ҳаракатлар юзасидан ОАВ ва интернет орқали кириб келаётган маълумотлар базаси ёшларни босқичма-босқич миллий ўзлигидан айириш, миллий анъаналари ва урф-одатларига зарба бериб, тарихий хотирасини қирқиш, шу орқали миллатлар устидан ҳукмронликка эришиш тамо-йили кучаймоқда. Бу ҳақда Президентимиз Ислом Каримов «Юксак маънавият — енгилмас куч» асарида шундай ёзади: **«Ҳозирги вақтда кўз ўнгимизда дунёнинг геополитик, иқтисодий ва ижтимоий, ахборот-коммуникация манзарасида чуқур ўзгаришлар рўй бераётган, турли мафкуралар тортишуви кескин тус олаётган бир вазиятда, барчамизга аёнки, фикрга қарши фикр, ғояга қарши ғоя, жаҳолатга қарши маърифат билан курашиш ҳар қачонгидан кўра муҳим аҳамият касб этмоқда³¹».**

Хўш, бундай мураккаб ва шиддатли кечаётган шароитларда флешмобнинг ёшлар тарбиясига ўтказаетган салбий таъсиридан қандай ҳимояланиш мумкин?

Фикримизча, бунинг учун қуйидаги йўналишларга асосий эътибор қаратиш лозим:

– газета, журнал, радио, телевидение ва интернет хизматидан фойдаланишни кенг йўлга қўйиш, миллий қадриятларимизни ўзида акс эттирадиган интернет сайтлари, мултимедия ва роликларни кўпайтириш. Ёшлар онгига ижобий таъсир этувчи

³¹ И. Каримов. “Юксак маънавият – енгилмас куч”. Т., “Маънавият”, 2009, 119- бет.

мусиқа ва кино санъатининг тарбиявий имкониятларидан фойдаланиш;

– ёшлар онгини шакллантиришга оид умумбашарий тажрибаларнинг ютуқ ва камчиликларини ўрганиш ҳамда улардан самарали фойдаланиш, бошқа миллатларни ҳурмат қилиш, уларнинг маданияти ва миллий қадриятларига онгли ёндашиш, ижтимоий муносабатларда инсонпарварлик, бағрикенглик ғояларини акс эттириш;

– тарбиявий ва маънавий-маърифий ишларни ташкил этишда ёшларнинг истак ва хоҳишларини инобатга олиш, бунда ҳар қандай зўрлик ва мажбурловлардан воз кечиш, тарбия жараёнида ёшларнинг асосий қизиқиш ва фаолият доирасини ташкил этаётган турли хил соҳаларни тўлиқ қамраб олиш. Бунга, ахборотли технологиялар (оммавий ахборот воситалари) орқали эришиш.

– миллий ва умуминсоний қадриятлар уйғунлигига эришиш. Бунда ота-онани улуғлаш, оилани муқаддас сақлаш, фарзанднинг бурчи, ўзаро меҳроқибат, иффат, ор-номус, ҳаё каби асрлар оша қонқонимизга сингиб кетган фазилатлар, устоз ва шоғирдлар одоби каби эзгу қадриятларга содиқ қолиш;

– миллий интеллектуал салоҳиятни ривожлантириш. Бунинг учун таълим ва миллий тарбияни юксалтириш, урф-одат, анъана ва қадриятларни умумбашарий қадриятларга уйғун ҳолда ёшлар дунёқарашининг ажралмас қисмига айлантириш. Ёшларнинг маънавий, сиёсий онгини, ҳуқуқий, ахлоқий, эстетик маданиятини юксалтириш;

– ёшларнинг умуммиллий ва жамият манфаатларини шахсий манфаатлардан юқори қўя олишлари, жамият ва миллат олдидаги инсоний бурчларини тўлақонли англашлари, халқ бахт-саодати ҳамда юрт

фаровонлиги йўлида меҳнат қилишлари учун ижтимоий ва психологик шароит яратиш;

– ёшларда мафкуравий иммунитетни шакллантириш, миллий ғоя тарғиботини изчил давом эттириш.

Юқорида кўрсатиб ўтилган ҳолатларнинг қарор топиши, шунингдек, таълим-тарбия жараёнида ёшларда миллий ғурур туйғусини шакллантириш масаласига алоҳида эътибор қаратилиши глобаллашув шароитида тарбия жараёнининг муваффақиятини таъминлайди. Шунингдек Юртбошимиз маънавият қудратли қурол эканини, жамиятимизга таҳдид солувчи иллатларга қарши курашда бой маънавиятимиз биз учун нажоткор ва халоскор куч вазифасини бажаришини алоҳида эътироф этади. Халқимизда асрлар давомида сайқалланиб, янада ёрқинлашиб ва бойиб келаётган маънавий-ахлоқий қадриятларимиз биз учун қалқон бўлиши, мамлакатимиз юксалишига хизмат қилиши шубҳасиздир.

Шаҳноза АКРАМОВА,
*Миллий ғоя ва мафкура илмий-
амалий маркази тадқиқотчиси*

XXI АСРДАГИ ЗАМОНАВИЙ ИНҚИЛОБЛАР: МАЗМУНИ, САБАБИ, ОҚИБАТЛАРИ

Бугунги кунда дунёнинг турли минтақаларида, хусусан, араб мамлакатларида содир бўлаётган нохуш воқеалар ҳар қандай соғлом фикрли инсонларни чуқур ташвишга солади. Турли можаролар, ўзаро қарама-қаршиликлар, қон тўкилишлар жаҳоннинг қайси мамлакатада рўй бермасин, бундан кўнглимиз ғаш тортади.

И.Каримов

XXI асрда содир бўлган инқилобларнинг мазмун-моҳияти, шакли шамоилига назар ташлайдиган бўлсак, ушбу курашларда ҳарбий, ядро қуроллари ишлатилса ҳам, уларнинг келиб чиқиши замирида кучли мафкура яшириниб туради. Мафкуравий курашларнинг сабаблари, шакллари бир-бирига ўхшаш “лойиҳалар” асосида келиб чиққани тобора аён бўлмоқда.

Ташқи кучларнинг фуқароларни демократия ниқоби остида гижгижлаши, курашларни аланга олдириши ва бу “тадбир”ларга асосан ёшларнинг жалб этилиши аянчли ҳолдир.

Оммавий ахборот воситаларида дунёда содир бўлаётган бу каби урушлар ҳақида хабарлар бериб

борилади, аммо мазкур мафкуравий курашларнинг келиб чиқиши, оқибатлари аниқ тушунтирилавермайди. Шу боис қуйида келтирилган шарҳларни эътиборингизга ҳавола қилишни жоиз топдик.

Рангли инқилоблар “мажбурлашсиз инқилоблар” деган маънони беради. Чунки уларни мажбурлашсиз оммавий чиқишлар, митинглар, иш ташлашлар воситасида ҳокимиятнинг тўнтарилиши, деб номлаш қабул қилинган. Рангли инқилоблар постсоциал – собиқ Иттифоқ давлатлари, Шарқий Европа ва араб мамлакатларида сиёсий давлат тузуми ўзгаришига олиб келди. Ҳозирги пайтда қандай урушларни рангли инқилоб деб аташ мумкинлиги ҳақида консенсусга келинмаган. Бироқ деярли барча тадқиқотчилар бир овоздан Грузиядаги “Атиргул инқилоби”, Украинадаги “Оловранг инқилоб”, Югославиядаги “Булдозер инқилоби”, Қирғизистондаги “Лола инқилоби”ни рангли инқилоблар тоифасига киради, деб таъкидлашади.

Инқилоблардан мақсад намоишлар, иш ташлашлар ҳисобланади. Бундай ҳаракатларни одатда сайловлар ўтказилганидан сўнг мағлуб бўлган мухолиф кучлар бошлайди. Улар халқ хоҳишини бузувчи сайлов қонунчилигида хатоликларга йўл қўйилганини таъкидлайдилар. Оммавий норозиликлар қайта сайловга (Украинада) ёки парламент жойларидан ўрин беришга, оломон билан ҳокимият органлари биноларини куч билан эгаллашга (Югославия, Грузия, Қирғизистон) ва давлат бошлиқларининг қочиши ёки ўлдирилиши каби салбий оқибатларга олиб келади.

Бундай инқилоблар асосан “қон тўкилмаслик” характерига эга.

Мисрда “араб баҳори”

Араб давлатларида 2010–2011 йиллари бўлиб ўтган инқилобларнинг ижтимоий-иқтисодий сабаблари ғарб матбуотида гўё камбағаллик, тенгсизлик, коррупция ва ишсизлик³² деб кўрсатилган. Бунинг барча оммавий ахборот воситалари сўзма-сўз такрорлаб, кўпайтириб, кенг оммага тарқатди:

“Мисрда содир бўлаётган тартибсизликларнинг сабаби Тунисниқидан фарқ қилмайди ва улар шундоққина кўриниб турибди (озик-овқат муаммолари, ишсизлик, тенгсизлик, норозиликларни бос-тириш)...”³³

Бу каби “янгиликлар”да бир хил қолипдаги вазият кўрсатилиши одамни ўйлантириб қўяди – ҳақиқатдан ҳам аҳвол шундайми?

Шунинг учун бир давлат, яъни Миср мисолида ҳозирги пайтдаги ижтимоий-иқтисодий аҳвол кўрсаткичларини таҳлил қилиб кўрсак:

Иқтисодий аҳвол

Хусни Муборак даврида иқтисодий ўсиш кўрсаткичларига назар ташлайдиган бўлсак, (1981–2011 йиллар) Миср иқтисодиёти 30 йил ичида 4,5 бараварга ўсиб, динамик тарзда ривожланиб борган.

Айниқса, охириги йилларда 2004 йилнинг июл ойида жорий қилинган янги ислохотлар туфайли иқтисодий ўсиш мароми тезлашиб борди.³⁴

³² Янковая Н. 12.02.2011. Беспорядки «заморозили» экономику Египта. Вести. URL: www.vesti.ru/doc.html?id=427997&m=1&photo=1

³³ Нейжмаков М. 28.01.2011. Беспорядки в Египте: кому это выгодно? Рабкор.ру. www.rabkor.ru/debate/11867.html

³⁴ Boubacar S., Herrera S., Yamouri N., Devictor X. Egypt Country Brief. Washington, DC: World Bank, 2010. URL: siteresources.worldbank.org/INTEGYPT/Resources/EGYPT-Web_brief-2010-AM.pdf.

Миср жаҳон молиявий-иқтисодий инқирози йиллари инқирозга юз тутмади, балки ўсиш суръатларини давом эттирди. Лекин барибир иқтисодий ўсиш йилига 7,2 % дан 4,6% пасайди (бу ерда қайд қилиш керакки, айрим ривожланган давлатлар иқтисодий инқироз бўлмаган даврда ҳам 4–5% ўсиш суръатларини орзу қиладилар), бироқ Миср давлат раҳбари истисодий ўсишни юқори даражада қайта тиклаб олишга муваффақ бўлган.

Бу далиллар Хусни Муборак “30 йиллик раҳбарлиги туфайли давлатни иқтисодий турғунликка олиб келди”, дея отилган таъналар асоссиз эканини кўрсатади.

Диққатга сазовор томони шунда, инқилобдан кейин давлат тепасига келган ҳукумат аъзолари 2004 йили қабул қилинган либерал ислохотларга³⁵ эргашган ҳолда иш олиб боришни ваъда қилдилар, бу эса ҳокимиятдан кетган Муборак олиб борган иқтисодий сиёсат тўғрилигидан далолат беради.

Коррупция

2010 йил «Транспаренсиинтернашенал» берган маълумотларга кўра, Мисрда коррупция даражаси қандай бўлганини кўрсаткичларга назар ташлаш орқали билиб олишимиз мумкин. Миср ривожланган давлатлар қаторида кўриб чиқилдиган бўлса, коррупция даражаси жуда юқори эканига гувоҳ бўламиз. Лекин ҳамма давлатлар билан умумлаштириб қараб чиқилса, аҳвол унчалик ёмон эмаслиги кўринади. Умуман, Миср коррупциялашув даражасига кўра дунёда 80-ўринни эгаллайди.

³⁵Pitchford R. UPDATE 1-Egypt plans stimulus package after blow to growth. Reuters 22.02.2011. URL: www.reuters.com/article/2011/02/22/egypt-finance-idUSLDE71L2GP20110222

Транспаренсиинтернашенал экспертлари баҳолашига қараганда, 2010 йилда Мисрда коррупциялашув даражаси Италия, Греция, Хитой ёки Ҳиндистон каби давлатлардаги билан барабар ва Аргентина, Индонезия, Вьетнам ёки собиқ Иттифоқнинг айрим давлатларидагидан пастроқ бўлган.

Яъни, Мисрдаги коррупция даражаси инқилобнинг бошланиши учун сабаб эмас.

Ишсизлик

1990–2010 йилларда Мисрда ишсизликнинг ўсиш кўрсаткичлари (%)³⁶.

Мисрда ишсизлик 20 йил давомида деярли юқори даражада (8–12 % оралиғида) ўзгариб турди. Бироқ 2000 йилларнинг ўрталарида иқтисодий ислохотлар бошланганидан сўнг, у барқарорлик билан пасая бошлади. Жаҳон молиявий-иқтисодий инқирози оқибатида ишсизлик башорат қилингани каби ошди, бироқ 2010 йилга келиб яна пасайиш кузатилди.

Инқилобдан олдинги Мисрда ишсизлик даражаси паст эди, дейишимиз қийин, лекин дунё давлатлари орасида унинг кўрсаткичлари юқори эмас. АҚШ, Франция, Польша, Туркия, Ирландия давлатларидагидан кўра анча паст даражада эди.

Тенгсизлик

1990–2005 йилларда Мисрда иқтисодий тенгсизлик даражасининг ўсиши (Джини индекси бўйича)³⁷.

³⁶ Манбалар: World Bank.World Development Indicators Online.Washington, DC: World Bank, 2011. URL: data.worldbank.org/indicator/SL.UEM.TOTL.ZS (1990–2008 rr.). Central Agency for Public Mobilization and Statistics. 2010. Egypt in Figures 2010.Cairo: CAPMAS. P. 31 (даныеза II квартал 2009 г.); Sa'dahFu'adAbd al-Rahman (al-muharrir). NashratSuq al-'amal al-misriyy. Nashrah rub` sanawiyyah. I III-2010.al-Qahirah: : Wizarat al-qiwa al-'amilahwa-l-hijrah, 2010, 2010. C. 4 (даныеза III квартал 2010 г.).

³⁷ Манба: World Bank.World Development Indicators Online.Washington, DC: World Bank,

30–33-пунктлар кўламида ўзгариб турганининг гувоҳи бўламиз. Бу кўрсаткичлар кўпчиликка тушунарсиз бўлиши мумкин. Шундай бўлса-да, Муборак давлат раҳбари бўлган даврдаги кўрсаткичлар таҳлили бу мамлакат дунё сахнида қандай ўрин эгаллаганини аниқлашга ёрдам беради.

Бу ерда иқтисодий тенгсизлик даражаси юқори эмаслигини илғаш қийин эмас. Жаҳон бўйича белгиланган ўлчовларга кўра, охириги йилларда ўртача даражадаги иқтисодий тенгсизлик кузатилди. БМТнинг инсон ривожланиши бўйича тараққиёт дастурининг охириги ҳисоботига қараганда, иқтисодий тенгсизлик бўйича Миср 145 мамлакат ичида 120-ўринни эгаллайди³⁸. Шундай қилиб, БМТнинг ривожлантириш дастурига кўра, унда Миср билан бир қаторда 23 давлатда тенгсизлик энг паст даражада деб баҳоланган, энг юқориси эса, Франция, Ирландия, Испания, Ҳиндистон, Грузия, АҚШ, Хитой, Россия ва Мексика каби 119 давлатда деб қайд этилган.

Шу боис Мисрда содир бўлган инқилобнинг асосий сабабларидан бири иқтисодий тенгсизлик деб кўрсатилгани ёлғон. Мамлакатда иқтисодий тенгсизлик жаҳонда энг паст даражада бўлгани буни исботлаб турибди.

Камбағаллик

Миср инқилобининг сабабларидан яна бири сифатида чегарасиз камбағаллик кўрсатилган. Кўпчилик ҳолларда мисрликларнинг 40% и кунига 2 доллардан кам харж қилмагани таъкидланган. Лекин ҳеч қайси манбада камбағаллик кўрсаткичи келтирил-

2011. URL: data.worldbank.org/indicator/SL.POV.GINI.

³⁸ The Real Wealth of Nations: Pathways to Human Development. Human Development Report 2010. 20th Anniversary Edition / Ed. by J. Klugman. New York, NY: The UNDP Human Development Report Office/Palgrave Macmillan, 2010. P. 152–155.

маган³⁹. Аслида эса, айнан шу кўрсаткич бўйича Миср дунёда энг фаровон мамлакат деб қайд этилган.

Инқилоб қай тарзда бошланди?

Мисрлик интернет блоггерлари ғалаёнчилар гуруҳини қўллаб-қувватлаш учун Facebook да “6 апрел ёшлар ҳаракати”ни ташкил қилишди. Маълумки, ушбу ҳаракат кейинчалик 2011 йилда содир бўлган инқилобларда асосий иш кўрсатувчи бўлди. 2008 йилда юз берган воқеани маъқуллаган Facebook тарафдор эканини билдириши билан сафларини кенгайтирди, бу эса 2011 йилги воқеаларни авж олдиришга хизмат қилди.

Яна бир ҳолат. Миср Ижтимоий мобилизация ва статистика марказий агентлиги 2010 йилнинг учинчи чорагида ўтказган тадқиқотлари ўзига хос яна бир манзарани намоён қилди. Ишсиз ёшларнинг 43% олий маълумотга эга бўлган⁴⁰. Демак, Миср инқилобининг зарбдор гуруҳи нафақат ёш, балки олий маълумотли бўлганлардир. Бу ҳолатда Миср инқилоби янада таъсирчан, ўзига хос хусусият билан намоён бўлишига кучли “интеллектуал куч” туртки берган.

Маълумки, портлаш содир бўлиши учун портловчи воситадан ташқари олов ҳам керак. Шу ўринда айтиш мумкин, интернетда ёшлар ҳаракатининг ташкил топиши ва ўзига хос жуда катта куч тўпланиши, бундан ташқари дунёнинг барча тарафидан араб йўлдош каналлари орқали маҳоратли журналист-

³⁹ Аниқроқ қилиб айтганда, одам бошига кунига 1 доллар 25 центдан кам харажат ҳозирги пайтда камбағаллик чегараси деб белгиланган. Қаранг: The Real Wealth of Nations: Pathway to Human Development. Human Development Report 2010. 20th Anniversary Edition / Ed. by J. Klugman. New York, NY: The UNDP Human Development Report Office/Palgrave Macmillan, 2010. P. 161–163).

⁴⁰ Al-jihaz al-markaziyy li-l-ta'bi'ah al-'ammah wa-l-ihsa'. Bahth al-qiwa al-'amilah li-l-rub' al-thalith (yulyu/aghustus/sibtimbir). al-Qahirah: Al-jihaz al-markaziyy li-l-ta'bi'ah al-'amah wa-l-ihsa', 2010. URL: www.capmas.gov.eg/news.aspx?nid=491.

лар, нотикларнинг таъсирчан, ёрқин ранглардаги гижгижлашлари, чорловлари, яна бир ёрқин далил – Тунисда жанглрсиз жуда тез давлат тўнтариши амалга оширилгани Миср халқини қўзғатиб юбурувчи сабаб бўлди.

Хулоса

Республикамиз мустақиллиги йилларида халқимизнинг ижтимоий-сиёсий, иқтисодий, маънавий-маданий ҳаётида улкан янгиликлар содир бўлди. Энг муҳими, онг-тафаккуримиз ўзгариб, Ватан равақи, юрт тинчлиги ва халқ фаровонлиги йўлида халқимизнинг шахсий, умуммиллий мақсадлар муштараклигига, ғоявий бирликка интилиш ҳисси уйғонди. Бироқ ютуқларимизни кўролмайдиганларнинг миллий, маънавий қадриятларимизни қадрсизлантиришга қаратилган ғоявий таҳдидлари ҳамон давом этмоқда.

Бир давлатда нотинчлик, уруш ҳукм сураётган пайтда четда томошабин бўлиб турган айрим давлатлар можарони янада авж олдиришга уринаётгани кишини ҳайрон қолдиради. Мисол учун, араб баҳорининг кўзга кўринган сардорларидан бири яманлик Тавакул Карман 2011 йилнинг Нобел мукофотига сазовор бўлгани⁴¹ бунга далилдир.

Президентимиз: “Ҳар қандай касалликнинг олдини олиш учун, аввало, киши организмда унга қарши иммунитет ҳосил қилинади. Биз ҳам фарзандларимизни она-Ватанга муҳаббат, бой тарихимизга, ота-боболаримизнинг муқаддас динига садоқат руҳида тарбиялаш учун, таъбир жоиз бўлса, аввало уларнинг қалби ва онгида мафкуравий иммунитетни кучайтиришимиз за-

⁴¹ Arab protests attract Nobel interest: News24: World: News. News24 (31 January 2011).

рур”, деган эдилар. Бунинг учун ҳар биримиздан ижтимоий ҳаётда содир бўлаётган воқеаларга огоҳлик билан қараб, мамлакат ҳаётига хавф туғдирувчи ҳар қандай иллатнинг ўз вақтида олдини олишга ҳисса қўшиш талаб этилади. Юқоридаги аянчли курашларнинг таъсири ҳозирги фаровон ҳаётимизга дахл қилиши эҳтимолдан йироқ, деб лоқайд қараш салбий оқибатларга олиб келиши мумкин. Зеро, Юртбошимиз Ислом Каримов 31 август куни “Шаҳидлар хотираси” ёдгорлик мажмуидаги суҳбатда куйидагиларни таъкидладилар: **“Дилни хира қиладиган бундай воқеалар биздан узоқда, деб унга лоқайд қараш хомхаёлликдир. Нега деганда, бундай бало мамлакат ёки минтақа доирасида чегараланиб қолмайди, вақтида бартараф этилмаса, тобора кучайиб, бошқа мамлакат ва минтақаларга ҳам ёйилиши мумкин. Шунинг учун дунёда бўлаётган воқеа ва ҳодисалардан ҳамиша огоҳ бўлиш, она Ватанимиздаги тинч, осойишта ва фаровон ҳаётнинг қадрига етиш, шу фаровон, осуда ҳаётни янада мустаҳкамлаш учун ҳар бир инсон ўз ҳиссасини қўшмоғи, эл-юрт тақдири, келажаги учун дахлдорлик туйғусини дилига жо қилмоғи даркор”.**

Ғулом НАЗРУЛЛАЕВ,
*Миллий ғоя ва мафкура илмий-амалий маркази
қошидаги “Bunyodkor G’oya Plus” унитар корхонаси
раҳбари, педагогика фанлари номзоди*

ШУКРОНАЛИК

***“Бирни кўриб фикр қил, бирни кўриб шукр”.
(Халқ мақоли)***

Инсон дунёга келибдики, орзу-умидлар билан яшайди. Орзулари рўёбга чиққан одам, албатта, шукр қилиши керак.

Бугунги кунда турли сайтлар ва оммавий ахборот воситаларида 2010 йил охирларида бир қатор араб мамлакатларида содир этилган хунрезлик, норозилик намоишлари ҳақида кўплаб мақолалар эълон қилинмоқда. Уларнинг аксариятида бўлиб ўтаётган воқеаларга субъектив ёндашиш ҳолатлари мавжудлиги сир эмас. Энг ачинарлиси, айрим муаллифлар норозилик намоишлари нега бошқа давлатларда давом этмаётганидан таажжубга тушиб, Марказий Осиё давлатларида ҳукм сураётган тинчлик, хотири-жамликка айри кўз билан қараётганларини яшириб ўтираётганлари ҳам йўқ.

Бундай мақолаларни ўқиб, мамлакатимизда амалга оширилаётган туб ислохотлар моҳияти нимада эканига, ҳар бир фуқаро, ёшу қари бирдам бўлиб, юрт тинчлиги учун бор куч-ғайрати билан меҳнат қилаётганига яна бир қарра имон келтириб, шукр қиласан киши. Чунки ҳалқимизнинг бирдамлиги

отамерос, азал-азалдан бир-бири билан аҳил, иноқ қон-қардош бўлиб яшагани, қўни-қўшничилик, биродарлик, сабр-қаноат, бориға шукр қилиш менталитетимизга сингиб кетгани бор ҳақиқат.

Ғарб дунёсидаги эгоцентризм ғоялари билан суғорилган яшаш тарзи бизга бутунлай ёт тушунча. Фақат ўзим бўлай деб яшаш, ҳатто ўз фарзандининг ҳам келажаги билан қизиқмаслик бизнинг тасаввуримизга сиғмайди. Қатор араб давлатларида бўлаётган ўзаро тўқнашувлар ношукрчилик оқибати экани муаллифларнинг ҳаёлига ҳам келмаётгани барчамизни ташвишга солиши табиий.

Бугунги кунда юртимизда амалга оширилаётган ислохотлар кўлами беқиёс. “Мустақиллик бизга нима берди?” деган саволга жавобан озодлик, бахт-саодат, катта имкониятлар берди, деб баралла айтишга ҳақлимиз. Тўғри-да, биз – ўрта ёшдагиларга, Яратганга беадад шукроналар бўлсин, икки замонда ҳам яшаш насиб этди. Таққослаш учун бизнинг ёшдаги одамларда далиллар жуда кўп. Оддий бир мисол. Ёшлигимда шаҳарга бориб келиш учун йигирма беш чақирим йўлга бир кун вақтимиз кетар эди. Эрталаб кетиб, қоронғи тушганда уйга чарчаб-ҳориб келар эдик. Энди-чи? Остонамизда ҳар дақиқада “Дамас”, “Матиз”, “Нексия” автомашиналари хизматга тайёр...

Бундан тўрт-беш йил бурун оғир бетоб бўлиб қолдим. Шунда фарзандларим, оилам, уларнинг келажаги ҳақида қаттиқ ўйга тушдим. Шу ёшга кириб юртим учун бир савобли иш қилолмаганимдан афсусландим. Аллоҳга беадад шукр, тиббиёт ходимларининг жонкуярлиги туфайли соғлигим тикланди, ишга қайтдим. Шу орада фарзандларим бирин-кетин олий ўқув юртларига кириб, таҳсил ола бошлашди.

Яна бир бора шукр қилдим. Ўзимга аҳд қилдим, бор кучимни фарзандларим тарбиясига бағишлайман. Уларни элим, халқимга нафи тегадиган, жонкуяр, меҳнаткаш қилиб тарбиялашни ўзимга бош вазифа қилиб белгиладим.

Юртбошимиз 1993 йил 28 сентябрда БМТ Бош ассамблеясининг 48-сессиясида сўзлаган нутқида: **“Юз йилдан кўпроқ вақт ўтгандан кейин, халқимиз янада озод бўлиб, ўз тақдирини ўзи хал қилиш, маданиятини бойитиш, маънавий қайта уйғонишни таъминлаш имкониятига эга бўлади”**, деган эдилар. Ўтган йиллар ичида юз йилга татиғулик иш қилингани, буларнинг барчасига Президентимиз бош-қош бўлаётганини фахр билан айтишимиз мумкин. Тошкент шаҳрида ва барча вилоятлар марказларида қурилаётган иншоотларни айтмайсизми? Жаҳоннинг қудратли мамлакатлари Ўзбекистонни ўзига тенг шерик билиб, ишбилармон доира вакиллари юртимизга тинимсиз юбораётгани, 20–25 йиллар бурун ҳеч ким танимаган Ўзбекистонни халқаро анжуманлар ўтказишдан боши чиқмаётгани бор ҳақиқат-ку. Шунинг ўзи Ватанимиз равнақ топаётганидан далолат эмасми? Бунга яна бир бора шукр қилар эканмиз, ўсиб келаётган ёш авлодни бахиллик, худбинлик, лоқайдлик, сотқинлик каби нохуш иллатлардан асраш учун бор куч-ғайратимизни аямасдан тарбиявий ишларни тинимсиз олиб боришимиз кераклигини ҳам теран англаймиз. Зеро, бориға қаноат қилмасдан, фақат нолиб, тирноқ остидан кир ахтариб, нимага унда бор-у, менда йўқ, қабилида фикр юритувчи ҳасадчилар орамизда бўлмаслиги керак.

Президентимиз “Юксак маънавият-енгилмас куч” китобида: **“Одамзод ва жамият ҳаётида**

оғир асоратлар қолдирадиган ҳасад туйғуси авваломбор, бошқаларни кўролмаслик, уларнинг ютуғидан қувониш ўрнига, қандайдир қуйиниш, ичиқоралик оқибатида пайдо бўлади” (120-бет); “Азал-азалдан очиқ кўнгил, самимий ва меҳнаткаш, яхшиликни юксак қадрлайдиган халқимиз бундай иллатлардан доимо ҳазар қилиб келади. Лекин, минг афсуски, умр йўлларида ҳасад балосига кўп дуч келамиз. Олис ва яқин тарихимизда не-не буюк зотлар ҳасад ва бахиллик, кўролмаслик туфайли қандай азоб ва уқубатларни бошидан кечиргани, соғлиғи, ҳатто ҳаётидан жудо бўлганини аччиқ мисолларда кўриш мумкин” (121-бет), деб қуюниб ёзгани айни ҳақиқат.

Ҳасадгўйлик – энг жирканч маънавий иллат. Бир қарашда ҳасадгўй сизга хайрихоҳ бўлиб кўринади, зимдан сизни кузатади, озгина эришган муваффақиятингиз унга тоғдай бўлиб кўринади. Мабодо ишингиз орқага кетгудек бўлса, у қувонади. Ундай кимсаларга рўпара бўлишдан Яратганнинг ўзи асра-син.

Бугунги шукроналик замонларда бориға қаноат қилмасдан, жиноят йўлига кираётган ёки бировнинг ютуғини кўролмасдан, унга ёмонлик қилиш пайида юрганлар ҳам йўқ эмас. Бундай инсонлар нафақат ўзига, балки бошқаларга ҳам жабр қилади. Бировнинг молига тажовуз қилиш, кўролмаслик оқибатида одамлар орасида аҳиллик йўқолади, фиску фасод, фитна ортади. Бундай инсонларни дин ҳам қоралайди.

Шарқ маънавий оламида ўзидан муносиб ном қолдирган ватандошимиз, йирик мутасаввиф олим Абдухолиқ Ғиждувоний ҳазратларининг қуйидаги тўртлигида ҳам ҳасаддан сақланишга буюрилган:

Аз бухл бижуй дурий, эй марди Худо,
В-аз хулқи бади ҳасад ҳаме бош жудо.
Бояд на бахил, боший ва на ҳосид,
Ки ҳар ду раванд суйи дўзах фардо.

Маъноси:

Эй марди Худо, бахилликдан узоқ бўл,
Ёмон хулқ ҳасаддан ўзингни сақла.
Бахил ҳам бўлма, ҳасадчи ҳам бўлмагин,
Ҳар иккисининг жойи эртага дўзахдир.

Бугунги кунда кўзга кўринмайдиган, инсон учун ниҳоятда хатарли бўлган маънавий таҳдидлардан яна бири бепарволик ва лоқайдликдир. Жамиятда бепарво, лоқайд кимсалар борлигининг ўзиёқ тараққиётга жиддий хавф солади.

Биргина мисол, юртимиз гўшаларидан оқиб ўтаётган зилол сувлар ифлосланиб кетаётгани лоқайдлик, бепарволик оқибати экани кундай равшан. Луқмони Ҳакимдан сўрадилар: “Одамларнинг энг ярамаси, энг ёмони ким?” У киши айтдилар: “Одамларнинг ёмонлик қилаётганини кўра туриб, кўрмасликка олгани, бепарво, лоқайд бўлгандир”.

Мавзуимиз асоси бўлган шукроналикка яна қайтадиган бўлсак, ёши улуғ кексаларимизнинг: “Яратганига, берганига шукр”, дейишида катта ҳикмат бор. Ахир, шукроналик бор жойда хайр-барака, хайр-барака бор жойда осойишталик бўлади, деб бежиз айтилмаган. Юртимиздаги мўл-кўлчилик, тинчлик-тотувлик, осойишталикка кўз тегмасин.

Инсонгагина хос бўлган шукроналик фазилатини ўсиб келаётган ёшларимизга ҳар дақиқада, ҳар соатда сингдириб боришимиз керак. Энг аввало, шукроналик фазилатини ҳар бир инсон ўзида ҳис

етиши лозим. Зеро, шукроналик ҳар бир инсоннинг, қолаверса, ҳар бир маънавий-маърифий ишлар тарғиботчиси бўлган зиёлининг қалбига жо бўлсагина бошқаларга ўрнак бўла олади.

Хулоса қилиб айтсак, юртимизда ҳар бир фуқаронинг онгига шукроналик фазилатини сингдириб бориш учун Юртбошимиз раҳномалигида босқичма-босқич амалга оширилаётган оламшумул ишлар, воқеаларни рақамларда, аниқ мисоллар билан оилада, ўқув даргоҳларида, ишхоналарда, кўча-кўйда бўладими, телекўрсатувлар, радио эшиттиришлар, газета-журналлар саҳифалари орқалими, кенг тарғиб-ташвиқ этиш юртини, элини севувчи ҳар бир зиёлининг муқаддас вазифасидир.

Анвар ЯХШИЕВ,
*Миллий ғоя ва мафкура
илмий-амалий маркази бош мутахассиси*

АСРАБ-АВАЙЛАНАДИГАН ОЛИЙ НЕЪМАТ

2012 йил 31 август. Қатағон қурбонларини ёд этиш куни муносабати билан пойтахтимиздаги “Шаҳидлар хотираси” ёдгорлик мажмуида Ватанимиз озодлиги ва мустақиллиги йўлида қурбон бўлган аждодларимизни хотирлаш маросими ўтказилди. Маросимда Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислом Каримов иштирок этди.

Ўтганлар хотираси ҳурматланиши керак. Бугунги нурафшон кунларни орзу қилган, шу йўлда ўз ҳаётини ҳам аямаган ватандошларимизни ёд этар эканмиз, эзгулик тантанасига яна бир бор амин бўламиз. Шаҳид кетган ватандошларимизни эслаганимизда, улар орзу қилган, улар учун бир умрлик армон бўлиб қолган, бугунги авлодларга насиб этган эркин, обод ва фаровон ҳаёт моҳияти ва аҳамиятини янада чуқурроқ англаймиз.

Тарихини билмаган, ўзлигини англамаган халқнинг келажаги йўқ. Шу боис мустақиллигимизни кўз қорачиғидай асраш, мустаҳкамлаш, Ватанга садоқат сингари муқаддас тушунчаларни ёшларимиз онига чуқур сингдириш даркор. Улар оқни қорадан, ҳақни ноҳақдан ажрата олсин. Зеро, ватанпарварлик ғояси онгига чуқур муҳрланган, дунёқараши кенг, ҳар жиҳатдан билимли, зукко, ҳамиша огоҳ авлодни ганим енголмайди.

Шу маънода “Шаҳидлар хотираси” ёдгорлик мажмуида бунёд этилган “Қатағон қурбонлари хотираси” музейи юртдошларимизни, айниқса, навқирон авлодни тарихимизни яхши ўрганиш ва ундан сабоқ чиқариб, ҳозирги дориломон кунлар қадрига етиб яшашга ундовчи масканлардан биридир. Музейдаги экспонатлар мунтазам равишда янгиланиб, унинг хазинаси ўша давр руҳини акс эттирадиган буюм, жиҳоз ва маълумотлар билан бойитиб борилмоқда. Бу ерда мустабид тузум шоҳиди бўлган кекса авлод вакиллари билан учрашувлар, тарих, маънавият дарсларини ўтказиш яхши анъанага айланган.

Давлатимиз раҳбари уламолар, жамоатчилик вакиллари билан суҳбатда тарихий хотира, мамлакатимизда мустақиллик йилларида эришилган улкан ютуқлар, эл-юртимиз ҳаёти, одамларимиз турмуш тарзи, онгу тафаккурида рўй берган ўзгаришлар, жаҳондаги сиёсий, ижтимоий-иқтисодий вазият, дилимизни ғаш қиладиган, барчага таҳдид соладиган нохуш воқеалар, можаралар ва Афғонистон муаммосига тўхталаркан, яна шундай деди: “Улуғ неъмат – мамлакатимиздаги тинчлик ва осойишталикдан хотиржамликка берилиш, огоҳлик ва сезгирликни йўқотишга мутлақо ҳақимиз йўқ. Тинчлик ва осойишталикни асраб-авайлаш, ҳимоя қилиш фақат муайян соҳалар ходимларининг вазифаси, деганлар қаттиқ янглишади. Бу йўлда барчамиз, бутун халқимиз янада жипс бўлиб, ҳамжиҳатликда ҳаракат қилишимиз керак. Ўз уйингни ўзинг асра, деган гапда ҳикмат кўп, унинг маъноси кенг. Зеро, тинчлик учун курашиш керак, уни ҳеч ким яратиб бермайди.

Халқимиз, айниқса, ёшларимиз ўртасида тинчлик ва барқарорликнинг қадрига етиш, дунёнинг турли мамлакатларида кечаётган ўзгариш ва

воқеалар хусусида, уларнинг асл сабабларини тунтириш ишларини олиб боришда имом-хатибларнинг ҳам ўрни ва аҳамияти катта бўлмоғи зарур. Шунини алоҳида таъкидлаш жоизки, бугунги имом-хатиблар бундан 15-20 йил олдингиларидан жиддий фарқ қилади. Самарқанддаги Имом Бухорий мажмуаси қошида ташкил этилган ўқув маркази бу борада муҳим аҳамият касб этмоқда. Бугун дин вакиллари ҳам юрт тақдирига дахлдорлик ҳисси билан яшаб, ён-атрофда содир бўлаётган воқеалардан доим хабардор, огоҳ бўлиб бормоқдалар.

Шу азиз Ватанимизни кўз қорачиғидек асраш, унинг тинчлиги ва барқарорлигини ҳимоя қилиш, салоҳиятини янада юксалтириш барчамизнинг, мамлакатимизда яшаётган ҳар бир инсоннинг муқаддас бурчидир”.

2011 йили Шимолий Африка ва Яқин Шарқ мамлакатларида “араб баҳори” – оммавий норозиликлар ва давлат тўнтаришларини ташкил этишда ижтимоий тармоқлар катта иш кўрсатганини бугун кўплаб таҳлилчилар, тартибсизликларнинг бевосита иштирокчилари ва жаҳон ҳамжамияти эътироф этмоқда.

Тунис. 2010 йил декабрда Сиди-Бузид шаҳрида ғалаён бошланиб, кейин бошқа шаҳарларни ҳам қамраб олди. Бу қирғин ва талончиликка, полиция, армия билан тўқнашувга айланиб кетди. Секин-аста четнинг аралашуви билан тартибсизликлар шиори сиёсий шиорларга айланди, намойишчилар ҳукумат ва президент истеъфосини талаб қила бошладилар.

2011 йил январининг ўрталарида 23 йил мобайнида Тунисда узлуксиз президентлик қилган Зайн ал-Обидин ибн Али ўз ваколатидан воз кечиб, мамлакатни тарк этди. Мамлакатга парламент спикери Фуад ал-Мабзаа бошчилик қилди ва амалдаги

бош вазир Муҳаммад ал-Ганнушийга ўтиш даври ҳукуматини шакллантиришни топширди.

Аммо хорижлик фитначилар таъсирида оммавий тартибсизликлар давом этди – намойишчилар ағдарилган режим вакиллари ҳокимиятда қолганини таъкидлашди. Натижада, илгариги ҳукмрон “Демократик конституциявий бирлик” партиясининг фаолияти тўхтатилди. Февралнинг охирида бош вазир Муҳаммад Ганнуший ҳам истеъфога чиқди.

БМТ маълумотларига кўра, “ясмин инқилоби” дея ном олган тартибсизликлар чоғида 200 дан ортиқ киши қурбон бўлган ва 500 дан ортиқ киши яраланган. “Франс Пресс” агентлиги хабарига қараганда, мамлакат иқтисодиёти 1,6 млрд доллар зарар кўрган.

Айрим ОАВлари Тунисдаги воқеаларни “твиттер-инқилоб” деб атадилар, чунки муҳолифатчилар ҳаракатларини мувофиқлаштириш учун ижтимоий интернет-сайтларидан фойдаланишган, WikiLeaks эса Тунис ҳукуматини обрўсизлантирувчи маълумот эълон қилган. Ушбу сайтлар таъсирига баҳо берар экан, РИА “Новости” 2011 йил январидаёқ улар ёрдамида “бемалол инқилоб уюштириш мумкин”лигини қайд қилган эди.

Тунисда аввал бошда баъзи “исёнкор газеталар” ёпиб қўйилди ёки назоратга олинди, журналистлар қамоққа ташланди, телевидениега намойиш ва ғалаёнларни кўрсатиш тақиқланди. Аммо янги бир тармоқ – Twitter, Facebook ва YouTube ҳақида унутиб қўйишди. Айнан шулар воқеа жойидан хабар бериб, қаерга бориш кераклиги, қаерда қўшимча кучларга эҳтиёж борлиги, жойларда нималар бўлаётгани ҳақида маълумот бериб туришди.

Шунга қарамасдан, Тунис ҳукумати интернет назоратини амалга оширди. Мамлакатдаги фаол исён-

чилардан бири Башир Благуйнинг сўзларига кўра, у ташкил этган Freetunisia.org муҳолиф сайтига кириш 12 соатдан кейин ёпиб қўйилган. Шундан кейин Благуй айнан шундай номдаги иккинчи Facebook ижтимоий тармоғини расмийлаштирди, у ҳам тўсилди. Аммо тунислик фойдаланувчилар унга кириш учун махсус иловани қўлладилар. Шундан кейин ҳукумат нафақат интернет, ҳатто уяли алоқани ҳам ўчириб қўйди. Аммо кеч бўлган эди...

Миср. 2011 йил январ ойининг охирида оммавий норозиликлар бошланди. Пойтахт Қоҳира ва бошқа шаҳарларда ўн минглаб намоийшчилар иқтисодий вазиятни яхшилаш ҳамда сиёсий эркинликлар берилишини талаб қилди. Полиция кўздан ёш оқизувчи газдан ва сув қуролидан фойдаланди. Тўрт киши ҳалок бўлди.

Хорижлик бузғунчилар таъсирида тартибсизликлар кўлами тобора кенгая борди ва орадан бир неча кун ўтгач, Қоҳира қирғинчилар ва талончилар таъсири остига ўтди, шаҳарни деярли бутунлай тарк этган полиция ўрнини армия эгаллади. Ўттиз йил мобайнида узлуксиз ҳукмронлик қилиб келаётган Хусни Муборак ҳукуматни алмаштирди, аммо барибир халқ ғалаёнлари тинчимасди. Намойишчилар президентнинг истеъфога чиқишини талаб қилдилар. Февралнинг ўрталарида Хусни Муборак ўз ваколатларини яқинда Мисрнинг вице-президенти этиб тайинланган Умар Сулаймонга топшириб, истеъфoga чиқди.

Мамлакат парламенти ҳам тарқатиб юборилди ва қарийб бир йил давомида бошқарув Қуролли кучлар олий кенгаши ихтиёрига ўтди. Янги парламент сайловларида мандатларнинг учдан икки қисмини исломий йўналишдаги сиёсий партиялар қўлга ки-

ритди. Хусусан, парламентдаги ўринларнинг деярли ярмини Муборак даврида тақиқланган “Мусулмон биродарлари” ҳаракатининг ўнг қанотини ташкил этувчи “Эрк ва адолат партияси” вакиллари эгалладди. Мисрдаги 2011 йилги қўзғолонлар натижасида 850 нафар киши ҳалок бўлди, бир неча минг нафари яраланди.

Мисрдаги ғалаёнларда Twitter микроблогининг хизмати ва Facebook ижтимоий тармоғининг таъсири, айниқса, яққол намоён бўлди. Яъни, намоийишчиларнинг бирор бир лаёқатли раҳнамоси бўлмагани ҳолда, мазкур ижтимоий тармоқлар амалда қўзғолоннинг ташкилотчилари ва йўлбошчилари вазифасини ўташди. Оммавий намоийишлар бошланишидан аввал бир неча кун мобайнида мазкур хизматларнинг Миср йўналишида кескин фаоллик кузатилди, қўққисдан кўплаб норозилик гуруҳлари вужудга кела бошлади, қўзғолоннинг муддати – 25 январ санаши ҳам тўсатдан белгиланди.

Интернет-сервис томонидан кутилаётган хавфга Миср ҳукумати Тунисга нисбатан анча жиддий муносабатда бўлди. “Ҳукуматга қарши кайфиятлар катализатори” сифатида лаънатланган Twitter ва Facebook Мисрда оммавий тартибсизликларнинг иккинчи куниёқ тўсиб қўйилди.

Аммо муҳолифатчилар тақиқларни четлаб ўтиш йўллари топиладди. Жумладан, Twitter сайти ва унинг иловалари тўсилганидан кейин ҳам улар Twitter сайтига бевосита мурожаат қилмайдиган четки иловалар ҳамда SMS-хабарлар ёрдамида унда ўз ёзувларини қолдиришга муваффақ бўлишди. Интернет ўчирилгандан кейин, Google компанияси Миср учун махсус овозли телефон алоқаси орқали Twitter сервисидан фойдаланиш тизимини ишлаб чиқди.

Ливия. 2011 йил февралнинг ўрталарида ижтимоий тармоқлар гижгижлаши билан Ливиянинг шарқий вилоятларида Муаммар Қаззофийнинг истеъфосини талаб қилиб, норозилик ҳаракатлари бошланди. Февралнинг охирига келиб, мухолифатчилар Ливиянинг Муваққат миллий кенгашини шакллантиришди ва давлат раҳбари сайловига тайёргарлик эълон қилишди.

Воқеалар бошланишидан бир ҳафта илгари Ливияда Facebook орқали оммавий намоишлар уюштирилди. Интернет орқали Қаззофий юзлаб миллионларни ўзлаштириб, халққа эса арзимаган чақа бераётгани, бунга норозилик билдирганлар қурол ёрдамида кескин бостирилгани хусусида ёлғон хабарлар тарқатишди.

Мутахассислар таҳлилига кўра, ғазабланган ливияликларни жунбушга келтириш ва кўчага чиқариш мақсадида Wikileaks орқали гўё Қаззофийнинг фарзандлари давлатнинг маблағларини ҳавога совураётгани, унинг ўғли эса ўзининг шахсий қуролли отрядларини тузаётгани ҳақида уйдирмалар тарқатилган. Бундан ташқари “Твиттер инқилоби”нинг бутун технологияси фитна қўзғаш учун ишга туширилган.

Март ойида Белгия, Буюк Британия, Дания, Испания, Италия, Канада, АҚШ, Франция қўшинлари Қаззофий ҳукуматига қарши ҳарбий ҳаракат бошлашди. Бутун баҳор ва ёз давомида гоҳ у, гоҳ бу тарафнинг қўли баланд келиб турди. Августнинг охирига келиб, ташқаридан қўллаб-қувватланган исёнчилар мамлакат пойтахти Триполи шахрини ишғол этди.

Сентябрда Интерпол Муаммар Қаззофийга қидирув эълон қилди. БМТ Бош ассамблеяси 114 овоз билан (17 та қарши, 15 та бетараф) Ливиянинг БМТ-

даги ўрнини Ливия исёнчилар ҳукуматига берди. Октябрда Қаззофий асирга олинди ва жангда олган жароҳатлари сабаб ҳаётдан кўз юмди.

Сурия. 2011 йил март ойининг ўрталарида Суриянинг учта шаҳрида норозилик намойишлари бўлиб ўтди. Намойишчилар сиёсий эркинлик ва коррупцияга қарши курашни талаб этишди. Дараа шаҳридаги энг йирик намойишни тарқатиб юбориш чоғида учта намойишчи ҳалок бўлди. Шаҳар губернатори истеъфога чиқарилди, аммо бу норозилик ҳаракатларини тўхтатиб қололмади.

Мартнинг охирида Сурия президенти Башар Асад мамлакат ҳукуматини истеъфога чиқарди ҳамда кескин ислохотлар бошланганини эълон қилди. Аммо кейинги ой мобайнида ҳукуматга қарши оммавий чиқишлар бутун мамлакатни, хусусан, унинг пойтахти Дамашқ, Ҳалаб ва Латакия сингари йирик шаҳарларни қамраб олди. Фавқулодда ҳолат бекор қилинганига қарамай, баъзи шаҳарларга қўшинлар ва зирҳли техника олиб кирилди.

Июлнинг ўрталарига келиб норозилик ҳаракатлари иштирокчилари сони миллиондан ошиб кетди. Бу пайтга келиб, Сурияга ва унинг юқори мансабдор шахсларига қарши Европа Иттифоқи, АҚШ ва Швейцария тазйиқ эълон қилдилар, Сурия муҳолифатчилари раҳбарлари эса бирлашишди.

Ноябрда Араб давлатлари лигаси (АДЛ) Суриянинг аъзолигини тўхтатди ва мамлакатга қарши қамал эълон қилди. АДЛ аъзолигига тиклашнинг шартларидан бири сифатида Сурияга бетараф кузатувчилар ва журналистларни киритишни талаб этди. Декабрнинг ўрталарида Сурия ҳукумати ушбу шартни қабул қилди. Асосан Сурия армиясидан муҳолифатчилар тарафига ўтган солдат ва офицерлардан

ташкил топган Сурия озодлик армияси эса кузатувчилар фаолияти даврида бир томонлама ўт очишни тўхтатишини эълон қилди.

Бироқ шу ойнинг ўзида Сурия мухолифатчилари АДЛ кузатувчиларини нохолисликда ва ҳукуматга ён босишда айблади. Президент Башар Асаднинг мухолифатчилар вакиллари ҳукуматга олиш, буткул янги конституцияни умумхалқ референдумига қўйиш ҳамда кўппартиявийлик асосида парламент сайловлари ўтказишни ваъда қилишига қарамасдан, қуролли ҳаракатлар давом этмоқда.

БМТ маълумотларига кўра, Суриядаги воқеалар жараёнида ҳалок бўлганлар сони бир неча ўн минг кишидан ошган. Сурия ҳукуматининг таъкидлашича, четдан юборилаётган террористлар томонидан минглаб полициячилар ва ҳарбийлар ўлдирилган.

Сурия мухолифатчиларининг интернет фаоллиги оммавий норозиликлар бошланишидан бир ярим ой олдин кучайган эди. 2011 йил февралнинг бошига келиб Facebook ижтимоий тармоғининг “Сурия инқилоби” саҳифасида 13 мингдан ортиқ киши қайд қилинган ҳамда мамлакатда “раҳбарликнинг авторитар услубига”, коррупция ва қашшоқликка қарши норозилик изҳор этиш, шунингдек, мамлакатда 1963 йилдан буён амал қилиб келаётган фавқулодда ҳолат тўғрисидаги қонунни бекор қилишни талаб этиш мақсадида 4 февралда парламент биноси олдида тўпланишга чақириқ пайдо бўлди.

Аммо вазият Тунис ва Мисрдагидан шуниси билан фарқ қилардики, Сурия “тармоқ фаоллари”нинг кўпчилиги мамлакатдан ташқарида яшарди ва намойиш белгиланган кунда парламент олдида тўпланганлар озчиликни ташкил этиб, полиция уларни тезда тарқатиб юборди. Шу воқеадан бир неча

кун ўтгач, мамлакатда уч йил мобайнида илк бор Facebook ва YouTubeга киришга рухсат берилди. Аммо Сурия ҳукумати “тармоқ омили”ни эътиборсиз қолдирмади. Хусусан, 2011 йил июн ойи бошида AFP, «Ал-Жазира» ва Google мамлакат пойтахти Дамашқ ҳамда унинг атрофларида, шунингдек, Латакия, Хомс, Дараа, Жебле ва Хасекеда интернет ўчирилганини хабар қилди.

Яман. Яманда ҳукуматга қарши чиқишлар 2011 йил январ ойининг охирида бошланди. Эртасигаёқ пойтахт Санодаги норозилик намойишларида минг киши қатнашди. Февралнинг бошида мамлакат президенти, 1978 йилдан буён ҳукмронлик қилиб келаётган Али Абдулла Солиҳ кейинги президент сайловларида иштирок этмаслигини ва ҳокимиятни ўзига топширмаслигини эълон қилди, аммо кейинчалик у қарорини бир неча бор ўзгартирди.

Бу пайтга келиб мухолифатчи кучлар орта борди ва март ойи ўрталарида Солиҳ мамлакатда фавқулодда ҳолат эълон қилди ҳамда ҳукуматни истеъфога чиқарди. Майнинг охирига келиб, қуролли кўзғолонлар пойтахтдаги ҳукумат биносига ҳужум қилишгача бориб етди ва июннинг бошларида президент саройининг тўплардан ўққа тутилиши натижасида Солиҳ яраланди ва даволаниш учун Саудия Арабистонига жўнатилди.

Маълумотларга кўра, Ямандаги тартибсизликлар оқибатида 2011 йилнинг январидан сентябрга қадар 1600 дан ортиқ киши ҳалок бўлган. 2012 йилнинг мартада Яман Инсон ҳуқуқлари вазирлиги президент Абу Абдулла Солиҳнинг истеъфосига олиб келган оммавий намойишлар натижасида жами 2 мингдан ортиқ киши ҳалок бўлган.

Баҳрайн. Баҳрайнда ғалаёнлар чет эл фитначилари таъсири билан 2011 йил феврал ойининг ўр-таларида бошланди. Аҳолининг кўпчилик қисмини ташкил этувчи шиалар Ал-Халифа қироллик сулоласи билан давлат бошқаруви органларида суннийлар нуфузи ва мавқеининг ўта юқорилигига қарши норозилик билдирди. Намойишчилар мамлакат пойтахти Манаманинг бош майдони – Марварид майдонида чодирлар ўрнатиб, бир ойга яқин митинглар уюштиришди.

Қирол Ҳамад муҳолифатчиларга қисман ён бериш йўлидан борди – аммо муҳолифатчилар бошқарувнинг монархия шаклини бекор қилишга қадар янгидан-янги талабларни илгари суришда давом этдилар. Мартнинг ўрталарида Баҳрайнга Саудия Арабистонидан қўшин ҳамда Бирлашган Араб Амирликларидан полициячилар таклиф этилди.

Улар намоийишчиларни тарқатиб юборишди, мамлакатда фавқулодда ҳолат эълон қилинди. Ўнлаб кишилар жабрланди, турли маълумотларга кўра, уч кишидан беш кишигача ҳалок бўлган. Шунингдек, қурбон бўлган полициячилар ҳақида ҳам хабарлар тарқатилган. Баҳрайндаги тартибсизликлар шундан кейин ҳам давом этди.

«Lenta.ru» нинг таъкидлашича, Баҳрайндаги “норозилик намоийишларида яққол кўзга ташланувчи раҳбарнинг ўзи бўлмаган”. Кўчага чиқишга чақириқ эса интернет орқали тарқатилган. Воқеаларни намоийиш қилишда ҳам интернетдан фойдаланилган, “Баҳрайн телевидениеси эса кўча ғалаёнларини намоийиш этишга нолойиқ деб ҳисоблаган”. Бошқа маълумотларга кўра, ҳукумат барибир муҳолифатчиларнинг олтита раҳбарини топган ва қамоққа олган. Улардан бири сиёсий жамиятнинг раҳбари бўлиб чиққан.

Оммавий ахборот воситаларида “араб баҳори” тўнтаришлари ҳақида ҳар хил мулоҳазалар билдирилипти. Бу ўринда улардан ҳақиқатга яқин иккитасини келтирамиз:

«Utro.ru» Британиянинг The Daily Telegraph га ҳавола қилган ҳолда ёзишича, “америкаликлар минтақадаги турли давлатларда сўнгги пайтда содир бўлган норозилик ташкилотчиларини аллақачонлардан буён, жумладан, “тармоқ маконида” ҳам қўллаб-қувватлаб келмоқдалар”. Интернетнинг Миср тармоғига келадиган бўлсак, улар бу тўнтаришларни тўғридан-тўғри америкаликларнинг махсус операцияси деб аташмоқда.

Халқаро Евроосиё ҳаракати йўлбошчиси, Москва Давлат унверситетининг халқаро муносабатлар социологияси кафедраси мудири Александр Дугин ҳам шундай фикрда: “Агар араблар тажрибасини таҳлил қиладиган бўлсак, Ғарбнинг таъсири ҳаммадан юқори бўлган анчайин америкапараст иккита мамлакатни кўрамиз – булар Миср ва Тунис. Рангли ва “твиттер” инқилоблар айнан шуларда бошланди. Нега шундай бўлди? Чунки буни амалга ошириш осон эди. Улар америкаликлар, ғарбликлар осонгина суқилиб кира оладиган ҳудудда бошланди ва осонликча таслим бўлмайдиган Ливия ва Суриядаги тўқнашувларда ниҳоясига етди”.

МУНДАРИЖА

Усмонхон АЛИМОВ. Тинчлик ва осойишталик – олий неъмат.....	3
Шайх Абдулазиз МАНСУР. Бузғунчи оқимларнинг сохта даъволарига раддиялар.....	11
Абдураззоқ ЮНУСОВ. Қалб даъвати билан.....	21
Айдарбек ТУЛЕПОВ. Юқори баҳо ва юксак масъулият.....	24
Тинчлик ва тотувлик – тараққиёт омили.....	30
Убайдулла УВАТОВ. Шавкат ҲАЙИТОВ. Ўзбекистон – диний бағрикенглик замини.....	39
Муҳаммадназар ҚАЮМОВ. Хотиржамлик – бахтли ҳаёт ифодаси.....	47
Абдулҳамид ТУРСУНОВ. Эътиқодга ҳурмат ва эҳтиром.....	50
Жалолiddин НУРИДДИНОВ. Эл-юрт фаровонлигининг мустваҳкам асослари.....	54
Ҳайдархон ЙЎЛДОШХЎЖАЕВ. Чўзилган баҳор ёхуд “араб баҳори” ҳақида.....	57
Келгинди “баҳор”.....	62
Шавкат ТЎРАЕВ. Араб баҳори.....	76
Отабек БОЗОРОВ. Бугунги куннинг энг долзарб вазифаси.....	79
Ойбек МУСУРМОНҚУЛОВ. Ахборот уруши ва “fleshmob” воситасида мафкуравий таҳдид.....	101
Шаҳноза АКРАМОВА. XXI асрдаги замонавий инқилоблар: мазмуни, сабаби, оқибатлари.....	115
Ғулом НАЗРУЛЛАЕВ. Шукроналик.....	124
Анвар ЯХШИЕВ. Асраб-авайланадиган олий неъмат.....	130

**ЎЗБЕКИСТОН МУСУЛМОНЛАРИ ИДОРАСИ
МИЛЛИЙ ҒОЯ ВА МАФКУРА
ИЛМИЙ-АМАЛИЙ МАРКАЗИ**

ТИНЧЛИК ВА ОСОЙИШТАЛИК – ОЛИЙ НЕЪМАТ

<i>Масъул муҳаррир</i>	Шайх Абдулазиз МАНСУР
<i>Муҳаррирлар</i>	Шариф ХОЛМУРОДОВ, Абдул ЖАЛИЛ ХЎЖАМ
<i>Саҳифаловчи</i>	Толибжон ҚОДИРОВ
<i>Матн тевувчи</i>	Юлдуз КОМИЛОВА
<i>Мусаҳҳиҳа</i>	Нодира ОХУНЖОНОВА

Нашриёт лицензия рақами: АІ 146. 2009.14.08.

Босмахонага 2013 йил 23 майда берилди. Босишга 2013 йил 24 майда рухсат этилди. Офсет қоғози. Қоғоз бичими 84 x 108 $\frac{1}{32}$.

Ҳарф гарнитураси РТ Serif. Офсет босма усули.

Ҳисоб-нашриёт т.: 9,0 Шартли б. т.: 4,9 Адади: 3000 нусха.

_____ -сон буюртма. Баҳоси келишилган нархда.

“Movarounnahr” нашриётида тайёрланди.

Нашриёт манзили: 100002, Тошкент шаҳар

Зарқайнар 18-берккўча 47а-уй.

Электрон почта: *m-nashr@yandex.ru*.

Тел: (8-371) 227-34-30

Ғафур Ғулом номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйи
босмахонасида чоп этилди.

100128, Тошкент шаҳар Шайхонтоҳур кўчаси 86-уй.